

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
169

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΑΓΙΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1966

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Πετρούνιαν (Βασιλ. Ε)

101

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΣΤ

89

ε x β

Πετρούνιας (Βασιλ. Ε)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

1

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 2

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ 3

442 67

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1966 9

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
311
222
169

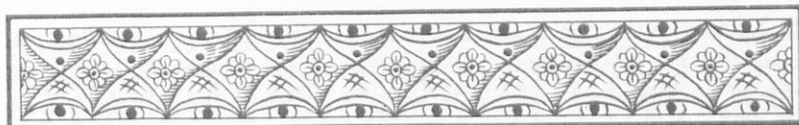
ΒΑΣΙΛΕΥΣ Ε ΠΕΤΡΟΥΣΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΙ ΤΩΝ ΕΚ ΤΑΙΣ ΤΟΙΣ ΤΟΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1999

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. 'Εκκλησία και 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Λυτρωτὴν τοῦ Κόσμου καὶ ἀναγινώσκουν Αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν τῆς θρησκείας των, ὀνομάζεται **'Εκκλησία**¹.

'Εκκλησιαστική 'Ιστορία (ἐπομένως) εἶναι ἡ συστηματικὴ ἐκθεσις πάντων ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἰδρυσιν, τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς 'Εκκλησίας μας ἀπὸ τῆς ἐμφανισεώς της μέχρι σήμερον.

Μᾶς διδάσκει δηλ. πῶς ἰδρύθη ἡ πρώτη 'Εκκλησία, πῶς διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ποίας δυσκολίας συνήντησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσίν της, ποία ἡ λατρεία καὶ τὰ ἔθη τῶν Χριστιανῶν, ποιοὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς 'Εκκλησίας καὶ πῶς ἕκαστος ἔζησε καὶ ἔδρασε, πῶς ἐχωρίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς 'Ορθοδόξους, Δυτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους κ.λ.π.

2. 'Αξία καὶ χρησιμότης τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία εἶναι τμῆμα τῆς ὅλης 'Ιστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

1. Τὴν λέξιν **ἐκκλησία** ἐχρησιμοποιοῦν οἱ πρόγονοι ἡμῶν Ἕλληνας, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν συγκέντρωσιν τῶν πολιτῶν (τοῦ δήμου) πρὸς ψήφισιν τῶν Νόμων ἢ λῆψιν ἄλλων ἀποφάσεων.

'Εκκλησία λέγεται σήμερον καὶ ὁ Ναὸς (ἐκ τοῦ ρ. ναῖω = κατοικῶ, ὡς κατοικία τοῦ Θεοῦ), ἐν τῷ ὁποίῳ συνερχόμεθα, ἵνα λατρεύσωμεν τὸν Θεόν.

'Ἡ λέξις τέλος 'Εκκλησία χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ νὰ δηλώσωμεν τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μιᾶς χώρας ἢ καὶ πύλεως² λέγομεν λ.χ. 'Εκκλησία τῆς Ἑλλάδος, 'Εκκλησία τῆς Κύπρου, 'Εκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας κ.λ.π.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε τὰ ἔθνη εὐγενέστερα καὶ ἡμερώτερα, ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει. Ὁ μελετῶν λοιπὸν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πληρέστερον καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος.

Διὰ τὸν χριστιανὸν εἶναι πολὺ χρήσιμος ἡ μελέτη καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Διὰ ταύτης σταθεροποιεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν πίστιν του πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστᾷ θερμότεραν τὴν πρὸς Αὐτὸν λατρείαν. Δύναται ἐπίσης νὰ ἐννοήσῃ καλύτερα τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν της. Γίνεται τέλος χρησιμώτερος καὶ ὠφελιμώτερος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Αἱ πηγαί. ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενον της ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, εἶναι αἱ ἑξῆς:

- 1) Ἡ Καινὴ Διαθήκη,
- 2) Αἱ ἀποφάσεις (Κανόνες, Τόμοι, Ὅροι ἢ Σύμβολα) τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας,
- 3) Τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει συγγραφέων,
- 4) Οἱ νόμοι καὶ τὰ Διατάγματα τῶν Κρατῶν, ἐφ' ὅσον σχετίζονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
- 5) Τὰ σωζόμενα διάφορα «μνημεῖα», δηλαδὴ νοαί, εἰκόνες, ἱερὰ σκεύη, τάφοι, ἐπιγραφαί, νομίσματα κ.λ.π. Αἱ τελευταῖαι αὗται λέγονται **κωφαὶ ἢ βωβαὶ πηγαί.**

4. Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία διαίρεται εἰς τέσσαρας περιόδους:

Α' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313 μ.Χ.).

Β' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313 - 867 μ.Χ.).

Γ' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867 - 1453).

Δ' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον (1453 - 1964).

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεκράτει εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον ἡ εἰδωλολατρικὴ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ εἰδωλολάτρι ἐφαντάσθησαν τοὺς θεοὺς των ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον δὲ ἀποδώσει εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώματα καὶ πάθη (ἀνθρωπομορφισμός). Τοιαῦται ἀντιλήψεις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ὀρθὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν πραγματικῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἠθικοῦ βίου.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μερικοὶ Ἑλληνες φιλόσοφοι (Σωκράτης, Πλάτων, Στωϊκοὶ κ.ἄ.) ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς καθαρωτέρας θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις, μολονότι ἔζων ἐν μέσῳ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου. Αἱ θεωρίαι των ὅμως δὲν περιεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας. Μερικοὶ φιλόσοφοι συνετέλεσαν ἴσως εἰς τὸ νὰ κλονίσουν ἐκ θεμελίων τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ πολυθεϊκὴν θρησκείαν καὶ νὰ κάμουν τὸν πολὺν κόσμον ἀδιάφορον πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν θρησκείαν καὶ σχεδὸν ἄθρησκον. Ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι μόνον διὰ θείας ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπὶ τῆς βέβαια καὶ ὁ μικρὸς Ἰουδαϊκὸς λαὸς, ὁ ὁποῖος ἐλάτρευεν ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν Θεόν. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον εἶχε δοθῆ, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὁ ὁποῖος περιεῖχε θαυμασίας ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ἐντολάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἦτο ἀτελής καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας.

Ὅταν λοιπὸν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν Του, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π.Χ. - 14 μ.Χ.) ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ περιγράφουν λεπτομερῶς οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤρχισε κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου του νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸν ἑαυτόν του ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία Του ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ αἰώνιος καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ Πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων ἐπομένως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ πρέπει νὰ συνδέωνται μεταξὺ τῶν δι' ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἀγάπῃ λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὸν πλησίον, ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς μας ἀκόμη, εἶναι τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας Του.

Μετὰ θαυμασμοῦ ὁ κόσμος ἔτρεχε νὰ ἀκούσῃ τὴν νέαν διδασχὴν καὶ ἔβλεπε τὰ θαύματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς ἀπεδείκνυε τὴν θείαν δύναμίν Του.

Τὸν θαυμασμὸν ἐπίσης τοῦ κόσμου προεκάλει καὶ ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο τελείως σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν Του, διότι οὐδέποτε ἡμάρτησεν, ἦτο πλήρης ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ «δόλος οὐχ εὗρέθη ἐν τῷ στόματι Αὐτοῦ». Ἐπὶ τρία ἔτη συνεχῶς ἐδίδασκεν εὐεργετῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος προσέφερεν ἑαυτόν θυσίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Καλέσας τοιουτοτρόπως ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς διδα-

σκαλίας Του πάντας τούς ανθρώπους εις θρησκευτικήν και ήθικην ἀναγέννησιν, έθεμελίωσε τήν Έκκλησίαν Του.

2. *Η έπιφοίτησις του Άγίου Πνεύματος εις τούς Αποστόλους και ή ίδρυσις τής πρώτης Χριστιανικής Έκκλησίας.*

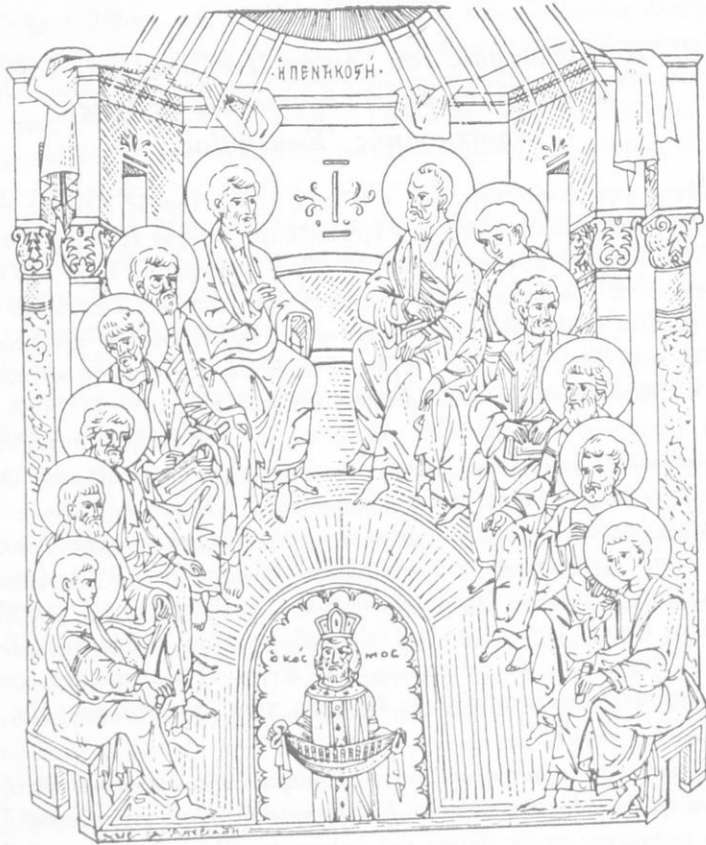
Μετά τήν Άνάστασιν Του ό Κύριος ήμῶν Ίησοῦς Χριστός παρέμεινεν επί 40 ήμέρας εις τήν γήν έμφανιζόμενος συχνά εις τούς μαθητάς Του και διδάσκων αὐτούς τήν περι Άγάπης διδασκαλίαν Του. Τήν 40ήν ήμέραν, κατὰ τήν όποίαν εύρίσκετο μετά τῶν μαθητῶν Του εις τό όρος τῶν Έλαιῶν, άνελήφθη εις τούς οὐρανοῦς, άφου έπανάλαβε τήν υπόσχασίν Του περι άποστολής του Άγίου Πνεύματος, ίνα φωτίσῃ αὐτούς.

Οί ένδεκα μαθηταί του Σωτήρος έπέστρεψαν μετά τήν Άνάληψιν εις τά Έεροσόλυμα και ήλθον εις τήν οίκίαν, έν τή όποία ήσαν συγκεντρωμένοι και άλλοι όπαδοί του Ίησοῦ. Έκεί έξέλεξαν ώς δωδέκατον Άπόστολον τόν Ματθίαν άντί του προδῶσαντος τόν Χριστόν Ίούδα.

Δέκα ήμέρας μετά ταῦτα, ήτοι τήν 50ήν ήμέραν άπό τής Άναστάσεως, ειχον συγκεντρωθῆ εις τήν αὐτήν οίκίαν πάντες οί Άπόστολοι. Έωρτάζετο ή μεγάλη Ίουδαϊκή ήμέρα τής Πεντηκοστῆς και ειχον συρρεύσει εις τά Έεροσόλυμα πολλοί Ίουδαίοι χάριν τής έορτής. Έγινε τότε τό θαῦμα τής έπιφοιτήσεως του Άγίου Πνεύματος, τό όποϊον περιγράφεται ώραιότατα εις τάς Πράξεις τῶν Άποστόλων (Πρ. Β', 1 - 14, 22 κ. έ.) :

«Και έν τῷ συμπληροῦσθαι τήν ήμέραν τής Πεντηκοστῆς ήσαν άπαντες όμοθυμαδόν επί τό αὐτό. Και έγένετο άφνω έκ του οὐρανού ήχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας και έπλήρωσεν όλον τόν οϊκον, οὔ ήσαν καθήμενοι. Και ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσει πυρός, εκάθισέ τε έφ' ένα εκαστον αὐτῶν και έπλήσθησαν άπαντες Πνεύματος Άγίου και ήρξαντο λαλεῖν έτέραις γλώσσαις, καθώς τό Πνεῦμα έδίδου αὐτοῖς άποφθέγγεσθαι. Ήσαν δέ έν Έεροουσαλήμ κατοικοῦντες Ίουδαίοι άνδρες εύλαβεῖς άπό παντός έθνους τῶν υπό τόν οὐρανόν...».

Άκουσθείσης τής «βιαίας πνοῆς», πλήθος μέγα συνεκεντρώθη πρό τής οίκίας, διά νά πληροφορηθῆ τί συνέβαινε. Τότε οί Άπόστολοι, τῶν όποίων ό νοῦς είχε φωτισθῆ υπό Πνεύματος Άγίου και ή καρδιά

Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

εἶχε πληρωθῆ ἀφοβίαις ἐξῆλθον καὶ ἤρχισαν διδάσκοντες τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὑμολογοῦντες Αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. « Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διεπύθον ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες : τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι ; Ἄτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν ».

Ὁ Πέτρος τότε « σταθεὶς σὺν τοῖς ἑνδεκά » ὠμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ πειστικότητος : « Μὴ ἀπορεῖτε δι' ὅσα βλέπετε

καὶ ἀκούετε», τοὺς εἶπε. « Δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι, διότι ἄλλως τε εἶναι πολὺ πρωΐ. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς ἐφώτισε καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν δύναμιν νὰ κηρύξωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸς μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ὁποῖου βλέπετε τώρα τὴν θαυμαστὴν ἐνέργειαν. Μὴ ἀπορεῖτε λοιπόν, ἀλλὰ πιστεύσατε εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομα Του, διὰ νὰ σωθῆτε ».

Οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Τρεῖς χιλιάδες Ἰουδαῖοι ἐβαπτίσθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἔγιναν Χριστιανοί. Τοιοιούτῳ ἴδρῳ ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας οἱ Ἀπόστολοι ἐξηκολούθουν κηρύττοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θαυματουργοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑκάστην δὲ ἠύξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν.

3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται.

(Πρ. Ἀπ. Β', Γ' 1 - 11, Δ' 1 - 21, Ε' 12 - 42)

Μίαν ἡμέραν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης μετέβαινον εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῶσιν. Εἰς τὴν πύλην τοῦ Ναοῦ συνήντησαν ἕνα χωλόν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐζήτησεν ἐλεημοσύνην. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐπικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἐθεράπευσεν, ὁ δὲ πρόφην χωλὸς εἰσῆλθε περιπατῶν μαζί με τοὺς δύο Ἀποστόλους εἰς τὸν Ναόν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Κύριον. Πλήθος κόσμου συνεκεντρώθη περὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναοῦ παρακινήθεις καὶ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ Σαδδουκαίους συνέλαβε τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς ἐφυλάκισε καὶ τοὺς ἔφερε τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐνώπιον τῶν Ἀρχόντων (τοῦ Συνεδρίου). Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἠρώτησαν αὐτοὺς πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπήντησε μετὰ θάρρους ὅτι τὸ θαῦμα ἐγένετο « ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου », τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι μὲν ἐσταύρωσαν, ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

Τὸ Συνέδριον δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδικάσῃ τοὺς δύο Ἀποστόλους, διότι ἐφοβήτο τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸ θαῦμα καὶ ἐδόξαζε τὸν ἀλη-

θινόν Θεόν. Ἄφησαν λοιπόν ἐλεύθερους τοὺς δύο Ἀποστόλους, ἀφοῦ τοὺς ἠπειλήσαν ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα, ἂν συνεχίσουν νὰ κηρύττουν τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως μετὰ μεγαλυτέρου ζήλου ἐξηκολούθουν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κάμνουν θαύματα. Πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προσήρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστόν πίστιν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἤϋξανε καταπληκτικῶς. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἀνήσυχησαν καὶ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. Ὄταν τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται μετέβησαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχον φυλακισθῆ οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα τοὺς παραλάβουν καὶ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς τὸ Συνέδριον, δὲν εὔρον αὐτοὺς ἐκεῖ, ἂν καὶ αἱ θύραι τοῦ δεσμοτηρίου ἦσαν καλῶς κεκλεισμένοι καὶ οἱ φρουροὶ εἰς τὰς θέσεις των. Κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὅποιοι εἶχον μεταβῆ εἰς τὸν Ναὸν καὶ ἐδίδασκον τὸν συγκεντρωθέντα λαόν. Οἱ φύλακες τοῦ Ναοῦ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἠρώτησαν τοὺς Ἀποστόλους διατὶ ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. Ὁ Πέτρος ἀπήντησεν ὅτι διδάσκουν, διότι «πρέπει νὰ πειθαρχῶμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους», καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν κηρύττοντες τὸν ἀληθινόν Θεόν. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέφθησαν σοβαρῶς νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον. Τοὺς μετέπεισεν ὅμως ὁ Φαρισαῖος νομοδιδάσκαλος Γαμαλιὴλ μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «ἀπόστητε (ἀπομακρυνθῆτε) ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι (διότι), ἐάν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλή αὐτῆ ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται. εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὔρεθῆτε». (Πρ. Ε' 37). Ἀπέλυσαν λοιπόν τοὺς Ἀποστόλους, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν νὰ παύσουν διδάσκοντες περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἄλλὰ οἱ Ἀπόστολοι «ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ Συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι· πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν».

4. 'Η ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν. 'Αγάπαι.

(Πρ. 'Απ. Δ' 32 - 35, Β' 42 - 47, Ε' 1 - 11)

Οἱ Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἐκάνο-
νισαν τὴν ζωὴν των σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Συνηθροί-
ζοντο καθ' ἑκάστην εἰς ὠρισμένας οἰκίας καὶ ἐκεῖ προσήνυοντο, ἐδο-
ξολόγουν τὸν Θεόν, ἤκουον τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐτέλουν
τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, συντρώγοντες μετὰ ταῦτα εἰς
κοινὴν τράπεζαν. Αἱ οἰκίαι αὗται ὠνομάσθησαν **Εὐκτήριοι Οἶκοι,**
'Εκκλησῖαι ἢ Κυριακά.

Τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν ἦτο ἡ ἀγνότης
τῆς ζωῆς των ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀγάπη των πρὸς τὸν πλησίον.
'Εδείκνουν τόσην πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς νὰ εἶχον
μίαν ψυχὴν καὶ μίαν καρδίαν. Ὅσοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν εἶχον οἰκίας ἢ
κτῆματα τὰ ἐπώλουν καὶ ἔδιδον τὰ χρήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους,
οὗτοι δὲ κατέβαλλον ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου Ταμείου τὴν δαπάνην διὰ τὴν
διατροφήν καὶ τῶν πτωχῶν χριστιανῶν. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ παρεκά-
θηντο εἰς κοινὰς τραπέζας καὶ ἔτρωγον τὸ αὐτὸ φαγητὸν ὡς μέλη μιᾶς
οἰκογενείας, ἐχωρίζοντο δὲ δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ (**'Αγάπαι**).

Οὐδεμία διαφορὰ ὑπῆρχε μετὰ τῶν χριστιανῶν. Οἱ κύριοι ἔτρω-
γον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἄλλοτε δούλων καὶ αἱ γυναῖκες
ἀπέκτησαν τὴν ἀρμόζουσαν αὐταῖς θέσιν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοι-
νωνικὴν ζωὴν.

'Αξιοθαύμαστος ἦτο ἡ προθυμία τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς ἀγαθοερ-
γίας. Οἱ πτωχοί, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανὰ εὗρισκον ἀνακούφισιν καὶ παρη-
γορίαν χάρις εἰς τὴν χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδωλο-
λάτραι εὗρισκον περίθαλψιν πλησίον τῶν χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο θαυ-
μάζοντες τοὺς χριστιανούς ἔλεγον: « Ἴδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους καὶ
πῶς εἶναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκουν » ! Ὁ κόσμος δὲν εἶχεν
ἴδει ἔως τότε τόσον ἠθικὸν καὶ φιλόφθρον βίον.

Τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς ἀγαθοεργίαν τὸ ἔδωκεν ἓνας λευίτης
Κύπριος, ὀνόματι Βαρνάβας. Αὐτὸς ἐπώλησε τὸν ἀγρόν του, χωρὶς νὰ
τὸν ἐξαναγκάσῃ κανεὶς, καὶ ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἰσέπραξε τὰ ἔδωκεν
εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα τὰ διαθέσουν εἰς τοὺς πτωχοὺς.

Δυστυχῶς ὅμως συνέβη καὶ ἐν θλιβερὸν γεγονός. Ἐνας χριστιανός,
ὀνόματι Ἀνανίας, ἐπώλησε τὸ κτῆμά του καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀπο-

στόλους ἐν μέρος τῶν χρημάτων, ἐν γνώσει καὶ τῆς γυναικὸς του, λέγων ὅτι αὐτὰ μόνον εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ κτήματός του. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπερίμενον ἔπαινον διὰ τὴν πράξιν του αὐτῆν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τοῦ εἶπεν: « Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νοσφίσασθαί ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; » εἰς τὴν ἐξουσίαν σου δὲν ἦτο νὰ δώσης ὅσα ἤθελες χρήματα; « Οὐκ ἐψεύσα ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ». Ὁ Ἀνανίας, μόλις ἤκουσεν αὐτά, τόσον ἐταράχθη, ὥστε ἔπεσε νεκρός.

Μετὰ τρεῖς ὥρας προσῆλθε καὶ ἡ σύζυγος του Σαπφείρα καὶ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ — μὴ γνωρίζουσα τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της — ἐψεύσθη, ἔπεσε καὶ αὐτὴ νεκρά. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

5. Ἡ ἐκλογή τῶν ἐπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος.

(Πρ. Ἀπ. ΣΤ' 1 - 7 καὶ ΣΤ' 8 - 15, Ζ' 54 - 60 καὶ Η' 5 - 8)

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξάνεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀνάγκαι τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἐγίνοντο περισσότεραι, ἢ δὲ ἐπίβλεψις εἰς τὰς Ἀγάπας καθίστατο ἐπίπονον καὶ πολύπλοκον ἔργον. Ἦρχισαν μάλιστα νὰ παραπονοῦνται οἱ ἐξ Ἰουδαίων Ἑλληνιστῶν¹ χριστιανοὶ ὅτι παρημελοῦντο εἰς τὰς Ἀγάπας αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως εἰς τὰς Ἀγάπας εἶχον ἀναλάβει κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Διὰ νὰ μὴ ἀπασχολοῦνται ὅμως οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἵνα δυνηθῶσιν οὕτως νὰ ἀφοσιωθῶσιν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ κύριον ἔργον των, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κήρυγμα, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκλεγῶσι μεταξὺ τῶν πιστῶν ἄνδρες ἀξιοὶ καὶ ἱκανοί, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐπιβλέπουν εἰς τὰς Ἀγάπας.

Οἱ πιστοὶ ἐξέλεξαν ἐπτὰ χριστιανούς πλήρεις πίστεως. Οἱ Ἀπόστολοι ἔθεσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἐπτὰ τούτων καὶ προσευχηθέντες μετέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὴν θεῖαν χάριν διὰ τὴν **διακονίαν** (ὑπηρεσίαν) τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀνετίθετο εἰς αὐτοὺς. Ἡ ἕκτα

1. Ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι ἐλέγοντο οἱ γνωρίζοντες καὶ ὀμιλοῦντες τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ ἐξ αὐτῶν χριστιανοὶ ἔγιναν φορεῖς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ εἶναι οἱ πρῶτοι συνδέσαντες τὸν ἐλληνισμὸν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

σις τῶν χειρῶν ἐλέγετο ἑλληνιστὶ **χειροτονία** (χειρα τείνω) καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκράτησεν ἔκτοτε ἡ λέξις αὕτη πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀναδείξεως εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Οἱ ἑπτὰ χειροτονηθέντες ὠνομάσθησαν **διάκονοι** καὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς: Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος.

Μεταξὺ τῶν ἑπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Οὗτος ὄχι μόνον προσέλυκε πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καί, ἐπειδὴ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἔκαμνε καὶ θαύματα πολλά. Συνεζήτει μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων Ἰουδαίων καὶ ἀπεστόμωνεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων του. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐμίσησαν διὰ τοῦτο τὸν Στέφανον καὶ κατήγγειλαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴν

Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

κατηγορίαν ὅτι ἤκουσαν δῆθεν αὐτὸν βλασφημοῦντα τὸν Ναὸν καὶ τὸν Μωϋσέα.

Συνελήφθη λοιπὸν ὁ Στέφανος καὶ ὠδηγήθη πρὸ τοῦ Συνεδρίου, ἵνα ἀπολογηθῆ. Ἐκεῖ μετὰ θάρρους κατηγορήσε τοὺς Ἰουδαίους λέγων ὅτι πάντοτε ἐφάνησαν ἄδικοι καὶ σκληροὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ. «Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας;» τοὺς εἶπε. «Αὐτοὶ ἐθανάτωσαν τοὺς προφῆτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, οὗτινος προδόται καὶ φονεῖς ἐγένατε σεῖς οἱ ἴδιοι». (Πρ. Ζ', 52 - 53). Οἱ λόγοι τοῦ Στεφάνου ἐξώργισαν περισσότερον τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι τὸν παρέδωσαν εἰς τὸν ὄχλον, ἵνα τὸν φονεύσῃ διὰ λιθοβολισμοῦ.

Ὁ ὄχλος ἔσυρεν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἤρχισε μὲ μανίαν νὰ τὸν λιθοβολῇ. Ὁ Στέφανος ἔχων ὡς παράδειγμα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἠύχετο εἰς τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τοὺς φονεῖς του λέγων: «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Οὗτοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι λόγοι του.

Ὁ Στέφανος εἶναι ὁ πρῶτος χριστιανὸς ὁ μαρτυρήσας ὑπὲρ τῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ὁ διάκονος Φίλιππος. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου οἱ Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Κατεδιώχθη τότε μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ἔκαμε πολλοὺς ὁπαδούς. Ὅταν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπληροφόρηθησαν ὅτι ἡ Σαμάρεια ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν ἐκεῖ τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἱ ὁποῖοι ἐπιθέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βεβαπτισμένους μετέδιδον εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ὅταν εἶδε τοῦτο ὁ Σίμων ὁ μάγος, ὁ ὁποῖος εἶχε πιστεύσει καὶ εἶχε βαπτισθῆ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπλησίασε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς προσέφερε χρήματα, ἵνα δώσῃ καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν, ὥστε νὰ λαμβάνῃ Πνεῦμα Ἅγιον ἐκεῖνος εἰς τὸν ὅποιον θὰ ἐπέθετε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖράς του. Τότε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἶπεν εἰς αὐτόν: «τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι»¹.

1. Ἀπὸ τότε ὅσοι λαμβάνουν ἱερατικούς βαθμοὺς πληρώνοντες χρήματα λέγονται σιμωνιακοὶ καὶ ἡ πρᾶξις σιμωνία.

Ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν ἐπορεύθη εἰς Γάζαν. Καθ' ὁδὸν συνήντησε ἓνα Αἰθίοπα ἄρχοντα, τῆς αὐτῆς τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐδίδαξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὗτος ὄχι μόνον ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐβαπτίσθη. Ἐκεῖθεν ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς διαφόρους ἄλλας χώρας καὶ πόλεις. Παντοῦ ὁ Φίλιππος ἐδίδαξε μὲ θερμὴν πίστιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν οἱ χριστιανοὶ τὴν 14ην Νοεμβρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου καὶ οἱ διωγμοὶ ἐκίνησαν ἀκόμη περισσότερον τὸν ζῆλον τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν διδάσκοντες τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπὶ κεφαλῆς πάντων ἦσαν βέβαια οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι, ἀφοῦ διηυθέτησαν τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀνεχώρησαν βραδύτερον εἰς διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους προσετέθη κατὰ θεῖαν κλήσιν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

6. Ἡ κλήσις τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πρ. Ἀπ. Η' 1 - 3 καὶ Θ' 1 - 31 καὶ ΙΒ' 25 καὶ ΙΓ' 2)

Πρὶν γίνῃ χριστιανὸς ὁ Παῦλος, ὠνομάζετο Σαούλ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κυλικίας καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασεν ἐκμαθὼν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων καὶ μίαν τέχνην, τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ.

Ὁ πατὴρ του ἦτο ἐκ τῶν Ἑλλημιστῶν Ἰουδαίων, εὐπόρος καὶ φανατικὸς Φαρισαῖος, εἶχε δὲ ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, τὸ ὅποῖον διετήρησε φυσικὰ καὶ ὁ υἱὸς του.

Ὁ Σαούλ, ἀφοῦ ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ταρσὸν, μετέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν Ἰουδαϊκῶν σπουδῶν του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ, πλησίον τοῦ νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ἀπέκτησε τελείαν Φαρισαϊκὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ ζήλου πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο κατεδίωκε μετὰ φανατισμοῦ τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Νεανίας ἀκόμη ἔλαβε μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου φυλάττων τὰ ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων. Ὄταν δὲ βραδύτερον ἐγνώσθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅτι

ὁ χριστιανισμὸς ἔχει εὐρυτάτην διάδοσιν καὶ εἰς τὴν μεγάλην πόλιν Δαμασκόν, ὁ Σαοὺλ ἐξελέγη ὡς ὁ πλέον κατάλληλος, ἵνα μεταβῇ ἐκεῖ πρὸς καταδίωξιν τῶν ὁπαδῶν τῆς νέας θρησκείας. Ἐλαβε λοιπὸν συστατικὰς ἐπιστολάς παρὰ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῶν συνοδῶν του διὰ τὴν Δαμασκόν.

Καθ' ὁδὸν καὶ ἐνῶ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Δαμασκόν, ὁ Σαοὺλ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ γνωστοῦ θαυμαστοῦ ὀράματος καὶ τῆς θείας φωνῆς εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Δαμασκόν καὶ πειθαρχῶν εἰς τὴν θείαν κλήσιν ἐδιδάχθη τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Ἀνανίου, ἐβαπτίσθη καὶ ἐνεπλήσθη τόσον θερμῆς πίστεως καὶ ζήλου, ὥστε ἤρχισεν ἀμέσως νὰ διδάσκη εἰς τὰς Συναγωγὰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν.

Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἐξεμάνησαν ἐναντίον τοῦ Σαοὺλ καὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὸν θανατώσουν. Πληροφορηθέντες ὅμως τοῦτο οἱ Χριστιανοί, τὸν ἔσωσαν φυγαδεύσαντες αὐτὸν εἰς Ἀραβίαν, ὅπου παρέμεινε

Σαοὺλ! Σαοὺλ! Τί με διώκεις;

τρία ἔτη. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὁ Σαοὺλ συνεδέθη μετὰ τῶν Ἀποστόλων διὰ τοῦ ἐκ Κύπρου Βαρνάβα, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων χριστιανῶν, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ. Οἱ Ἰουδαῖοι τῶν Ἱεροσολύμων ἠγανάκτησαν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ἐσώθη καὶ πάλιν ὁ Παῦλος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν, ἔθνα εἰργάσθη δραστηριῶς διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

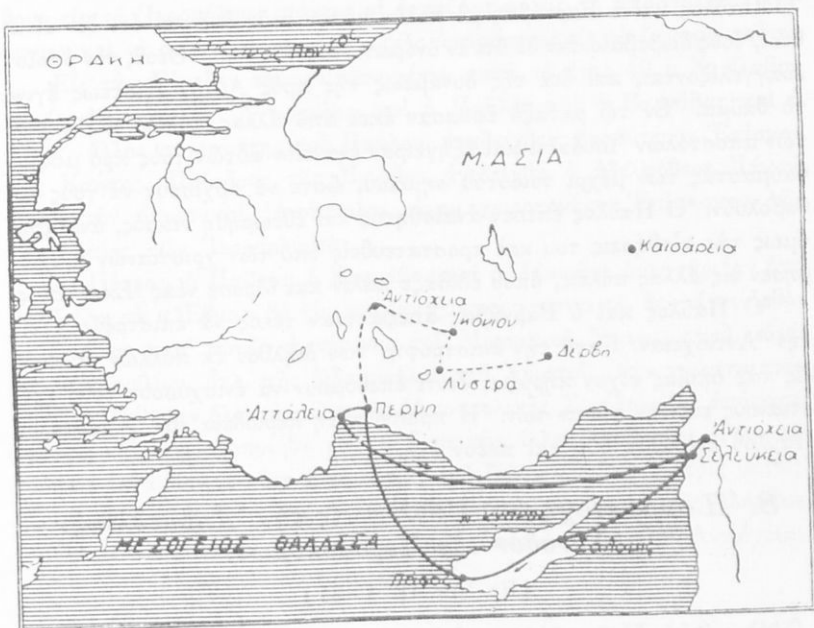
Βραδύτερον μετέβη μετὰ τοῦ Βαρνάβα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ κηρύξῃ. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶπεν εἰς τοὺς πιστοὺς, καθ' ἣν ὥραν ἦσαν συνηγμένοι: « Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς ». Δηλαδὴ ἐφανερώσε τὴν μεγάλην ἀποστολήν, τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανον ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦλος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ πιστοὶ τῆς νέας θρησκείας ὠνομάσθησαν χριστιανοί. Ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν μετέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα διανεῖμουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς χριστιανούς. Παραλαβόντες καὶ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Βαρνάβα Μάρκον, τὸν γράψαντα βραδύτερον τὸ γνωστὸν Εὐαγγέλιόν του, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐκτοτε ἡ πόλις αὕτη ἔγινε σπουδαῖον χριστιανικὸν κέντρον. Ἐκεῖθεν ἤρχισεν ὁ Παῦλος τὰς ἀποστολικὰς του περιουδεῖας, ἵνα διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ « εἰς τὰ Ἐθνη », δηλ. τοὺς εἰδωλολάτραις. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιουδεῖα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΙΓ' 4-15, ΙΔ' 1-7)

Ὁ Παῦλος ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Βαρνάβα καὶ Μάρκου εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὸ κήρυγμα τῆς νέας Πίστεως. Ἀπὸ τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀντιοχείας Σελεύκειαν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν πόλιν Σαλαμίνα. Ἐκεῖθεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν διετρεξαν ὅλην τὴν νῆσον μέχρι τῆς δυτικῆς αὐτῆς παραλίας, ὅπου ἡ πόλις Πάφος. Ἐκεῖ διέμενον ὁ Ρωμαῖος Διοικητῆς, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Σέργιος Παῦλος. Οὗτος ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης μορφώσεως καὶ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εὔρισκεν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Παῦλος διὰ τῆς διδασκαλίας του ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἀσπασθῇ τὸν χριστιανισμὸν.

Εἰς τὴν Κύπρον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔδρυσεν δύο Ἐκκλησίας, μίαν

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

εἰς Σαλαμίνα καὶ ἄλλην εἰς Πάφον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπλευσε μετὰ τῶν συνοδῶν του εἰς τὴν πόλιν τῆς Μικρασιατικῆς Παμφυλίας Πέργην, ὅπουθεν ἀπεχωρίσθη αὐτῶν ὁ Μάρκος ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκ Πέργης ἐπροχώρησε μετὰ τὸν Βαρνάβαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ ἔκαμαν πολλοὺς χριστιανοὺς ἰδρύσαντες νέαν Ἐκκλησίαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμοῦ κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἠναγκάσθησαν οὕτω νὰ φύγωσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ Ἰκόνιον, ὅπου πάλιν ἐκήρυξαν καὶ προσεῖλκυσαν πλῆθος νέων πιστῶν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ βραδύτερον ὑποστᾶσα χάριν τῆς Πίστεως μαρτυρικὸν θάνατον Ἀγία Θεέκλα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἰκονίου ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἐξ αἰτίας νέου ἐναντίον των διωγμοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐπέρασαν ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Λύστρα.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἕνα χωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τοὺς ἐξέλαβον τότε ὡς θεοὺς καὶ τοὺς ἠτοιμάσαν θυσίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας μὲ πολὺν κόπον τοὺς ἔπεισαν ὅτι δὲν εἶναι θεοί, τοὺς διεβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εὐαγγελίζονται, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἐν τῷ μεταξύ ἐφθασαν ἐκεῖ ἀπὸ ἄλλας πόλεις οἱ διώκται τῶν ἀποστόλων Ἰουδαῖοι καὶ ἐξήγειραν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς πρὸ μικροῦ θαυμαστάς των μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ ἀρχίσουν νὰ τοὺς λιθοβολοῦν. Ὁ Παῦλος ἔπεσεν ἀναίσθητος καὶ ἐθεωρήθη νεκρός, ἀνέλαβεν ὅμως τὰς αἰσθήσεις του καὶ προστατευθεὶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀνεχώρησεν εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἐδίδαξε πάλιν καὶ ἵδρυσεν νέας Ἐκκλησίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἀπεφάσισαν τέλος νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των διήλθον ἐκ πολλῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον κηρύξει, διότι ἐπεθύμουν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν πίστιν των. Ἡ πρώτη αὕτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διήρκεσε δύο καὶ πλέον ἔτη.

8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων.

(Πρ. Ἀπ. ΙΕ' 1 - 35)

Ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ἀποστολικῆς περιοδείας ἦτο νὰ γίνουν χριστιανοὶ πολλοὶ Ἐθνικοί, διότι ὁ Παῦλος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ ἐφήρμοσεν ἐπιτυχῆ μέθοδον. Διέθετεν, ὅπως γνωρίζομεν, πλήρη Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε τελείαν γνῶσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ἐπλησίαζε πρῶτον τοὺς Ἑλληνιστάς Ἰουδαίους καὶ διὰ τούτων, ἀφοῦ ἐγίνοντο χριστιανοί, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἐθνικῶν (εἰδωλολατρῶν), οἱ ὅποιοι ὠμίλουν ὅλοι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἦσαν ἀκλόνητα, ἡ δὲ πειστικότης του ἀποτελεσματικὴ. Πλεῖστοι λοιπὸν Ἐθνικοὶ εἶχον γίνει χριστιανοί.

Μερικοὶ ὅμως ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί, δυσαρεστηθέντες διὰ τοῦτο, ἤρχισαν νὰ διακηρύσσουν ὅτι, διὰ νὰ εἶναι τις γνήσιος χριστιανός, ἔπρεπε νὰ φυλάττη καὶ ἐκτελῆ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (περιτομὴν κ.λ.π.). Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ συναναστρέφονται τοὺς ἐξ Ἐθνῶν καὶ τοιούτοτρόπως ἐδημιουργήθη σοβαρὰ ἔρις μετὰ τῶν χριστιανῶν.

Οἱ Ἀπόστολοι ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἔρις αὕτη ἐβλαπτε τὸν χριστιανισμόν καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ συνέλ-

θουν εις τὰ Ἱεροσόλυμα πάντες οἱ ἐργαζόμενοι εις τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ νὰ δώσουν λύσιν διὰ κοινῆς ἀποφάσεως εις τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, γενομένην κατὰ τὸ ἔτος 49 μ.Χ. ἔλαβον μέρος, ἐλθόντες ἐξ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Τίτος, ἄλλος συνεργάτης τοῦ Παύλου, ἀναδειχθεὶς βραδύτερον Ἐπίσκοπος Κρήτης. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἀνεδείχθη ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος¹, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον χειροτονήσει Ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος ὑπεστήριζαν ὅτι, ἀφοῦ ὅλα τὰ «Ἐθνη» θὰ γίνουσι μίαν ἡμέραν χριστιανοί, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ζητῆται παρ' αὐτῶν ἡ τήρησις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, παρὰ μόνον τοῦ Εὐαγγελίου, δηλ. τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεδέχθησαν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἡ ἀπόφασις ἐγράφη καὶ ἐγνωστοποιήθη καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησε τότε ἡ ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἔρις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, διότι ὅλοι παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου.

Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

9. Δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (49-53 μ.Χ.). Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Εὐρώπην. Αἱ πρῶται Ἐκκλησίαι ἐν Ἑλλάδι.

α) Ἰδρυσις Ἐκκλησιῶν εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροϊαν.

(Πρ. Ἀπ. ΙΣΤ' 9 - 40 καὶ ΙΖ' 1 - 15)

Ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἤρchiσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ τὴν δευτέραν περιοδείαν του, ἡ ὁποία εἶχε λαμπρότατα ἀποτελέσματα. Διὰ τῆς Κιλικίας, Λυκαονίας, Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐφθασεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος μίαν νύκτα εἶδεν ἓν ὄραμα. Εἶδε νὰ παρουσιάζεται ἐμπροσθέν του ἓνας ἀνὴρ Μακεδῶν, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε: «*Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν*». Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐνόησαν ὅτι τοῦτο ἦτο

1. Λέγεται ἀδελφόθεος, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆς συζύγου, τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος, πρὶν μνηστευθῆ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν. Ἀδελφόθεοι ἦσαν ἐπίσης καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ Σίμων καὶ ὁ Ἰωσήφ.

στρατηγοί όχι μόνον τοὺς ἀπεφυλάκισαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐζήτησαν συγγνώμην (διότι ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικὸν νὰ μαστιγώνωνται Ρωμαῖοι πολῖται). Ἡ ἵδρυσις τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλίππων ἐγένε τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 49 - 50 μ.Χ.

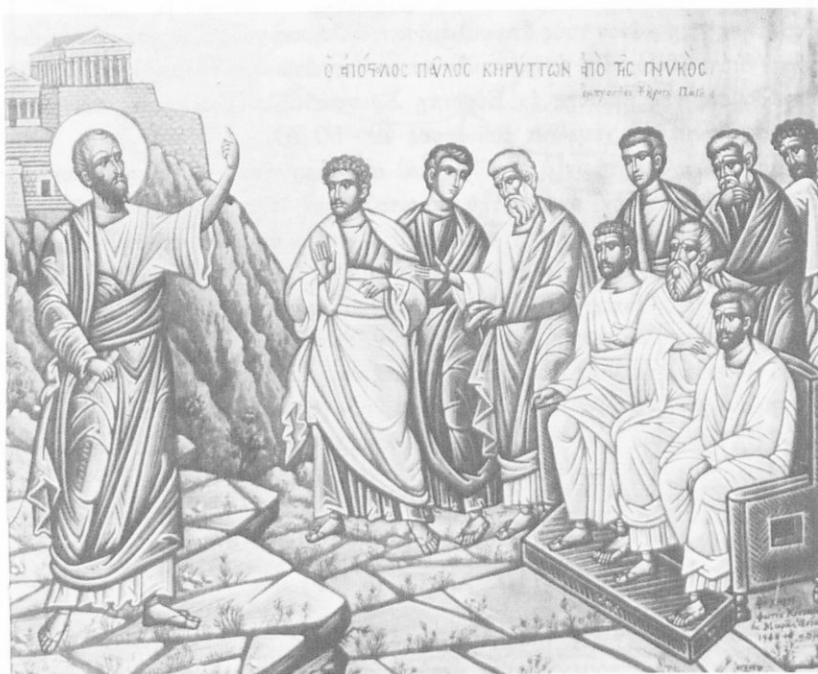
Ἐκ τῶν Φιλίππων ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του μετέβησαν εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν ὀνομαστὴν πρωτεύουσαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν ἀπέτελεσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣ ὁποία ἀπέβη μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς Ἑλλάδος. Κατηγορηθέντες ὑπὸ τῶν μὴ πιστευσάντων Ἰουδαίων ὡς ἐπαναστάται κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Βέροιαν, ὅπου ἵδρυσαν νέαν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Βεροίας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Παῦλος, ὁδηγηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Βεροίας εἰς παράλιον μέρος ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ ἔπλευσεν εἰς Πειραιᾶ.

β) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἀθήνας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΖ' 16 - 34)

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος περιήρχετο κατ' ἀρχὰς τὴν πόλιν ἐπισκεπτόμενος τοὺς ναοὺς καὶ παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἱερῶν. Ἦρχισεν ἔπειτα νὰ συζητῇ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἀγορὰν καὶ νὰ κηρύττῃ τὴν νέαν Πίστιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν τὸν Ἀπόστολον νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Παῦλος ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐξεφώνησεν ἐνώπιον μεγάλῃς συγκεντρώσεως θαυμάσιον καὶ θεόπνευστον λόγον.

«Ἐπισκεπτόμενος τὰ ἱερά σας, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς εἶπεν, εὔρον καὶ βωμόν, ἀφιερωμένον «ἀγνώστῳ θεῷ». Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἀγνοοῦντες λατρεύετε, Αὐτὸν ἐγὼ σᾶς κηρύττω». «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποίητοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὅρισας προτεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν» ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν,

‘Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν.

ὡς καὶ τινες τῶν καθ’ ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι: «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν»... Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔδωσαν σημασίαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἄλλοι τὸν ἐχλεύασαν, ὀλίγοι δὲ ἐνόησαν καὶ ἐπίστευσαν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία γυνή, ὀνομαζομένη **Δάμαρις**, καὶ εἰς ἐπίσημος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀρεοπαγίτης **Διονύσιος**. Οὗτος ἔγινε κατόπιν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἰδρυθείσης τότε εἰς τὰς Ἀθήνας Ἐκκλησίας. Ὁ Διονύσιος ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον περὶ τὸ 95 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας εορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, εἶναι δὲ ὁ πολιούχος ἅγιος τῶν Ἀθηνῶν.

γ) Ἡ ἵδρυσις τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 1 - 12)

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη ὁ Παῦλος εἰς τὴν Κόρινθον, ἣ ὅποια ἦτο σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ἐγνώρισεν ἐκεῖ τὸν Ἰουδαῖον σκηνοποιὸν Ἀκύλαν καὶ ἔκαμεν αὐτὸν χριστιανὸν ὅπως καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν. Ἀναμένων τοὺς συνεργάτας του Σίλαν καὶ Τιμόθεον, διέμενεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀκύλα ἐργαζόμενος καὶ αὐτὸς τὴν γνωστὴν του τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, διὰ νὰ κερδίζη τὰ πρὸς συντήρησίν του ἀναγκαῖα.

Ὅταν ἐφθασαν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ἤρχισεν ὁ Παῦλος νὰ κηρύττῃ πρῶτον εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἔπειτα δὲ καὶ μετὰξὺ τῶν ἐθνικῶν (Ἑλλήνων). Ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος ἔγινε χριστιανός, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἑλληνες Κορίνθιοι, ἣ δὲ ἱδρυθεῖσα Ἐκκλησία ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκρατύνετο. Ἐν Κορίνθῳ παρέμεινεν ὁ Παῦλος ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἐσώθη χάρις εἰς τὸν ἀνθύπατον Γαλιῶνα.

Πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς ἔστειλε βραδύτερον ὁ Ἀπόστολος δύο ἐπιστολάς ἐρμηνεύων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ δίδων πολυτίμους συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας.

δ) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἔφεσον.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 13 - 14)

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ὁ Παῦλος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλης, οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν πολῦτιμοι συνεργάται του, ἔπλευσεν εἰς Ἔφεσον τῆς Μ. Ἀσίας. Καταλιπὼν ἐκεῖ τοὺς συνεργάτας του ἀνέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα: « ἀναβάς καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν ». Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου εὔρε τὴν Ἐκκλησίαν πλήρην ζωῆς. Εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος ὁ Ἀπόστολος διέτρεξεν ἄλλην μίαν φορὰν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐπεδόθη μετὰ μεγάλης δραστηριότητος εἰς τὸ ἔργον του (53 μ.Χ.). Ὅχι μόνον Ἐφέσιοι ἐφωτίζοντο καὶ προσήρχοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν πέρας πόλεων καὶ χωρίων ἐγίνοντο χριστιανοὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ Παύλου καὶ διέδιδον εἰς τὰς πόλεις των τὴν νέαν θρησκείαν. Βοηθούς καὶ συνεργάτας εἶχε τὸν

Ἄκυλᾶν καὶ τὴν Πρίσκιλῶν· οὗτοι ἀνέπτυξαν μέγαν ζῆλον, ὑπέστησαν δὲ βραδύτερον μαρτυρικὸν θάνατον.

Τρία ἔτη παρέμεινεν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Ἐφέσον¹, ἣ δὲ ἰδρυθεῖσα ἐκεῖ Ἐκκλησία ἐκρατύνετο καὶ ἐνεδυναμοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναδειχθεῖσα βραδύτερον ὀνομαστὸν κέντρον τῆς Χριστιανοσύνης.

10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐτοῦ (57 - 62 μ.Χ.).

(Πρ. Ἀπ. Κ' 1 - 16 καὶ ΚΑ' 17 - 40)

Ἐκ τῆς Ἐφέσου ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τρίτην περιοδείαν του εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐπισκεφθῆ, διότι εἶχον δημιουργηθῆ διάφορα μικροζητήματα μεταξύ τῶν χριστιανῶν. Προσωπικαὶ γνῶμαι προεκάλλουν ἀταξίαν καὶ διαιρέσεις. Παρεξηγήσεις μεταξύ τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐξ Ἐθνῶν χριστιανῶν ἐτάρασσον τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Παῦλος ἦλθε πρῶτον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖθεν ἔπλευσεν εἰς Μακεδονίαν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Φιλίππους, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέροϊαν. Μετέβη ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας πρῶτην φοράν ἐπεσκέπτετο. Κατέβη κατόπιν εἰς Κόρινθον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, ὅποθεν ἔπλευσεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μεταβῆ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Πανταχοῦ ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μετὰ ἐκδηλώσεων ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ. Ἐδίδασκε παντοῦ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ἀπεμάκρυνε τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ψευδοχριστιανούς, ἐθήρμαινε δὲ καὶ ἐνίσχυε τὸ φρόνημα τῶν πιστῶν.

Διερχόμενος ἐκ Μιλήτου ἔστειλε καὶ ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου, τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε πῶς νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ προφυλάττουν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους.

Ἐκ τῆς Μιλήτου ὁ Παῦλος ἔπλευσε πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ παραμείνας ὀλίγον εἰς Καισάρειαν μετέβη κατόπιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου

1. Τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἐφέσῳ ἐντάσσουσιν Ἐκκλησιαστικοὶ τινες ἱστορικοὶ εἰς τὴν τρίτην περιοδείαν του.

Τρίτη πορεία του 'Αποστόλου Παύλου.

τὸν ὑπεδέχθησαν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς. Διηγῆθη εἰς αὐτοὺς τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασχῆς του εἰς τὰ Ἔθνη καὶ ὅλοι μαζί ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν μετέβη εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῆ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰουδαίου ἐξήγειραν τὸν ὄχλον ἐναντίον του λέγοντες ὅτι εἰσάγει Ἕλληνας εἰς τὸν Ναόν καὶ βεβηλῶνει αὐτόν. Ὁ Παῦλος συνελήφθη καὶ παρ' ὀλίγον νὰ θανατωθῆ. Ὁ Ρωμαῖος φρούραρχος τῆς πόλεως μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὄχλου, διέταξεν ὅμως νὰ δεθῆ διὰ διπλῶν ἀλύσεων, διότι ἐνόμισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπικινδύνου κακούργου. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ὄχλου ὁ φρούραρχος διέταξεν ἀκόμη καὶ νὰ μαστιγωθῆ. Ὁ Παῦλος τότε ἐπεκαλέσθη τὴν ιδιότητά του ὡς Ρωμαίου πολίτου, ὁ φρούραρχος ἐφοβήθη καὶ τὸν ἀπέστειλεν ὑπὸ συνοδείαν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου διέμενον ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς τῆς Παλαιστίνης Φῆλιξ. Οὗτος συζητήσας ἐπανελημμένως μετὰ τοῦ Παύλου ἀντελήφθη ὅτι εἶναι ἀθῶος, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπληθέρωσεν ἐλπίζων νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ πολλὰ λύτρα. Εἰς τὴν φυλακὴν παρέμεινεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ δύο ἔτη, ἕως ὅτου ἀντικατεστάθη ὁ Φῆλιξ. Ὁ νέος Διοικητὴς Φῆστος

ἀπεφάσισε τελικῶς νὰ στείλῃ τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ρώμην, νὰ δικασθῆ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς Ρωμαῖος πολίτης.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Παύλου ἦτο περιπετειῶδες. Τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἠναγκάσθη λόγῳ τῆς τρικυμίας νὰ προσεγγίσῃ εἰς Κρήτην καὶ πλέον κατόπιν πρὸς Δυσμὰς ἐναυάγησεν πρὸ τῆς νήσου Μάλτας. Οἱ ναυαγοὶ διεσώθησαν κολυμβῶντες. Εἰς Μάλταν παρέμεινεν ἐπὶ τρίμηνον ὁ Παῦλος, ἐκήρυξε καὶ ἱδρυσεν Ἐκκλησίαν. Ἐκ Μάλτας ἐπλευσε δι' ἄλλου πλοίου εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, διεπεραιώθη ἔπειτα εἰς Ρήγιον καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ ἔφθασεν εἰς Ρώμην.

Ἐπῆρχον τότε καὶ ἐν Ρώμῃ ἀρκετοὶ χριστιανοὶ διδασκόντες τὴν νέαν θρησκείαν ἀπὸ χριστιανῶν ἐμπόρου, διότι οὐδεὶς Ἀπόστολος εἶχεν ἕως τότε μεταβῆ ἐκεῖ. Ἐπεδέχθησαν λοιπὸν τὸν Παῦλον μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν ἐφυλακίσθη, ἀλλὰ ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς μίαν ἰδιωτικὴν οἰκίαν, ἕως ὅτου δικασθῆ. Ἐκεῖ ἐδέχετο ἐλευθέρως τοὺς χριστιανούς καὶ ὅλους ὅσοι ἤθελον νὰ ἀκούσουν τὴν διδασχὴν του. Βοηθοὶ καὶ συνεργάται του ἦσαν ὁ Λουκᾶς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Μᾶρκος, ὁ Τυχικὸς καὶ ὁ Ἀρίσταρχος.

Μετὰ διετῆ περιορισμὸν ἐγένεν ἐπὶ τέλους ἡ δίκη του πρὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, ἠθωώθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος (62 μ.Χ.).

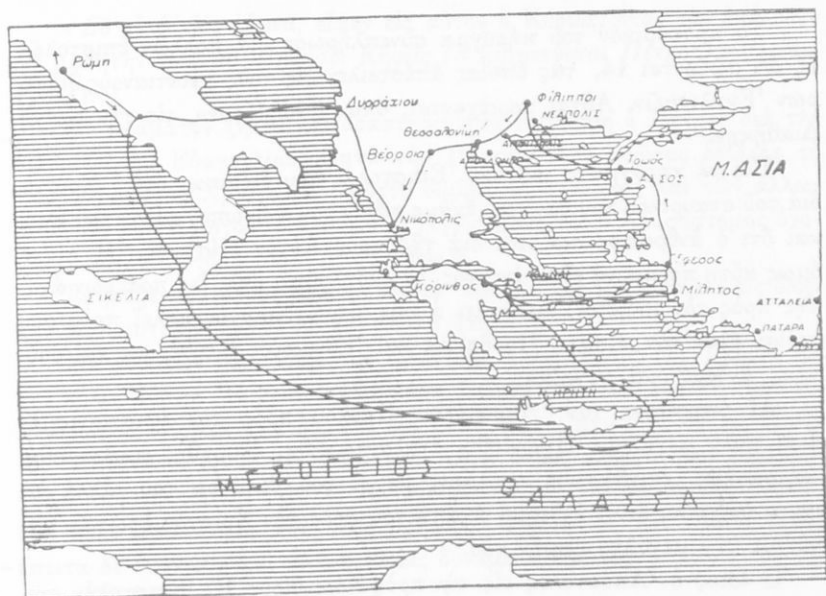
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΚΒ' 22 - 30)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο πλέον μεγάλης ἡλικίας καὶ εἶχε καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας, τὰς περιπετείας καὶ τοὺς διωγμούς. Τὸ πνεῦμά του ὅμως ἦτο πάντοτε ἀκμαῖον καὶ ὁ ζήλος του πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου ζωηρὸς καὶ ἀκαταπόνητος.

Ἀποκτήσας τὴν ἐλευθερίαν του, ἐπιχειρεῖ τετάρτην περιοδείαν, τὴν τελευταίαν. Ἐκ Ρώμης ἐπλευσεν εἰς τὴν Κρήτην πρῶτον καὶ ἐχειροτόνησεν ἐκεῖ ἐπίσκοπον τὸν ἄλλοτε συνεργάτην του Τίτον. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπεσκέφθη πολλὰς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Ἐφεσον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον ἕτερον βοηθόν του, τὸν Τιμόθεον. Ἐπεσκέφθη κατόπιν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Ρώμην.

Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐκεῖ ὁ ἄγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Ὁ αἰμοχαρὴς καὶ παράφρων ἡγε-

Τετάρτη Πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

μὼν οὗτος εἶχε διατάξει νὰ συλλαμβάνωνται οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ θανατώνωνται ἀκριτοὶ καὶ μὲ κάθε τρόπον. Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς διὰ τοὺς χριστιανοὺς δοκιμασίας ἐφθασεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν Ρώμην. Συνελήφθη ἀμέσως, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ διετάχθη ἡ θανάτωσίς του κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67 μ.Χ.).

Ὁ Παῦλος μεταφερόμενος εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του ἦτο πλήρης γαλήνης. Ἡσθάνετο ἱκανοποίησιν καὶ χαράν, διότι ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον του μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς του. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του, ὁμοῦ μὲ τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὴν 29ῆν Ἰουνίου.

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο τὸ ἐκλεκτὸν ὄργανον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπὶ 30 ὄλα ἔτη ἀφωσιώθη ψυχῇ καὶ σώματι.

Τὸ προφορικόν του κήρυγμα συνεπλήρωσε διὰ πολλῶν ἐπιστολῶν ἐξ ὧν σφίζονται 14, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τοὺς χριστιανούς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Αὐταὶ περιέχονται, ὅπως γνωρίζομεν, εἰς τὴν Καινὴ Διαθήκην.

Εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰς Ἐπιστολάς του διδάσκει ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου ἔκαμε πάλιν τὸν ἄνθρωπον φίλον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος σφίζεται διὰ τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἐνεργός, νὰ ἐκδηλοῦται δηλ. διὰ πράξεων ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Διδάσκει ἀκόμη ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖ πρὸς σωτηρίαν ὅλον τὸν κόσμον, Ἰουδαίους καὶ Ἐθνικούς, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν χριστιανισμὸν εἶναι πολὺ μεγάλαι. Ἦγωνίσθη, ἐταλαιπωρήθη, ἐδιώχθη, ἐφυλακίσθη ἐκακοποίηθη, ἐκινδύνευσε πολλάκις μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπέμενε, διότι ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφώτιζε καὶ ἐνίσχυε τὴν μεγάλην ψυχὴν του.

Ἐἶδος ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β' Ἐπιστολὴν του (11, 23 κ.έ.) γράφει:

« Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρις ἐροαβδίσην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρις ἐνανάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα ὁδοιπορίας πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἔθνῶν κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀργυρταῖς πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι... ».

13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

(Πρ. Ἀπ. Θ' 36 - 43, Γ' 1 - 48 κ.ά.)

Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Πέτρου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασε Κορυφαῖον, ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας ἦσαν τέκνα τοῦ Ἰωνᾶ καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδᾶ τῆς Γαλιλαίας. Πρὶν γίνῃ μαθητῆς τοῦ Σωτῆρος, ὁ Πέτρος ὠνομάζετο Σίμων.

« Σὺ εἶ ὁ υἱὸς Ἰωανᾶ, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Κύριος, ὅταν τὸν ἐκάλεσεν ὡς μαθητὴν του, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς (ὁ ἐρμηνεύεται Πέτρος) » (Ἰωάν. 1, 43).

Μὲ ἀκάματον ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰργάσθη ὁ Πέτρος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν πρῶτος ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὠμίλει ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει αὐτὸν « στόμα τῶν Ἀποστόλων ».

Ἐκῆρυξεν ὁ Πέτρος πρῶτον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἔκαμε δὲ καὶ πολλὰ θαύματα.

Μεταξὺ τῶν θαυμάτων του εἶναι καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ταβιθά εἰς τὴν πόλιν Ἰόπην. Ἡ χριστιανικὴ κόρη Ταβιθά ἦτο πολὺ εὐσεβῆς καὶ φιλόανθρωπος. Ἐρραπτεν ἐνδύματα καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς πτωχοὺς καὶ εἰς ὄρφανά. Ἦσθῆνησεν ὅμως καὶ ἀπέθανεν. Ὅλοι ὅσους εὐηργέτησεν ἐθρήνου γύρω ἀπὸ τὴν κλίνην της. Ὁ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ταβιθά καὶ πολὺ συνεκινήθη ἀπὸ τοὺς θρήνους. Ἐγονάτισε καὶ προσηυχήθη, ἔπειτα δὲ ἐσηκώθη καὶ πλήρης θείας δυνάμεως ἐφώναξε:

— Ταβιθά, ἐγέρθητι!

Ἀμέσως τὸ θαῦμα ἔγινεν. Ἡ Ταβιθά ἐσηκώθη γεμάτη ζωῆν. Ὅλοι ἐδόξασαν τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν Καισάρειαν ὁ Πέτρος προσεῖλκυσε εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν τὸν Ρωμαῖον Διοικητὴν Κορνήλιον, ὅστις ἦτο εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἐπισήμων Ἐθνικῶν, πού ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Ἐλαβε τότε ἀφορμὴν νὰ διδάξῃ ὁ Πέτρος ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ χαρᾶς δέχεται εἰς τοὺς κόλπους της ὅχι μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ Ἐθνικούς, διότι ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐδίδαξεν ἔπειτα τὴν νέαν πίστιν εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας, εἰς τὸν Πόντον, τὴν Γαλατίαν, τὴν Βιθυνίαν, τὴν Καππαδοκίαν κ.ά. Ἦλθε πιθανώτατα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ὁ Πέτρος ἔγραψε καὶ δύο ἐπιστολάς πρὸς ὅλους τοὺς χριστιανούς, αἱ ὁποῖαι λέγονται Κ α θ ο λ ι κ α ἰ καὶ περιέχονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67) μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὑπέστη, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος.

14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι.

Ἄνδρας ὁ « Πρωτόκλητος ».

Ὁ Ἀπόστολος Ἄνδρας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὠνομάσθη δὲ πρωτόκλητος, διότι πρῶτος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς μαθητῆς Του.

Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ Βιθυνίαν, εἰς τὴν μακρινὴν Σκυθίαν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ Βυζαντίου διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μετέβη εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὀριστικῶς διδάσκων καὶ κάμων θαύματα καὶ θεραπείας. Ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Ἀπόστολον, ἐπειδὴ μετὰ τῶν πιστευσάντων εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Μαξιμίλλα. Ἐσταυρώθη ἐπὶ χιαστοῦ σταυροῦ.

Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἀποστόλου μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ ἔτος 356 καὶ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, αἱ δὲ Πάτραι τιμῶσιν αὐτὸν ὡς πολιούχον ἄγιον.

Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής.

Οἱ δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν ἀδελφοί, τέκνα δὲ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς εὐσεβοῦς Σαλώμης, συγγενοῦς, κατὰ τὴν παράδοσιν, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. Ἡ Σαλώμη, ὅπως γνωρίζομεν, ἠκολούθει πάντοτε τὸν Σωτῆρα καὶ παρευρέθη εἰς τὴν σταύρωσίν Του.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος ἐδίδαξεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔδειξεν ἀκλόνητον σταθερότητα κατὰ τοὺς πρώτους ἐκεῖ διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 44 μ.Χ. κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα διαταχθέντα διωγμὸν. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ὴν Ἀπριλίου.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἦτο ὁ μᾶλλον ἠγαπημένος μαθητῆς τοῦ Κυρίου. Εἰς τοῦτον ἀνέθεσεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ μαρτυρίου Του ὁ Κύριος τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας μητρὸς Του.

Ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ παλαιστάτας παραδόσεις ἤλθεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ἔνθα ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του καὶ ἔκαμεν αὐτὴν κέντρον τῆς ἀποστολικῆς του δρά-

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

σεως. Ὀλίγον χρόνον ἔμεινε καὶ εἰς τὴν νῆσον Πάτμον « διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ » (Ἀποκ. 1, 9). Εἶναι καὶ οὗτος εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἀπόστολος τῆς Ἀγάπης. Ἐγραψε τὸ τέταρτον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον τονίζει ὅτι

ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι υἱὸς (Λόγος) τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ Θεολόγος. Ἐγράψεν ἐπίσης καὶ τρεῖς καθολικὰς ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων συμβουλεύει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγαποῦν τὸν πλησίον. Ἐγράψε τέλος κατὰ τὴν ἐν Πάτμῳ διαμονὴν του ἐν προφητικῶν βιβλίον, τὴν Ἀποκάλυψιν. Ἐν αὐτῇ προφητεύει τὸν μέλλοντα θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του μετέβαινεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις καὶ τελετὰς ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ μακρὰς ὁμιλίαις, περιωρίζετο εἰς τὰς λέξεις: «τεχνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 90 ἐτῶν περὶ τὸ 101 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 8ην Μαΐου.

Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι.

Καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἐξεπλήρωσαν μετὰ ζήλου καὶ δραστηριότητος τὸ ἀποστολικὸν τῶν ἔργων κηρύξαντες εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑποστάντες ὅλοι μαρτυρικὸν θάνατον. Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις μέχρις Ἰνδιῶν ἔφθασεν ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς καὶ μέχρις Αἰθιοπίας ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Ὁ Φίλιππος ἐμαρτύρησεν εἰς Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ναθαναὴλ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου εἰς Αἴγυπτον, ὁ Θαδδαῖος ἢ Λεββαῖος εἰς Περσίαν, ὁ Σίμων ὁ Ζηλωτῆς εἰς Βρεταννίαν καὶ ὁ Μαθθίας εἰς Αἰθιοπίαν.

Ἡ μνήμη των τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς χωριστὰς δι' ἓνα ἕκαστον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ὅλων μαζί τὴν 30ὴν Ἰουνίου.

15. Οἱ ἀδελφόθιοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

Πλὴν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀποστολικὸν ἔργον ἐξεπλήρωσαν καὶ οἱ βοηθοὶ καὶ συνεργάται τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. Μεταξὺ τούτων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν οἱ δύο ἀδελφόθιοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μᾶρκος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰάκωβος, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασεν Ἀπόστολον, ἐγένετο, ὅπως εἶδομεν, πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ἦτο πολὺ εὐσεβὴς καὶ δίκαιος, ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ ἀπέθανε διὰ λιθοβολισμοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (62 μ.Χ.).

Ἐγράψε μίαν Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπιστολήν, διὰ τῆς

ὁποίας διδάσκει ὅτι ὁ χριστιανὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρέπει νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν πίστιν του. Ἐγράψεν ἐπίσης καὶ μίαν «Λειτουργίαν», ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ἐκτενὴς καὶ διὰ τοῦτο τελεῖται μίαν μόνον φορὰν τὸ ἔτος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου, δηλ. τὴν 23ην Ὀκτωβρίου.

Καὶ ὁ ἀδελφόθεος ἐπίσης Ἰούδας ἔγραψε Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς Ἐπιστολήν, περιλαμβανομένην καὶ ταύτην εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην συνιστᾷ εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους τῆς Πίστεως.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μαθητῆς. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἔνθα καὶ ἐμαρτύρησεν. Ἐγράψε τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον χάριν τῶν ἐξ Ἐθνῶν χριστιανῶν κυρίως. Εἰς τοῦτο παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδρυτὴν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας Του.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἦτο Ἐθνικός καὶ ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα. Ἦτο ἐπίσης κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ζωγράφος. Ἐγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον συνάδευσεν, ὅπως εἶδομεν, εἰς περιοδείας του καὶ ἐσυντρόφευε κατὰ τὰς ἐν Ρώμῃ ταλαιπωρίας καὶ τὴν φυλάκισίν του.

Ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Δαλματίαν, Ἱταλίαν, Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐγράψε τὸ τρίτον Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζει τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ Κόσμου. Ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὡς συνέχειαν τοῦ Εὐαγγελίου του· εἰς ταύτας διηγεῖται τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀποστόλων καὶ κυρίως τῶν δύο «κορυφαίων» Πέτρου καὶ Παύλου.

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

16. *Ευνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.*

Διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔλαβεν εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου, ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων καὶ ἀπὸ τοῦ Σκυθικοῦ Βορρᾶ μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας συνετέλεσαν, πλὴν τῆς θείας προελεύσεώς της καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀληθειῶν της, καὶ μερικαὶ εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τότε κόσμου, ὡς καὶ ἄλλοι εὐμενεῖς ὄροι δημιουργηθέντες ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦται προϋποθέσεις εἶναι:

1) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ διάδοσίς της εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν ἑσχατιῶν τῆς Δύσεως ὠμιλεῖτο, ὡς γνωστόν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα λόγῳ τῆς ἐξάπλωσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ προφορικὸν κήρυγμα τῆς νέας θρησκείας, γινόμενον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατενοεῖτο εὐκόλως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν περισσοτέρων χωρῶν.

Τὰ Εὐαγγέλια, αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων, αἱ Πράξεις καὶ τὰ βραδύτερον κυκλοφορήσαντα συγγράμματα τῶν Ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐγράφησαν ὅλα σχεδὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς προσέφερε μίαν ἀκόμη μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διευκολύνας τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

2) Ἡ πολιτικὴ ἔνωσις ὄλων σχεδὸν τῶν πεπολιτισμένων τότε Ἐθνῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ σύνορα μεταξὺ

τῶν διαφόρων χωρῶν εἶχον καταργηθῆ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν λαῶν ἦτο ἐλευθέρα, ἀσφαλῆς καὶ εὐκόλος. Ἐπομένως οἱ κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας θρησκείας ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ μεταβαίνωσιν εἰς πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν πρὸς διάδοσιν αὐτῆς.

Ἐξ ἄλλου οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐδείκνυον κατ' ἀρχὴν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ὑπηκόους λαοὺς τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν πάσης λατρείας. Οἱ διαταχθέντες βραδύτερον διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ὠφείλοντο εἰς διάφορα ἄλλα αἴτια.

Ἐθνικοὶ ὄροι δημιουργηθέντες ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Χριστιανῶν τοιοῦτοι ἦσαν :

α') ὁ ἠθικὸς βίος τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀδελφικὴ μεταξύ των ἀγάπη. Οἱ Ἐθνικοὶ ἔλεγον περὶ τῶν χριστιανῶν ὅτι ἠγαπῶντο πρὶν γνωρισθοῦν·

β') τὸ θάρρος καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἄγογγύστως ὑπέμενον τὰ μαρτύρια, εἰς τὰ ὅποια χάριν τῆς πίστεως ὑπεβάλλοντο, πράγμα τὸ ὅποιον προεκάλει τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν καὶ τῶν δημίων των·

γ') ἡ ἐνωρὶς γενομένη μετάφρασις τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας γλώσσας (Λατινικὴν, Ἀρμενικὴν κ.λ.π.), οὕτως ὥστε νὰ γίνωνται καταληπτὰ αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν.

17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐξάπλωσίν του ὁ χριστιανισμὸς συνήνητησε καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια. Τὰ ἐμπόδια ταῦτα προῆλθον 1) ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν, 2) ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ ὄχλον καὶ 3) ἀπὸ τοὺς διαταχθέντας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων διωγμοὺς.

Οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ἐνόμιζον ὅτι διέστρεφον τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἠρνοῦντο τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις περὶ Μεσσίου, εἰς τὸν ὅποιον ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας των περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Οἱ ἱερεῖς ἐξ ἄλλου τῶν Ἐθνικῶν ἔβλεπον ὅτι, ἐὰν ἐπεκράτει ὁ χριστιανισμὸς, θὰ ἔχανον τὰς ἀπολαύς των καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου. Διάφοροι ἐπίσης ἐπαγγελματίαι (ἀγαλματοποιοί, θεράποντες ναῶν κ.λ.π.) ἔβλεπον ὅτι παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντά

των ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς νέας θρησκείας, ἡ ὁποία κατήργει τὰ «εἰδωλα» καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετάς.

Οἱ φιλόσοφοι τέλος περιφρονήσαντες κατ' ἀρχάς τὴν νέαν θρησκείαν, ὅταν εἶδον ὅτι διεδίδετο αὕτη ταχέως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἤρχισαν νὰ τὴν πολεμοῦν.

Πάντες οὗτοι ἐξηρέθιζον τὸν ἀμαθῆ ὄχλον κατὰ τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους κατηγοροῦν:

1) "Ὅτι ἦσαν **ἄθεοι**, διότι δὲν εἶχον ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας.

2) "Ὅτι ἦσαν **μισάνθρωποι**, διότι ἀπέφευγον τὰς διασκεδάσεις τῶν Ἐθνικῶν καὶ τὰ ἄγρια θεάματα εἰς τὰ ἀμφιθέατρα.

3) "Ὅτι ἦσαν **συνωμόται**, ἐπειδὴ ἔκαμνον νυκτερινὰς συγκεντρώσεις· τοιαύτας ἔκαμνον πράγματι οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἐθνικῶν.

4) Παρεξηγοῦντες τὸ μυστήριον τῆς **Θείας Εὐχαριστίας** διέδιδον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔτρωγον σάρκα καὶ ἔπινον αἷμα ἀνθρώπινον.

5) **Διάφορα ἀτυχήματα ἢ θεομηνίας** (πλημμύρας, λιμούς, σεισμούς κ.λ.π.) ἀπέδιδον ἐνίοτε εἰς τὴν ὀργὴν τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ ἐγίνοντο πιστευτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου.

Αἱ κατηγορίαι αὗται διαδιδόμεναι καὶ ἐξαπλούμεναι ἐδημιούργουν τοιαύτην ἀτμόσφαιραν εἰς βῆρος τῶν χριστιανῶν, ὥστε ἐπέτρεψαν εἰς τινὰς αὐτοκράτορας νὰ ἀποδίδουν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων λαῶν καὶ νὰ διατάσσουν συστηματικούς καὶ ἀγρίους **διωγμούς** ἐναντίον των.

Δὲν πρέπει τέλος νὰ παραλειφθῆ καὶ ἓν ἀκόμη σπουδαῖον ἐμπόδιον προερχόμενον ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐμφάνισιν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφόρων ψευδοδιδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν **αἰρέσεις**.

18. Οἱ Διωγμοί.

Οἱ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: 1) Εἰς τοὺς διωγμούς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὸν φανατισμὸν ἢ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως τοπικοὶ καὶ περιωρισμένοι, καὶ 2) εἰς ἐκείνους,

τοὺς ὁποίους διέταξαν μερικοὶ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες διὰ διαφόρους ἕκαστος λόγους καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικοὶ καὶ συστηματικοί.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διωγμῶν οἱ φοβερώτεροι καὶ ἀγριώτεροι ἦσαν οἱ ἐξῆς:

α') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64 μ.Χ.)

Ὁ αἰμοχαρὴς οὗτος αὐτοκράτωρ (54 - 68 μ.Χ.) εἶχε τὴν μαριάν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἦτο πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἕξοχος ποιητής. Ἐδῆλωσε λοιπὸν εἰς ἓν συμπόσιον ὅτι, ἂν ἔβλεπε πόλιν πυρπολουμένην, ὡς ἄλλοτέ ποτε ἡ Τροίη, θὰ ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ ποιήματα ἴσης ἀξίας πρὸς τὰ Ὀμηρικά. Οἱ περὶ αὐτὸν ἐξωλέστατοι κόλακες ἔσπευσαν νὰ πυρπολήσουν μέγα μέρος τῆς Ρώμης, διὰ νὰ τοῦ παράσχουν τὸ θέαμα, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐνεπνέετο. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγνώσθη εἰς εὐρὺν κύκλον ἡ κακοῦργος αὕτη ἔμπνευσις καὶ πράξις, ὁ Νέρων, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον του, διέδωκεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἠναψαν τὴν πυρκαϊάν, διὰ νὰ καταστρέψουν τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν.

Ἡ κατηγορία ἐγίνε πιστευτὴ καὶ ἤρχισεν ἀμέσως, διαταχθεὶς ἐπισημῶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἄγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Ἄλλους ἕκαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἄλλους ἐσταύρωνον καὶ ἄλλους ἔρριπτον ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εἰς τὰ θηρία ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους βασανίζοντες ἐθανάτωνον (64 μ.Χ. κ.έ.). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Δομιτιανοῦ (94 - 96 μ.Χ.)

Ὁ σκληρὸς καὶ φιλοχρήματος Δομιτιανὸς (81 - 96 μ.Χ.) εὗρεν ἀφορμὴν νὰ διατάξῃ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ἐκ τοῦ λεγομένου «φόρου τοῦ διδράχμου», τὸν ὅποιον ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώνουν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅσοι Ἰουδαῖοι ἐγίνοντο χριστιανοὶ δὲν ὑπεβάλλοντο πλέον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, ἀφοῦ ἔπαυον νὰ εἶναι Ἰουδαῖοι. Διὰ νὰ μὴ περιορίζωνται λοιπὸν τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους, διέταξεν ὁ Δομιτιανὸς γενικὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν, ἐδήμειε δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν φονευομένων. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος εἰς τὴν Ἔφεσον.

γ') 'Ο Διωγμός του Τραϊανού.

'Επί Τραϊανού (98 - 117 μ.Χ.) καθωρίσθη δι' αυτοκρατορικῶν ὁδηγῶν¹ πρὸς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὁ τρόπος τῆς διώξεως τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τὰς ὁδηγίας ταύτας οἱ ἐκ τῶν χριστιανῶν καταγγελλόμενοι καὶ ἀρνούμενοι νὰ ὀρκισθοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αυτοκράτορος καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς θεοὺς κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. *Αν ὅμως ἐδέχοντο νὰ θυσιάσουν καὶ ὀρκισθοῦν, ἀφήνοντο ἐλεύθεροι. *Ἐπρεπε πάντως νὰ ὑποβληθῇ ἔγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος καταγγελία, διὰ νὰ γίνῃ ἡ δίωξις.

'Εννοεῖται, ὅτι λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ 'Εθνικοῦ ὄχλου αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐτηροῦντο πάντοτε καὶ συνήθως ἐξαπελύετο γενικὸς διωγμός. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Τραϊανού, 'Αδριανού (117 - 138) καὶ 'Αντωνίνου τοῦ Πίου (138 - 161), ἀλλὰ εἰς περιωρισμένην κλίμακα.

δ') 'Ο Διωγμός του Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180).

'Ο Μᾶρκος Αὐρῆλιος, ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἦτο ἐπιεικὴς καὶ ἀγαθὸς (ἦτο ἔξοχος Στωϊκὸς φιλόσοφος), ἐν τούτοις ἐπέτρεψε σκληρότατον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν. 'Επὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ ἐβασανίζοντο, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν θρησκείαν των. Τὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπεβάλλοντο, ἦσαν ἄγρια καὶ ἀπάνθρωπα: ἐξέσχιζον τὰς σάρκας των διὰ μαστίγων ἢ λίθων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαρτύρων τοῦ διωγμοῦ τούτου συγκαταλέγεται καὶ ἡ 'Αγία Παρασκευή, ἡ ὁποία ποικιλοτρόπως βασανισθεῖσα ἀπεκεφαλίσθη.

ε') 'Ο Διωγμός του Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 212).

'Υπὸ τοῦ αυτοκράτορος τούτου ἀνεεώθη τὸ 202 μ.Χ. παλαιότερος νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὸν προσηλυτισμὸν. 'Ηγέρθη τότε μέγας διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας κυρίως, Αἴγυπτον, Β. 'Αφρικὴν καὶ Γαλίαν (Γαλατίαν).

Κατὰ τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πατήρ τοῦ 'Ωριγένους Λεωνίδης εἰς τὴν 'Αλεξάνδρειαν, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Λυὼν τῆς Γαλλίας) Εἰρηναῖος καὶ ἡ 'Αγία Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

1. Αἱ ὁδηγίαι περιλαμβάνονται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Τραϊανού πρὸς τὸν φίλον του ἐπαρχον τῆς Βιθυνίας Πλίνιον τὸν Νεώτερον.

στ') 'Ο Διωγμός του Δεκίου (249 - 251).

Ήτο ὁ σκληρότατος καὶ ἀγριώτατος. 'Ο Δέκιος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξαλείψῃ τὸν χριστιανισμόν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι οὗτος εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταπτώσεως τῆς 'Εθνικῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης. 'Εξέδωσε λοιπὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλει τοὺς χριστιανούς ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας νὰ προσέλθουν εἰς τὴν 'Εθνικὴν θρησκείαν καὶ νὰ παραδώσουν τὰ ἱερὰ βιβλία των εἰς τὴν πυράν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπήκουσαν, ἐξαπέλυσεν ἄγριον διωγμὸν ἐναντίον των.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου ὑφίσταντο σκληρὰ βασανιστήρια καὶ ἐθανατώνοντο κυρίως οἱ κληρικοὶ καὶ μάλιστα οἱ 'Επίσκοποι, διότι οὗτοι ἐνεθάρρουν τοὺς χριστιανούς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ μένουν πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς τὴν πίστιν των. Πλεῖστοι μάρτυρες πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, νέοι, γέροντες, παρθένοι, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ὑπέστησαν ἀγογγύστως τὸν ὑπὲρ τῆς Πίστεως θάνατον.

Καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον αὐτοκράτωρ Βαλεριανὸς (253 - 260) διέταξε διωγμὸν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

'Ο τελευταῖος ἀλλὰ φοβερώτερος ὅλων τῶν διωγμῶν ἦτο:

ζ') 'Ο Διωγμός του Διοκλητιανοῦ (285 - 305).

Οὗτος διετάχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δι' οὓς καὶ ὁ τοῦ Δεκίου, καὶ διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (296 - 305). Μυριάδες πιστῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον. Μόνον εἰς τὴν Μ. 'Ασίαν ἐθανατώθησαν 15 χιλιάδες χριστιανοί, εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ τὰ θύματα τοῦ διωγμοῦ ἀνῆλθον εἰς τὸν καταπληκτικὸν ἀριθμὸν τῶν 140 χιλιάδων.

Οἱ χριστιανοὶ ἐσύροντο κατὰ ἑκατοντάδας εἰς τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ δὲν ἤρνοῦντο τὸν Χριστόν· ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς ἥρωες τῆς Πίστεως.

'Επὶ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος (βλ. κτωτέρω σελ. 45 - 46).

Οἱ ἐπίσημοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοὶ ἐσταμάτησαν ὀριστικῶς ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

19. Ἡ σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμούς. Οἱ Μάρτυρες.

Κατὰ τοὺς διωγμούς οἱ χριστιανοὶ ἐδείκνουν ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς σταθερᾶς των πίστεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ

διώκται των Ἐθνικοὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κρύβουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τοῦτο. Πολὺ συχνὰ στρατιῶται ποὺ τοὺς ἐφρούρου ἢ δῆμιοὶ ποὺ τοὺς ἐβασάνιζον ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνεμαρτύρουν.

Ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ διώξεις καὶ τὰ μαρτύρια, τόσον ἐξηπλοῦτο καὶ ἐστερεοῦτο ὁ χριστιανισμὸς. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ καὶ δοξάζει τοὺς βασανισθέντας καὶ θανατωθέντας κατὰ τοὺς διωγμοὺς χριστιανούς. Οὗτοι ὠνομάσθησαν μάρτυρες, διότι αἱ προφορικαὶ διηγήσεις ἢ αἱ περιγραφαὶ τῶν παθημάτων αὐτῶν **εμαρτύρουν** περὶ τῆς πίστεώς των. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ τὰ βασανιστήρια των ἀπεκλήθησαν **μαρτύρια**.

Τὴν περιφρόνησιν τῶν μαρτύρων πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ καρτερίαν των εἰς τὰ βασανιστήρια καταδεικνύει τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐπὶ Τραϊανοῦ μαρτυρήσαντος (112) Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ὁ Ἰγνάτιος ἐντὸς τοῦ πλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου μετεφέρετο εἰς Ρώμην, ἵνα ριφθῇ εἰς τὰ θηρία. «Ὁναίμην¹ τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἠτοιμασμένων... ἃ καὶ κολακεύω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἦσαντο². Κἂν αὐτὰ δὲ ἐκόντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι³... Πῦρ καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, δαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπή μελῶν, ἀλεσμοὶ ὄλου τοῦ σώματος... ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω⁴. Οὐδὲν μοι ὠφελήσει τὰ τερπνὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς» (Ἐπιστ. Ἰγνατ. πρὸς Ρωμ. Κεφ. Ξ. κ.ε.).

Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν μαρτύρων τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν συγκαταλέγονται ἡ Ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἄλλαι πολλαὶ γυναῖκες μάρτυρες, ὡς καὶ οἱ Μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ κατήγετο ἐκ Ρώμης. Ἐλαβε λαμπρὰν χριστιανικὴν μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γονεῖς τῆς, τοὺς ὁποίους ὁμως ἔχασεν εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Διένειμε τότε τὴν παρουσίαν τῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο τὰς πόλεις διδάσκουσα. Συνελήφθη καὶ ἐβασανίσθη ἐπὶ Ἀντωνίου, ἐμαρτύρησε δὲ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

1. Εἶθε νὰ χαρῶ τὰ θηρία. 2. Ὅχι ὅπως συμβαίνει κάποτε ποὺ δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουν μερικοὺς. 3. Θὰ τὰ ἐξαναγκάσω. 4. Ἴνα συναντήσω εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου της δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην της τὴν 26ην Ἰουλίου.

Ἄλλαι γυναῖκες μάρτυρες ἦσαν:

1) Ἡ Ἁγία **Βαρβάρα**, ἥτις θεωρεῖται προστάτις τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ Νοσοκομεῖα ἔχουν ἀναρτήσῃ τὴν εἰκόνα της, τιμᾶται δὲ καὶ ὡς προστάτις τοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ Στρατοῦ μας. Κατήγετο ἐκ Νικομηδείας καὶ εἶχε πατέρα τὸν φανατικὸν Ἐθνικὸν Διόσκουρον, ὁ ὅποιος παρέδωκεν αὐτὴν ὁ ἴδιος εἰς τὰ βασιανιστήρια, ὅταν ὠμολόγησεν ὅτι ἦτο χριστιανή. Ἐορτάζεται ἡ μνήμη της τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

2) Ἡ Ἁγία **Αἰκατερίνη**. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πλοῦτόν της. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἔγινε χριστιανή καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ ἔτος 305 ἢ 307. Τὸ ἱερόν λείψανον αὐτῆς εὕρισκετο εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἐορτάζεται τὴν 25ην Νοεμβρίου.

3) Ἡ Ἁγία **Μαρίνα**. Αὕτη ἦτο κόρη ἐθνικοῦ ἱερέως. Ἐγινε χριστιανή καὶ μὲ θάρρος ὠμολόγησε τὸν Χριστὸν ἐνώπιον τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος τῆς χώρας, ὑποστᾶσα διὰ τοῦτο μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ (268 - 270). Τὴν μνήμην της ἐορτάζομεν τὴν 17ην Ἰουλίου.

Ὁ Μεγαλομάρτυς καὶ Τροπαιοφόρος Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας, ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Ὄταν ὁ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε τὸν διωγμὸν, ὁ Γεώργιος, ὁ ὅποιος ἦτο χριστιανὸς καὶ εἶχε πολλοὺς προσελκύσει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὠμολόγησε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του καὶ κατηγόρει φανερὰ τὰς διώξεις τῶν χριστιανῶν. Ἐφυλακίσθη τότε καὶ, ἐπειδὴ παρ' ὅλας τὰς ἀπειλὰς ἠρνήθη νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὁμολογίαν του, ἐδέθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἀγρίως. Τέλος κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη περὶ τὸ ἔτος 303 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου. Τροπαιοφόρος ἐπωνομάσθη, διότι, ἂν καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ βασανιστήρια, πρὶν θανατωθῆ, οὐδὲν ἔπαθε κακὸν κατανικήσας τοὺς πόνους.

Ὀλίγον βραδύτερον (τὸ 306) ἐμαρτύρησε καὶ ὁ **Μεγαλομάρτυς Δημήτριος**. Ἦτο καὶ οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐφυλακίσθη μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους χριστιανούς ἀρνηθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πί-

στιν των. Εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἐπεσκέφθη νεανίας τις χριστιανός, ὁ Νέστωρ· οὗτος ἐζήτησε νὰ τὸν ἐνισχύσῃ ὁ "Ἅγιος Δημήτριος διὰ τῆς εὐλογίας του, ἵνα δυνηθῇ νὰ νικήσῃ τὸν διάσημον τότε ἔθνικόν γιγαντώσασμον παλαιστὴν Λυαίον, ὁ ὁποῖος προεκάλει εἰς πάλην τοὺς χριστιανούς καὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἀγωνισθῇ εἰς δημόσιον ἀγῶνα. Ἡ εὐλογία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐδόθη καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διατάχθη μετὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ Λυαίου ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἢ θανάτωσις καὶ τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ Νέστορος.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη βραδύτερον μεγαλοπρεπὴς ναός. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνέβλυζε μύρον ἀπὸ τῆς λάρνακος τοῦ τάφου του· διὰ τοῦτο ὁ "Ἅγιος ἐπωνομάσθη καὶ **Μυροβλήτης**. Οἱ Θεσσαλονικεῖς πολλάκις ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν του εἰς κινδύνους ἐξ ἐπιθέσεων ἢ πολιορκιῶν καὶ ἔτυχον ἐνισχύσεως καὶ σωτηρίας. Εἶναι ὁ πολιούχος ἅγιος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐορτάζεται τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του ἀπληθευθερώθη ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ ἔτος 1912.

20. Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων προῆλθον ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ κατανοήσουν τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπλανήθησαν. Αἱ αἱρέσεις εἶναι πολλαί, ἀλλὰ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς **Ἰουδαϊζούσας** καὶ **Γνωστικὰς**.

Αἱ **Ἰουδαϊζούσαι** αἱρέσεις συνέχουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν μὲν διὰ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων αἱ τὸ πρῶτον ἐκδηλωθεῖσαι σχετικαὶ ἀντιλήψεις (σελ. 23), ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλαι ἰδέαι καὶ διδασκαλίαι μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνόθευον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτω οἱ **Ἐβιονῖται**, δηλαδὴ πτωχοί, παρεδέχοντο μὲν τὸν Χριστὸν ὡς Μεσσίαν, ἤρνούοντο ὅμως τὴν θεϊότητα Αὐτοῦ. Οἱ **Ναζωραῖοι** ἐδέχοντο τὸν Χριστὸν ὄχι ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς προφήτην ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ· ἐτίμων δὲ καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. Μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τινὲς ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, θὰ βασιλεύσῃ χίλια ἔτη καὶ ἔπειτα θὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους. Οὗτοι ὀνομάζοντο **χιλιασταί**¹.

1. Οἱ ὅπαδοί τοῦ χιλιασμοῦ ὀνομάζονται σήμερον καὶ Σπουδασταὶ τῶν Γρα-

Αἱ Ἰουδαϊζουσαι αἱρέσεις ἐφάνησαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρό-
νους καὶ ἀπέκτεσαν πολλοὺς ὁπαδοὺς διαταράξασαι τὴν χριστιανικὴν
κοινωνίαν.

Ἄλλὰ σοβαρώτεροι καὶ πλέον ἐπικίνδunami ἦσαν αἱ λεγόμεναι **Γνω-
στικαὶ** αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν δεύτε-
ρον καὶ τρίτον αἰῶνα. Ὅπαδοί τῶν αἱρέσεων τούτων ἦσαν ἐξ Ἑθνικῶν
χριστιανοὶ ἀναμειζαντες τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν μεθ'θεωρίας τῶν Ἑλ-
λήνων φιλοσόφων καὶ μεθ'ιδέας παλαιῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν.

Οὗτοι ἰσχυρίζοντο ὅτι κατεῦχον καὶ ἐδίδασκον τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ
Θεοῦ γ ν ὤ σ ι ν, διὰ τοῦτο δὲ ὠνομάσθησαν Γνωστικοί.

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ψευδοδιδασκάλων τούτων ἦσαν ὁ Βασιλείδης,
ὁ Μοντανός, ὁ Μάνης καὶ ὁ Μαρκίων.

Ὁ **Βασιλείδης** ἐδίδαξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποκτῆσας πολλοὺς
ὁπαδοὺς. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Ὑψίστου
Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνὸς κατωτέρου Θεοῦ, τοῦ Δημιουργοῦ. Ὁ Ὑψίστος Θεὸς
εἶναι ἀγαθός, ὁ δὲ Δημιουργὸς πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Ὁ **Μοντανός** καὶ οἱ ὁπαδοί του (Μοντανισταί) ἐδίδασκον ὅτι αἱ
ἀποκαλυφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀλήθειαι δὲν ἦσαν πλήρεις καὶ ὅτι
συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Μοντανοῦ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ὠμί-
λει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ Μοντανισταί ἦσαν αὐστηρῶν ἠθῶν καὶ ἐπί-
στευον εἰς τὴν ταχείαν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου.

Ὁ **Μάνης** κατήγετο ἐκ Περσίας καὶ οἱ ὁπαδοί του ὠνομάσθησαν
Μανιχαῖοι. Ἐδίδασκεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος, δηλαδὴ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα, καὶ ἤλθε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ **Μαρκίων** κατήγετο ἐκ Πόντου, ἐδίδαξεν ὅμως καὶ ἔδρασεν ἐν
Ρώμῃ. Ἰδρυσεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ὁπαδοί του διεκρίνοντο διὰ τὴν
αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν. Δὲν παρεδέχοντο πάντα τὰ μυστήρια καὶ δὲν

φῶν ἢ **Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά**. Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ
φυλλαδίων, διὰ τῶν ὁποίων ζητοῦν νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς
εἰς τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των. Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἐφθασεν
ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν
Ἑβραίων, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ Κράτος μας δὲν καταδιώκει
τοὺς χιλιαστάς, ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ κάμνουν συγκεντρώσεις, προπαγάνδαν
καὶ προσηλυτισμὸν, διότι εἰς τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν των ὑποκρύπτονται καὶ ἀνθεθνικοὶ
σκοποί. Οἱ χιλιασταὶ ἔχουν ἐσφαλμένα καὶ μάλιστα καὶ συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἀ-
ρείου ἀντιλήψεις περὶ Χριστοῦ.

ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν. Ἡ αἵρεσις διετηρήθη μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος.

Πάσας τὰς αἱρέσεις κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν **Συνόδων**, τῶν **Συμβόλων** καὶ τοῦ **Κανόνος** τῆς Κ. Διαθήκης.

Αἱ **Σύνοδοι**, ἐπαρχιακαὶ ἢ τοπικαί, ἦσαν συγκεντρώσεις τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐκκλησιῶν μιᾶς Ἐπαρχίας ἢ πολλῶν ἐπαρχιῶν μαζί, εἰς τὰς ὁποίας ἐλύοντο τὰ τυχὸν παρουσιαζόμενα ἐκ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν ζητήματα καὶ ἐδίδετο ἡ ὀρθὴ ἔννοια τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν χριστιανῶν καὶ προφύλαξίν των ἀπὸ τοῦ ψευδοδιδασκάλους διευτυποῦντο εἰς μικρὰς καὶ ὀλίγας φράσεις αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς γνησίας χριστιανικῆς πίστεως. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ «κόμολογίαι» τῆς πίστεως, τὰ ἄλλως λεγόμενα **Σύμβολα**. Ἐκ τούτων προῆλθε τὸ βραδύτερον συνταχθὲν Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Οἱ αἱρετικοί, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ἰδέας των, ἐξέδιδον καὶ βιβλία, τῶν ὁποίων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῆς εἰς διάφορα ἱερά πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία κατήγγειλε τὰ βιβλία ταῦτα ὡς **νόθα** καὶ **ψευδεπίγραφα** καὶ καθώρισε ποῖα εἶναι τὰ γνήσια βιβλία, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ ὁποῖα δύναται ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί. Οὕτως ἀπετελέσθη ὁ **Κανὼν** τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὸ ἔργον τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων ὡς καὶ τῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν κατηγοριῶν τῶν λογίων Ἐθνικῶν ἀνέλαβον καὶ χριστιανοὶ ἀνωτέρας μορφώσεως διὰ τῆς ἐκδόσεως συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Οὗτοι εἶναι οἱ **Ἀποστολικοὶ Πατέρες**, οἱ **Ἀπολογηταὶ** καὶ οἱ **Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς**.

21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες.

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες ἔζησαν καὶ ἔδρασαν εὐθὺς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου των καὶ τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως. Διὰ συγγραμμάτων ἢ δι' ἐπιστολῶν ἐδίδασκον τὰς γνησίας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ ἔδιδον συμβουλὰς ἢ ὁδηγίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπισημότεροι αὐτῶν ἦσαν:

1) Ὁ **Βαρνάβας** ὁ Κύπριος. Περὶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανούς καὶ ὅτι ἔγραψε δι' αὐτοὺς ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκθέτει τὴν σχέσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν

Παλαιάν Διαθήκην καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ὑπῆρξε προ-
παρασκευὴ τοῦ χριστιανισμοῦ¹.

2) Ὁ **Κλήμης**, ἐπίσκοπος Ρώμης. Οὗτος ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὑπῆρξε πιθανώτατα συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀνεδείχθη τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101), ἐργασθεὶς δραστηρίως διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς πίστεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν γνησίων Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν. Ἐγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, ἐκ τῶν ὁποίων σφίζεται μία πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι λόγῳ διαφωνιῶν εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας των. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν καὶ πίστιν σταθεράν, νὰ πειθαρχοῦν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διάγουν ἀγνὸν καὶ καθαρῶς χριστιανικὸν βίον.

3) Ὁ **Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος**, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἀνομάσθη Θεοφόρος ὡς «τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν στέροισι», ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγεν.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψεν ἑπτὰ ἐπιστολάς, ἐν ταῖς ὁποίαις καταπολεμεῖ τὰς Ἰουδαϊζούσας αἵρέσεις καὶ ἐνισχύει τοὺς πιστοὺς προτρέπων αὐτοὺς εἰς καθαρῶς χριστιανικὸν βίον· ἀντιπαραβάλλει τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς πρὸς τὰ φαινομενικὰ τῆς προσωκαίρου ἐπὶ τῆς γῆς ζωῆς. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἰδιαιτέρως τονίζεται ἡ ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος σημασία καὶ σπουδαιότης τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν καὶ δὴ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν μανθάνομεν ἀκόμη ὅτι εἶχον ἤδη διακριθῆ οἱ Κληρικοί εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης, δηλαδὴ εἰς Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους.

Ὁ Ἰγνάτιος ὑπέστη, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Τραϊανοῦ περὶ τὸ ἔτος 112 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 107).

4) Ὁ **Πολύκαρπος**, ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὑπῆρξε καὶ οὗτος μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἐγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς τῶν Φιλιππῶν (πρὸς Φιλιππησίους), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ θείου ἔργου τοῦ Σωτῆρος καὶ συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ διάγωσιν ἀγνὸν βίον προσευχόμενοι ὑπὲρ πάντων καὶ τῶν ἐχθρῶν των ἀκόμη.

Εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν ἐσύρθη εἰς τὸ μαρτύριον καὶ ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος καὶ καρτερίαν. Αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἅγιον σῶμά

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βαρνάβας ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

του και έφονεύθη δι' άποκεφαλισμού την 23ην Φεβρουαρίου του 156 μ. Χ., επί 'Αντωνίνου η κατ' άλλους το 166 επί Μάρκου Αύρηλιού.

5) **Έρμας και Παπίας.** 'Ο Έρμας υπήρξε μαθητής του 'Αποστόλου Παύλου και είναι πιθανώτατα εκείνος, προς τον όποιον στέλλει αδελφικόν άσπασμόν ό 'Απόστολος εις την προς Ρωμαίους έπιστολήν του. Με τό όνομά του σφύζεται σύγγραμμα έπιγραφόμενον « Ποιμήν », έν τώ όποίω άγγελος υπό μορφήν ποιμένος άποκαλύπτει εις τον Έρμαν τās χριστιανικās άληθείας.

'Ο Παπίας άνεδείχθη έπίσκοπος 'Ιεραπόλεως τής Φρυγίας και έγραψε τό σύγγραμμα « Λογίων Κυριακών έξηγήσεις », τό όποιον δυστυχώς άπωλέσθη.

6) Μεταξύ τών 'Αποστολικών Πατέρων κατατάσσεται και ό άγνωστος συγγραφεύς σπουδαίου έργου με τον τίτλον « **Διδαχή τών Δώδεκα 'Αποστόλων** ». 'Εν τούτῳ αναπτύσσεται ή διδασκαλία και έκτίθενται τὰ τής λατρείας, διοικήσεως και ευταξίας τής αρχαίας 'Εκκλησίας ευθύς μετά τους 'Αποστολικούς χρόνους.

22. 'Απολογηταί.

Εις τὰ συγγράμματά των οι 'Απολογηταί απέκρουον τās γνωστās έναντίον τών χριστιανών κατηγορίας τών 'Εθνικών λογίων (άπελογοῦντο υπέρ τής πίστεως, έξ ου 'Απολογηταί), και έτόνιζον ότι ή χριστιανική θρησκεία είναι άνωτέρα όλων τών άλλων. 'Απεδείκνυον την θεϊότητα του Χριστού δια τών προφητειών τής Π. Διαθήκης και τών θαυμάτων του Χριστού και τών 'Αποστόλων. Τήν θεϊαν δέ προέλευσιν τής χριστιανικής θρησκείας άπεδείκνυον εκ τής ταχείας εξαπλώσεώς της, τής σταθερότητος τής πίστεως τών χριστιανών και τών άγνών ήθών των. Πολλοί 'Απολογηταί άπηυθύνοντο και προς τους Αυτοκράτορας ζητούντες παρ' αυτών να φαίνωνται άνεκτικοί και έπιεικεις προς τους χριστιανούς, όπως έκαμνον και δια τους όπαδούς τών άλλων θρησκείων.

'Εκ τών 'Απολογητῶν σπουδαιότεροι ήσαν:

1) 'Ο **Κορδάτος** και ό **Αριστείδης**. 'Ο πρώτος ήτο μαθητής τών 'Αποστόλων, ό δέ δεύτερος ήτο 'Εθνικός φιλόσοφος, πριν γίνη χριστιανός. Και οι δύο ένεχείρισαν 'Απολογίας προς τον Αυτοκράτορα 'Αδριανόν κατά την διαμονήν του εις 'Αθήνας. Αί άπολογίαι αυται έκαμαν τόσην έντύπωσιν εις αυτόν, ώστε διέταξε περι τών χριστιανών « μηδένα κτείνειν άνευ έγκλημάτων και κατηγορίας ».

2) **Ὁ Ἰουστίνος**, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος Ἀπολογητής. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Φλαβίαν τῆς (Νεάπολι) Παλαιστίνης καὶ ἦτο Ἐθνικὸς μελετῶν καὶ θαυμάζων τοὺς Ἑλληνας κυρίως φιλοσόφους, καὶ μάλιστα τὸν Πλάτωνα. Ὅταν ὁμοῦς ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὡμολόγησε καὶ διεκήρυσεν ὅτι ἐν αὐτῇ εὗρε « τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν » καὶ ἔγινε θερμὸς ζηλωτὴς τῆς Πίστews.

Ἐγραψε δύο Ἀπολογίας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀντωνῖνον καὶ Μάρκον Αὐρήλιον καὶ ἓνα διάλογον πρὸς τινὰ Ἰουδαῖον Τρύφωνα. Ἐν τούτῳ ἀποδεικνύει τὴν θεϊότητα τοῦ Χριστοῦ - Μεσσοῦ δια τῶν εἰς Αὐτὸν ἀναφερομένων χωρίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ὁ Ἰουστίνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (167)¹.

3) **Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον**. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν ἐθνικὸν Διόγνητον εἶναι ἄγνωστος. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκτὸς τῆς μεγάλης ἀξίας της ὡς ἀπολογητικῆς ἔργου εἶναι καὶ εἰς πολὺτιμος μαργαρίτης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας².

1. Εἰς τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Ἀπολογίας » τοῦ Ἰουστίνου (Α', 67, 3 - 5) γίνεται περιγραφή τῆς πρωινῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν: « Τῇ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων (= Εὐαγγέλια) ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκειται μέχρις ἐγχωρεῖ. Ἐἴτα, παυμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Καί, ὡς προέφημεν, παυσσάμενων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ Ἀμήν καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται ».

2. Παραθέτομεν ἐνταῦθα μικρὸν ἐξ αὐτῆς ἀπόσπασμα: Οἱ Χριστιανοὶ « ἀγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἄγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς· πάντων ὑπερουνοῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ἀτιμῶνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδοροῦνται καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζονται καὶ τιμῶσιν. Ἀγαθοποιῶντες, ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν, ὡς ζωοποιούμενοι. Ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσι. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' ἐστὶν ἐν κόσμῳ χριστιανοί ».

Τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι δι' αὐτῶν ἐστηρίχθη ἡ Πίστις καὶ διεσώθησαν αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ἐκαλλιεργήθη δὲ καὶ ἀνεπτύχθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία καὶ παιδεία ἐν γένει. Διὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ Ἀπολογητῶν ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμος Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδραιοῦται διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν του διὰ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸν Δ' αἰῶνα.

23. Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν συνέχισαν κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα λόγιοι χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξεπαιδεύοντο εἰς Σχολὰς ἰδρυθείσας εἰς διάφωρα χριστιανικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας χριστιανοὶ πλὴν τῆς καθαρῶς χριστιανικῆς μορφώσεως ἐλάμβανον καὶ τὴν λεγομένην «θύραθεν παιδείαν» ἢ «θεωρητικὴν μόρφωσιν» διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν κ.λ.π. Καθίσταντο οὕτω περισσότερο ἱκανοὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐπιχειρήματα λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ λογικῆς. Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ὑποστήριξις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδημιούργησε τὴν καλουμένην Θεολογικὴν Ἐπιστήμην ἢ Θεολογίαν. Οἱ διδάξαντες λοιπὸν εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας Ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες — θεολόγοι ἔγραψαν πλεῖστα συγγράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέπτυσσον καὶ ἐστήριζον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν παρενέβαλον εἰς τὰς συγγραφάς των καὶ ἰδικὰς των (ἀτομικὰς) γνώμας, τὰς ὁποίας δὲν παρεδέχθη ἡ Ἐκκλησία. Πάντες οἱ ἀνωτέρω ὀνομάσθησαν Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ διακρίνονται κατὰ σχολὰς.

α'. Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή.— Εἰρηναῖος.

Ἡ Ἔφεσος ἦτο περίφημον χριστιανικὸν κέντρον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἡ Σχολὴ τῆς Ἐφέσου ἔταξεν ὡς σκοπὸν νὰ διατηρήσῃ καθαρὰν καὶ σταθερὰν τὴν πίστιν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων καὶ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἰδρυτὴς ἦτο ὁ ἐκ Σμύρνης Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἐπίσκοπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Ἐμελέτησε καλῶς ὁ Εἰρηναῖος καὶ τοὺς Ἑλληνας

φιλοσόφους και ποιητάς και απέκτησε μεγάλην μόρφωσιν χριστιανικήν και φιλοσοφικήν. Βραδύτερον έφυγεν εις Γαλατίαν, δια να ενισχύση τους εκεί χριστιανούς και να στερεώση τας κλονιζομένας εκ των διωγμών και των αιρέσεων Έκκλησίας της. Έκει, ως επίσκοπος Λουγδούνου (σημερινής Λυών), ειργάσθη και έδίδαξε με ζήλον και θάρρος επί 24 έτη, ύπεστη δέ μαρτυρικόν θάνατον κατά τον διωγμόν του Σεπτιμίου Σεβήρου το 202 μ.Χ.

Ο Έπίσκοπος Ειρηναίος έγραψε πολλά συγγράμματα, εκ των οποίων σώζεται μόνον το υπό τον τίτλον «Έλεγχος και άνατροπή τής ψευδώνμου γνώσεως» εις την Λατινικήν γλώσσαν.

Πλήν τής Έφέσου και ή **Αντιόχεια** απέβη σπουδαίον Έκκλησιαστικόν κέντρον με θεολογικάς τάσεις όμοιάς προς τας τής Μικρασιατικής σχολής.

β'. Η Άλεξανδρινή Σχολή.

Η Άλεξάνδρεια ήτο, ως γνωστόν, επί αιώνας το μεγαλύτερον πνευματικόν και καλλιτεχνικόν κέντρον τής Άνατολής και διετήρει πάντοτε την παλαιάν αίγλην της. Η ίδρυθείσα λοιπόν τον Β' αιώνα **Χριστιανική Κατηχητική Σχολή** εφημίσθη ταχύτατα και απέβη το αξιολογώτερον κέντρον θεολογικών σπουδών.

Οί Άλεξανδρινοί θεολόγοι επεδίδοντο εις την βαθυτέραν έρευναν των χριστιανικών αληθειών, διότι έφρόνουν ότι ούτω θεμελιούνται καλώς και γίνονται ακλόνητοι αι θρησκευτικαί πεποιθήσεις, ενώ ή άνευ έρεύνης πίστις κλονίζεται και εξαφανίζεται. Έστηρίζοντο άλλωστε εις το Ευαγγελικόν χωρίον (Ίωάν. 5, 39) «Έρευνάτε τας Γραφάς».

Ίδρυτής τής Άλεξανδρινής Σχολής θεωρείται ο Άθηναίος **Πάνταινος**, τον όποιον διεδέχθη εις την διεύθυνσιν αυτής περί τα τέλη του Β' αιώνος ο περίφημος θεολόγος **Κλήμης ο Άλεξανδρεύς**. Ουτος κατήγετο εξ Άθηνών και έγεννήθη εκ γονέων Έθνικών. Έλαβε πλήρη την έλληνικήν μόρφωσιν τής έποχής, αλλά μελετήσας το Ευαγγέλιον έγκατέλειψε την έθνικην θρησκείαν και έγινε χριστιανός. Έπεσκέφθη πολλές πόλεις παρακολουθών την διδασκαλίαν και τα κηρύγματα σοφών χριστιανών και έγκατεστάθη τελικώς εις Άλεξάνδρειαν. Έφοίτησεν εις την Σχολήν, διεκρίθη ταχέως, έχειροτονήθη ίερεύς και έγινε διευθυντής αυτής αναδειχθείς άριστος και διαπρεπής θεολόγος. Κατά

τὸν διωγμὸν τοῦ Σεβήρου ἔφυγεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου πιθανώτατα καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 220 μ.Χ.¹

Τὰ σωζόμενα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι «Λόγος Προτρεπτικὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας», «Στρωματεῖς», «Παιδαγωγὸς» καὶ «Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος». Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀποδεικνύει ἄνευ ἀξίας τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ ἀναπτύσσει τὴν περὶ Ἁγίας Τριάδος χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Τονίζει ὅτι ἡ πίστις εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ διὰ τῆς ἐρεῦνης ἐξήγησις καὶ βαθυτέρα κατανόησις αὐτῶν ἢ ἔρευνα ὅμως πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βᾶσιν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆ θεραπείαις τῆς Θεολογίας.

Παρέχει ἐπίσης ὁ Κλήμης συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ κανόνας ἠθικοῦ βίου εἰς τοὺς χριστιανούς².

Ὠριγένης. Ὁ βίος τοῦ Ὠριγένης εἶναι ὑπόδειγμα θερμῆς πίστεως, ἐργατικότητος, θάρρους καὶ καρτερίας.

Ἀνεδείχθη ὁ ἐπισημότερος τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καὶ μέγιστος συγγραφεὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν γράψας κατὰ τινα μαρτυρίαν περὶ τοὺς ἐξ χιλιάδας τόμους.

Ἐγενήθη τὸ 185 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πατὴρ του ἦτο ὁ ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου μαρτυρήσας (202) Λεωνίδης. Ἀπὸ τοῦτον καὶ τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσπούδασε καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του, ἔλαβε τὴν πρώτην μὀρφωσιν, τὴν ὁποίαν συμπλήρωσε διὰ συνεχοῦς ἀτομικῆς μελέτης. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν ἀπέμεινε

1. Κατ' ἄλλους ἀπέθανε τὸ 216.

2. Εἰς τὸ ἔργον του «Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος» (παρὰ Migne 9, 617 - 620) γράφει: «Ὁ πλοῦτος ὀργανὸν ἐστὶ. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ. Ἄδικως τις αὐτῷ χρῆται; ὑπηρετῆς ἀδικίας εὐρίσκεται. Πέφυκε γὰρ ὑπηρετεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄρχειν... Ὡστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανίζετω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων... Τὸ οὐδ' ἀποτάξασθαι... καὶ πωλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκδεκτέον ὡς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν εἰρημένον».

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἀποσπάσματος βλέπομεν ὅτι ὁ Κλήμης παρομοιάζει τὰ ὑπάρχοντα, τῶν ὁποίων δὲν γίνεται καλὴ χρῆσις, πρὸς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐπομένως, κατ' αὐτόν, τὸ εὐαγγελικὸν «πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου...» σημαίνει, ἀπόβαλε τὰ πάθη σου. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίδοντο οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι, καὶ μάλιστα ὁ Ὠριγένης.

μόνος προστάτης μητρός και ἐξ μικροτέρων ἀδελφῶν. Διὰ τὴν συντηρήσιν τὴν οἰκογένειάν του, ἀντέγραφε νυχθημερόν ἀρχαίους συγγραφεῖς και ἐπῶλει τὰ χειρόγραφα.

Τοσαύτη ἦτο ἡ φήμη τῆς σοφίας τοῦ ἐφήβου ἀκόμη Ὁριγένους, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἐκάλεσε, 18ετῇ μόλις τὴν ἡλικίαν, νὰ ἀναλάβῃ τὴν διευθύνσιν τῆς Σχολῆς διαδεχόμενος τὸν ἀναχωρήσαντα ἐξ Ἀλεξανδρείας Κλήμεντα. Ὁ Ὁριγένης διηύθυνε τὴν Σχολὴν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη διδάσκων ἐν αὐτῇ δωρεὰν και ζῶν ὡς ἀσκητής. Πλὴν τῆς τελείας χριστιανικῆς κατηχήσεως ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Σχολὴν και τὰ σπουδαιότερα τῆς «θύραθεν παιδείας»: Γραμματικὴ και Ρητορικὴ, Φιλοσοφία, Φυσικὰ, Μαθηματικά, Ἠθικὴ, Μουσικὴ κ.ἄ. Ἡ φήμη τοῦ Ὁριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον και παντοῦ εἶχε θαυμαστὰς τῆς σοφίας του. Ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου τὸν ἐκάλεσεν, ἵνα ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Ἀραβίαν και ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα και τὴν Ρώμην.

Εὐρισκόμενος εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου και ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἀπεμαύρισε τῆς διευθύνσεως τῆς Σχολῆς και ἠναγκάσθη ἕνεκα τούτου νὰ μείνῃ ἐκεῖ. Εἰς Καισάρειαν ἵδρυσεν ὁ Ὁριγένης Θεολογικὴν Σχολὴν, ἐδίδαξεν ἐκεῖ ἐπὶ εἴκοσιν ἀκόμη ἔτη και ἀπέθανε περὶ τὸ 254 μ.Χ. ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου.

Ὁ Ὁριγένης διεκρίθη ὡς βαθὺς κριτικὸς καταπολεμήσας τὰς αἵρέσεις, ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀλληγορικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν, και ὡς μέγας φιλόσοφος. Διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν ἀρετὴν του και ἐργατικότητά του ὠνομάσθη ἀδαμάντινος και χαλκέντερος. Τὰ ἔργα του ἦσαν ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά, ἠθικά, ὁμιλίαι. Ὅλιγα ἐξ αὐτῶν σφύζονται, μερικὰ δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν. Ἰδέαι τινὲς τοῦ Ὁριγένους, και μάλιστα αἱ ἀλληγορικαὶ ἐρμηνεῖαι του, δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, προεκάλεσαν δὲ πολλὰς συζητήσεις και ἀντιγωνίαις.

Μαθηταὶ τοῦ Ὁριγένους ὑπῆρξαν ὁ βοηθὸς και διάδοχος του εἰς τὴν διευθύνσιν τῆς Σχολῆς Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὁ ἀποκληθεὶς Μέγας, ὁ Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς και ἄλλοι.

Ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός. Κατήγετο ἐκ Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου και ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτραις.

Μεταβαίνων εἰς Βηρυττὸν διὰ τὴν σπουδασθῆναι ῥητορικὴν, ἐπέρασεν ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ὀριγένην. Τόσον ἐγοητεύθη ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ὥστε ἐγένετο χριστιανὸς καὶ ἐφοίτησεν ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν Σχολὴν του. Ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν πατρίδα του καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν θερμὸν ζῆλόν του εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος. Διεκριθὲν κυρίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἐθνικῶν. Ὅταν ἐγένετο Ἐπίσκοπος, εὔρε (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου Νύσσης) δέκα ἑπτὰ μόνον χριστιανούς εἰς τὴν περιφέρειάν του, ἐνῶ, ὅταν ἀπέθανεν, εἶχον ἀπομείνει δέκα ἑπτὰ μόνον Ἐθνικοί.

γ'. Ἀφρικανικὴ Σχολὴ καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Ἡ λεγομένη Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἰδρύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρινούς, οἱ ὁποῖοι ἐπέδωκον τὴν διὰ τῆς ἐρεύνης θεμελιώσιν τῆς πίστεως (Ἐρεῦνα καὶ πίστευε), οἱ θεολόγοι τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς ἐφρόνουν καὶ ἐδίδασκον τὴν ἄνευ ἐρεύνης πίστιν (Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα).

Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Σχολῆς ταύτης ἦσαν ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Κυπριανός καὶ ὁ Λακτάντιος.

Τερτυλλιανός. Ἐγεννήθη ἐν Καρχηδόνι περὶ τὸ 160 μ.Χ., ἐσπούδασε τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 30 ἐτῶν ἦσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Θαυμάσας τὴν καρτερίαν τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια, ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ διὰ τὴν θερμὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλόν του ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς. Περιεφρόνει τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἤρκεϊτο εἰς τὴν τυφλὴν πίστιν. Ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ χριστιανισμός, ὡς θρησκεία ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἐξετάσεως καὶ ἐρεύνης. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται τὸ «Gredo, quia absurdum est» (πιστεύω, διότι εἶναι παράλογον).

Ὁ Τερτυλλιανός ἐγράψε πλεῖστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπολογητικὰ κυρίως καὶ ἠθικά. Κατέστη οὕτω θεμελιωτὴς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ ἐφημίσθη ὡς εἰς τῶν πολυγραφωτέρων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 240 μ.Χ.

Κυπριανός. Προήρχετο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἐξ Ἐθνικῶν χριστιανούς,

ὅταν δὲ ἔγινε χριστιανός, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔζη ὡς ἀσκητής. Παρακλήσει τῶν χριστιανῶν τῆς Καρχηδόνος ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ κατόπιν Ἐπίσκοπος. Ὁ Κυπριανὸς ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν σπουδαίων Λατίνων θεολόγων, ἠγωνίσθη δὲ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἔριδες κατέστρεφον αὐτήν. Τὸ καλύτερον ἓκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ « Περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ». Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ 258μ.Χ.

Ὁ **Λακτάντιος**, τέλος, εἶναι μεταγενέστερος, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ζήσας μέχρι τοῦ 330 μ.Χ. Ἦτο διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς, πρὶν γίνῃ χριστιανός, διετέλεσε δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κρίσπου. Διακρίνεται τῶν ἄλλων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὁποίαν ὠνομάσθη Κικέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἶχον κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠῤῥξησε, προσέλαβον ὡς βοηθοὺς τοὺς διακόνους. Εἰς τὰς ἰδρυομένας νέας Ἐκκλησίας ἐχειροτόνουν ἀντιπροσώπους των, ἵνα τὰς διευθύνουν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν πρεσβύτεροι ἢ Ἐπίσκοποι.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ Ἐπίσκοποι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων.

Οἱ **Ἐπίσκοποι** ἐχειροτόνουν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐκήρυττον καὶ ἐδίδασκον, συνεχώρουν τὰς τυχόν ἀμαρτίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἐν γένει ἐκυβέρνην τὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ **πρεσβύτεροι** ἦσαν βοηθοὶ τῶν Ἐπισκόπων. Ἐκήρυττον καὶ αὐτοὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐτέλουν τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ ἔλυον τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφορὰς κατόπιν ἀδείας τῶν Ἐπισκόπων.

Οἱ **διάκονοι** τέλος εἶχον κατ' ἀρχὰς ὡς κύριον ἔργον τὴν συλλογὴν τῶν ἐλεημοσυνῶν καὶ τὴν διανομὴν τούτων εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὡς καὶ τὴν διακονίαν εἰς τὰς κοινὰς τραπέζας. Βραδύτερον ὁμως ἐβοήθουν τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς θείας λατρείας, μετέφερον τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς φυλακισμένους ἢ ἀσθενεῖς, ἀνεγίνωσκον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυσσον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον καὶ διακόνισσαι ἀσχολούμεναι εἰς παράλληλα πρὸς τοὺς διακόνους ἔργα διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς προσερχομένας εἰς τὸν χριστιανισμόν, καὶ εἰς τὴν περιθαλψὴν τῶν ἀσθενῶν.

Οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι ἀπετέλεσαν τοιουτοτρόπως ἰδιαίτεράν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον ὡς ἀποκλειστικὸν προορισμὸν εἰς τὴν ζωὴν των (ὡς κληρὸν) τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Ἱερός Κληρὸς ἢ Κληρικοί, ἐνῶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐλέγοντο Λαϊκοί.

Οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν πόλεων μιᾶς περιφέρειας, τῶν λεγομένων Μητροπόλεων, ὠνομάσθησαν Μητροπολίται. Ἦσαν ἰσοβάθμιοι πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν μικρότερων πόλεων, ἀλλὰ εἶχον τὴν προεδρίαν εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἐπεκύρωνον τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐπισκόπων τῆς περιφέρειας των καὶ ἐχειροτόνουν αὐτούς.

Τμητικὸν πρωτεῖον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπεδίεδοτο κατὰ σειράν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους (Μητροπολίτας) Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἱεροσολύμων καὶ Ἐφέσου.

25. Ἡ Λατρεία.

Ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθοῦσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἰσήγαγε τὴν κοινὴν λατρείαν, ἵνα ζωογονήσῃ καὶ διαθερμάνῃ τὴν πίστιν καὶ εὐσέβειαν τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους ἡ λατρεία ἦτο πολὺ ἀπλή. Οἱ χριστιανοὶ συνεκεντρῶνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἤκουον τὸ κήρυγμα, ἔψαλλον ὕμνους καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· μετελάμβανον δηλαδὴ ἄρτου καὶ οἴνου, τὰ ὅποια καθαγιαζόμενα διὰ τῆς εὐλογίας μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Μετὰ ταῦτα παρεκάθητο εἰς κοινὰ δεῖπνα καὶ τέλος ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν.

Βραδύτερον ἐδόθη μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὰς τελετὰς τῆς λατρείας. Καθωρίσθη λεπτομερῶς ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὅποια ἐγένετο τῶρα τὴν πρῶταν καὶ ὄχι τὴν ἑσπέραν καὶ τῆς ὁποίας κύριον μέρος ἦτο πάντοτε ἡ τέλεσις τῆς **θείας εὐχαριστίας**. Καθωρίσθησαν ἐπίσης αἱ λεπτομέρειαι τῆς τελέσεως καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς: Τὸ **βάπτισμα** διὰ τριττῆς καταδύσεως εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ **χρῖσμα** διὰ τοῦ Ἁγίου μύρου, ἵνα ἐπισφραγίσῃ τὴν θείαν χάριν τὴν δοθεῖσαν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἡ **ἐξομολόγησις** διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν εἰλικρινῶς μετανοούντων, τὸ **μυστήριον τοῦ γάμου** διὰ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας,

Εἴσοδος κατακόμβης

σάν καὶ ἄλλαι ἑορταί, ὡς ἡ **Πεντηκοστή**, ἡ **Ἀνάληψις**, τὰ **Θεοφάνεια** κ.ἄ.

Ὡς τόπους συγκεντρώσεως διὰ τὴν λατρείαν ἐχρησιμοποιοῦν κατ' ἀρχὰς οἱ Χριστιανοὶ ἰδιωτικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο **Εὐκτήριοι Οἴκοι**, **Κυριακά**, **Ἐκκλησῖαι**, **Ναοὶ**.

Κατακόμβαι. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον πρὸς τέλεσιν τῆς λατρείας των εἰς ἐρήμους τόπους, εἰς δάση, εἰς νεκρο-

τὸ εὐχέλαιον διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγείαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὸ μυστήριον τῆς **ἱερωσύνης**, τὸ ὁποῖον μόνον οἱ Ἐπίσκοποι ἠδύνατο νὰ τελοῦν, ἐνῶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων (ἱερέων).

Ἡ Θεία Λειτουργία ἐτελεῖτο παλαιότερον καθημερινῶς. Βραδύτερον ὅμως ὠρίσθησαν τακταὶ ἡμέραι συγκεντρώσεως τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν ἑορταί. Τοιαῦται ἑορταὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἱ **Κυριακαὶ** (ἡμέραι δηλαδὴ τιμῆς πρὸς τὸν Κύριον) καὶ τὸ **Πάσχα** εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατόπιν προσετέθη-

ταφεία ἢ εἰς τὰς λεγομένας **κατακόμβας**. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται καὶ κοιμητήρια, ὅπου ἐκρύπτοντο διὰ τὴν λατρείαν καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των οἱ χριστιανοί. Ταύτας ἐπεζέτειναν κατόπιν καὶ μετέβαλον εἰς πραγματικούς λαβυρίνθους μὲ πλῆθος στοῶν καὶ διαμερισμάτων. Κατακόμβαι εὑρέθησαν εἰς Ρώμην, Νεάπολιν, Παλέρμιον, Συρακούσας, Κυρηναϊκὴν, Μ. Ἀσίαν, Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυκλάδων Μῆλον.

Ἡ ὀνομασία κατακόμβαι ἐδόθη εἰς τὰς ὑπογείους ταύτας κρύπτας ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν Catacumbae (πληρέστερον Accubitoria ad Catacumbas), μὲ τὴν ὁποίαν ὀνομάζοντο τὰ εὑρεθέντα εἰς φάραγγας παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν κοιμητήρια.

Αἱ μεγαλύτεραι κατακόμβαι ἦσαν τῆς Ρώμης. Ὑπῆρχον 60 ἀνεξάρτητοι κατακόμβαι, ἐκάστη τῶν ὁποίων μὲ τὰ συμπλέγματα στοῶν, διαδρόμων καὶ νεκρικῶν θαλάμων ἀπετέλει πραγματικὴν πόλιν. Αἱ κατακόμβαι τῆς Μῆλου ἰδρύθησαν τὸν 7^{ον} αἰῶνα δυτικῶς τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τρυπητῆ, περιλαμβάνουν 1500 τάφους καὶ δίδουν μίαν ἰδέαν τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης.

Ἀπὸ τὰς κατακόμβας διδασκόμεθα πολλὰ περὶ τῆς λατρείας τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

26. Ἡ προχριστιανικὴ Τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι οἱ «Εὐκτήριοι Οἴκοι» ἦσαν ἀπλαῖ αἰθούσαι ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ ἐξ ἄλλου δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀνεγέρσεως μονίμων καὶ ἰδίου ρυθμοῦ ναῶν. Κατὰ τὸν 7^{ον} αἰῶνα ἀνηγγέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις, τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα, ἰδιαίτερα κτήρια, ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν ὡς λατρείας ναοί.

Ἄλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παρᾶστασιν μορφῶν ἀπέφευγον ἐπιμελῶς οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸν φόβον τῆς συγχύσεως πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν. Τὴν ζωγραφικὴν ὁμοίως καὶ μάλιστα τὴν διακοσμητικὴν ἐχρησιμοποίησαν πολὺ ἐνωρίς διὰ θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς λόγους καὶ σκοπούς.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν Ἀνατολὴν μάλιστα, ὅπου ὑπῆρχε ζωηρὰ ἡ παράδοσις τῆς πλουσίας Ἑλληνιστικῆς διακοσμητικῆς (σαρκοφάγοι, μωσαϊκὰ κ.λ.π.), ἤρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ στολί-

ζουν τούς ναούς και τούς τάφους των με ζωγραφικά κυρίως διακοσμήσεις. Ἄνθη, πτηνά, γεωμετρικά σχήματα κ.λ.π. ἦσαν τὰ πρῶτα πρότυπα τῆς χριστιανικῆς διακοσμητικῆς.

Ἐπειτα ἔγινεν ἐπιλογή τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων διὰ καθαρῶς θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς σκοπούς. Πτηνά, ζῶα, συμπλέγματα γραμμῶν καθιεροῦνται, διὰ νὰ ἐνθυμίζουσι εἰς τοὺς χριστιανούς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας ἢ πρόσωπα λατρείας. Τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν παραστάσεων τούτων μόνον οἱ χριστιανοὶ κατενόουν. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω τὰ λεγόμενα **σύμβολα**, μετὰ τὰ ὁποῖα στολίζονται οἱ τόποι λατρείας τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦτα σύμβολα εἶναι τὸ **ιδιογράμμα** «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ» καὶ ἡ παράστασις ἰχθύος· τὰ γράμματα τῆς λέξεως ἰχθύς ἀποτελοῦσι τὴν περιφημον ἀκροστιχίδα **Ἰ**(ησοῦς) **Χ**(ριστός) **Θ**(εοῦ) **Υ**(ίδος) **Σ**(ωτήρ).

Ἡ περιστέρα συμβολίζει τὴν ἀγνότητα ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, κλάδος ἐλαίας τὴν εἰρήνην, κλάδος φοῖνικος τὴν νίκην τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πλοῖον τὴν Ἐκκλησίαν, ἄγκυρα τὴν σωτηρίαν. Ὁ ἀμνὸς ἢ τὸ πρόβατον εἶναι προσφιλὲς σύμβολον τῶν χριστιανῶν, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ καλοῦ ποιμένου φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀρνίου συμβολίζει τὸν Χριστὸν σώζοντα τὴν ἀνθρωπότητα. Πλεῖστα ἄλλα σύμβολα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅταν ἐξέλιπε πλέον ὁ φόβος ἐπανόδου εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ζωγραφικάς ἀπεικονίσεις ἁγίων μορφῶν, ὡς λ.χ. τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἐξωγράφισαν ἐπίσης παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ γεγονότων σχετικῶν μετὰ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς διωγμούς.

27. Τὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α' περίοδον.

Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας.

Αἱ διδαχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν νέαι ἠθικαὶ ἀρχαὶ ἐπέφερον πολὺ μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὴν ἕως τότε κοινωνικὴν ζωὴν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέτυχεν σὺν τῷ χρόνῳ πλήρη ἀναμόρφωσιν τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὰ θεμέλια δὲ τῆς τοιαύτης ἀναμορφώσεως ἔθεσαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διὰ τῶν ἁγίων ἠθῶν καὶ τοῦ αὐστηρῶς ἠθικοῦ βίου των. Οὗτος ἐστηρίχθη, ὡς γνωρίζο-

μεν, ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς νέας ἠθικὰς ἰδέας τὰς περιεχομένας κυρίως εἰς τὴν περὶ ἰσότητος καὶ ἀγάπης διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω:

α) Ἡ βασιλεύσασα εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας - Ἐκκλησίας νέα ἐντολή «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀτομικισμόν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους σκληρότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς φιλάνθρωπιᾶς. Ἡ συνδρομὴ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς γίνεται καθήκον διὰ τοὺς χριστιανοὺς. "Ὅταν κάποτε (τὸν Γ' αἰῶνα) συνέβη μέγας λιμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Καρχηδόνα, ἐνῶ οἱ Ἐθνικοὶ ἐγκατέλειπον καὶ αὐτοὺς τοὺς οἰκείους των, οἱ χριστιανοὶ ἐφρόντιζον δι' ὅλους τοὺς πεινῶντας, χριστιανοὺς καὶ Ἐθνικοὺς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶχεν ἀναλάβει τὴν διατροφὴν 1500 πτωχῶν κατὰ τὸ ἔτος 252, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος. Οἱ χριστιανοὶ πρῶτοι ἱδρυσαν καὶ συντήρουν φιλάνθρωπικὰ ἱδρύματα, νοσοκομεῖα δηλαδή, γηροκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα κ.λ.π.

β) Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἀδελφῶν μεταξύ των, ἐπέφερεν εὐεργετικὴν μεταβολὴν καὶ τεραστίαν πρόοδον εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ ἐπιβαρύνει τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐξηφανίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. "Ὅσοι χριστιανοὶ εἶχον δούλους τοὺς ἠλευθέρωσαν, αἱ δὲ πρῶται Ἐκκλησίαι δι' ἐράνων μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἐξηγόραζον αἰχμαλώτους ἢ δούλους καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν των. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ δουλεία περιωρίζετο ἢ ἐγένετο ἐλαφροτέρα, ἕως ὅτου καθρηγῆθη ἐντελῶς ὁ θεσμὸς εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἀκόμη καὶ τὰς μὴ χριστιανικὰς.

γ) Τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος περιελάμβανε καὶ τὰς γυναῖκας¹, αἱ ὅποιαι, ὡς γνωστόν, κατεῖχον δουλικὴν σχεδὸν θέσιν εἰς τὰς πλείστας ἀρχαίας κοινωνίας (γυναικωνῖται, ἀποκλεισμός ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν κ.λ.π.). Ὁ χριστιανισμὸς ἐξύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς καταστήσας αὐτὴν ἰσότητιον πρὸς τὸν ἄνδρα ἐν τῇ οἰκογενειακῇ καὶ κοινωνικῇ ζωῇ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἤδη ἐποχῆς ὑπῆρχον καὶ δια-

1. «Ὅχι ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλληνι οὐκ ἐστὶ δούλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἐστὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ...», διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πρὸς Γαλ. Γ', 28).

κόνισσαι βοηθοῦσαι τοὺς προϊσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἔργα των. Διένεμον τὰ βοηθήματα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἐδίδασκον, περιέβαλλον ἀσθενεῖς κ.λ.π. Εἶχον δηλ., ὅπως λέγομεν, κοινωνικὴν δρᾶσιν.

Εὗρεν ἐπίσης ἡ γυνὴ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν εἰς τὸν οἰκογενειακὸν βίον, ὅστις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔγινεν αὐστηρὸς καὶ ἀγνός. Ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου ἠὺλογήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς «μυστήριον» καὶ ἡ οἰκογένεια, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ γυνὴ ἔχει ἰσότιμον πρὸς τὸν ἄνδρα θέσιν ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ, γίνεται τὸ κύτταρον τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας.

Πολλαὶ χριστιαναὶ γυναῖκες ἔζησαν τοιοῦτον βίον καὶ ἀνέπτυξαν τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε προεκάλεσαν τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν Ἐθνικῶν.

Χριστιανισμὸς καὶ ἐργασία.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης γνῶρισμα τοῦ βίου τῶν πρώτων χριστιανῶν ἦτο καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἐργαζόμενον ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐργασίαν ἐν γένει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε εἰς τὰς ἐθνικὰς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατεφρόνου ἀνεκαθεν τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ ἐτίμων μόνον τὰς «ἐλευθερίους» λεγομένας τέχνας καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχον πραγματοποιήσει τὰς μεγάλας κατακτήσεις των, εἶχον παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἐργάζωνται οἱ ἴδιοι. Τὰς ἐργασίας εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ ἐργαστήρια ἔκαμνον κατὰ τὸ πλεῖστον δούλοι, αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἀπόγονοι παλαιῶν δούλων, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι ἠσχολοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ ἢ ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ αὐτοκράτορος. Τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τοὺς ἀγρούς ἐθεώρουσαν κατωτέρους ἀνθρώπους καὶ ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς περιφρονητικῶς. Εἶχε καταφρονηθῆ λοιπὸν ἡ ἐργασία καὶ ἐθεωρεῖτο ἀσχολία κατωτέρων ἀνθρώπων.

Ἐρχεται ὅμως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀνυψώνει τὴν ἐργασίαν τιμῶσα καὶ σεβομένη τὸν ἐργαζόμενον. Οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἄνθρωποι ἐργατικοί. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ εἰργάζετο καὶ κατὰ τὰς περιουσίας του ἀκόμη, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς χριστιανούς μετὰ τὰ ἐξόδα τῆς φιλοξενίας του.

Ἴδου τί γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Β' πρὸς τοὺς Θεσσα-

λωνικεῖς ἐπιστολὴν του, τὴν ὁποῖαν ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν περιοδείαν του:

— Μανθάνω, ἀδελφοί μου, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν ἀκολουθοῦν τὰς ὁδηγίας καὶ τὸ παράδειγμα ἡμῶν καὶ δὲν ἐργάζονται, προφασίζόμενοι ὅτι δὲν τοὺς ἀφήνουν καιρὸν τὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καθήκοντά των. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γίνεται. Δὲν βλέπετε ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι μὲ κόπον καὶ μόχθον, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμεθα; Πρέπει νὰ μᾶς μιμῆσθε. Δὲν σᾶς εἶπομεν πολλάκις ὅτι «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω;». Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν καὶ σᾶς παραγγέλλομεν νὰ ἐργάζεσθε πάντοτε μὲ φιλοπονίαν καὶ ἡσυχίαν.

Ὅπως βλέπομεν, ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία τιμᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιβάλλει αὐτὴν ὡς ὑποχρέωσιν εἰς πάντας τοὺς χριστιανούς. Τοῦτο ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

28. Ὁ Ἀσκητισμός.

Ἄλλαι ἀρεταὶ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐπιδεικνυομένη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων καταφρόνησις πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τοῦ κατὰ κόσμον βίου.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐδημιούργησε κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἰδιαίτεράν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **ἀναχωρηταὶ** ἢ **ἀσκηταί**. Μερικοὶ χριστιανοὶ δηλ. ἔφευγον ἀπὸ τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία των καὶ ἔζων μόνοι των εἰς τὴν ἔρημον ἢ τὰ δάση. Ἦθελον νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως τὴν περιφρόνησίν των πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καί, τρόπον τινά, τὴν ἀποδοκιμασίαν των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον μεγάλην ἀξίαν εἰς αὐτά. Ἐκεῖ ἔζων εἰς κελλία ἢ καλύβας μελετῶντες τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ **ἀσκούμενοι** εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν. Ὑπέβαλλον τὸν ἑαυτὸν των εἰς παντὸς εἴδους στερήσεις καὶ σκληραγωγίας. Δὲν μετέβαινον εἰς τὰς πόλεις, παρὰ μόνον ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς κατὰ τοὺς διωγμούς ἢ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς αἵρετικούς.

Ὁ Μέγας Ἀντώνιος ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐγεννήθη τὸ 251 μ.Χ. ἐν Κομαῖ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ εὐσεβεῖς καὶ πλουσίους γονεῖς. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἀκολουθήσας τὸ Εὐαγγελικὸν «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπαγε, πώ-

λησον πάντα τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δὸς πτωχοῖς...», διένειμε τὴν περιουσίαν του καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον. Ἐτρωγεν ἀπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐφόρει μηλωτὴν (δέρμα προβάτου) καὶ ἔφερε καλύπτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔλεγε δὲ ὅτι αἰσχύνεται, διότι τὸ ἀθάνατον πνεῦμά του ἔχει ἀνάγκην εὐτελοῦς τροφῆς. Προσηύχετο καὶ ἐμελέτα τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους, ἔκαμε δὲ πολλὰ θαύματα. Ἡ φήμη του εἶχε φθάσει εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὁ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοὶ του ὠνόμαζον αὐτὸν Πατέρα.

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ἀπέθανε κατὰ τὸ 355 μ.Χ. πλήρης ἡμερῶν, ἐπωνομάσθη δὲ Μέγας διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Θαυμαστής του ἦτο καὶ ὁ πατήρ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὴν βιογραφίαν του. Ἐορτάζομεν τὴν μνήμην του τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Πλὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου καὶ πλῆθος ἄλλων ἀναχωρητῶν - ἀσκητῶν ὑπῆρχε τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σινᾶ καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313 - 867)

Κατά τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία μας στερεοῦται καὶ ἐνδυναμοῦται διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κράτους, ἐξαπλοῦται δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Τότε γίνεται ὁ καθορισμὸς τῶν δογμάτων.

Ἀναδεικνύονται ἐξ ἄλλου μεγάλοι Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι φωτίζουν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπαλλάσσουν αὐτὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς κακοδοξίας διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων.

Καθορίζονται τέλος ὅλαί αἱ λεπτομέρειαι τῆς λατρείας καὶ ἀναπτύσσεται εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἡ χριστιανικὴ τέχνη διὰ τῆς δημιουργίας θαυμασίων ἔργων ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306-337).

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησαν. Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εὐρίσκει στήριγμα εἰς αὐτήν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεων Κράτους καὶ χριστιανῶν πραγματοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἑλένης. Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἀναδειχθῆ Καῖσαρ καὶ

Αύγουστος εις τὴν Γαλατίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος διεδέχθη τὸν πατέρα του ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγουστος κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ **πολυαρχίαν** (306 μ.Χ.).

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Κωνσταντῖνος ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα Μαξέντιον καὶ ἤρχισε πόλεμον κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Δύσεως. Ἔρχεται μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Εἶναι ὅμως διστακτικός, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἔχει μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Εἶδε τότε εἰς τὸν οὐρανὸν θεῖον φωτεινὸν ὄραμα: τὸν Τίμιον Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **EN TOYTYQ NIKΑ**. Ὁ Κωνσταντῖνος διέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευασθῇ **λάβαρον** (σημαία) φέρον τὸν Σταυρὸν μὲ τὸ μονόγραμμα **IX** (Ἰησοῦς Χριστὸς) καὶ πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδων ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Οἱ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντῖνου χριστιανοὶ ἐπολέμησαν πράγματι μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμὸν καὶ ὁ Μαξέντιος ἠττήθη κατὰ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτῆς εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀνεγνωρίσθη κύριος ὅλης τῆς Δύσεως (312 μ.Χ.).

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναλαμβάνει ἔκτοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμὸν. Ἔρχεται εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν συνάρχοντά του εἰς τὴν Ἀνατολὴν Λικίνιον καὶ ἐκδίδου ἀπὸ κοινοῦ τὸ **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου** (313 μ.Χ.), διὰ τοῦ ὁποῦ οἱ χριστιανοὶ ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσκοῦν ἀνεμπόδιστοι τὴν λατρείαν των¹.

Βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τὸν Λικίνιον, τὸν ἐνίκησε καὶ ἔμεινε μόνος κύριος ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας. Μετέφερε τὴν ἔδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔκτοτε ἡ νέα πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολις γίνεται μέγα θρησκευτικὸν κέντρον τῆς χριστιανοσύνης.

1. Ἡμεῖς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος — ἔγραφε τὸ Διάταγμα — ... ἀποφασίζομεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ἄλλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀσκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποῖαν προτιμοῦν... Ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποῖαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὄλους τοὺς ὑπηκόους μας, νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερῆται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν...

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν κατεδίωξε τὴν Ἐθνικὴν θρησκείαν· διετήρησε μάλιστα διὰ πολιτικούς λόγους καὶ τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως (Pontifex Maximus), τὸν ὁποῖον ἔφερον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Χριστιανὸς ἔγινε, δεχθεὶς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (337 μ.Χ.). Ὑπεστήριξεν ὅμως μὲ πάντα τρόπον τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς ὅλας τὰς ἐκκλησίας των καὶ ἐβοήθησε νὰ ἀνεγερθοῦν πολλοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς νέοι χριστιανικοὶ ναοί. Ἀνέδειξε χριστιανούς εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ἐπέτρεψε εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἀπελευθερώσῃ τοὺς δούλους καὶ ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ δέχωνται ἀφιερῶματα καὶ δωρεὰς ἢ κληρονομίας. Ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπέβαλε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Ἐπανάφερε τὴν διαταραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας διὰ τὴν στερῶσιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσεβὴς Ἑλένη, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἀνεῦρεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν Τίμιον Σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σωτῆρος (327) καὶ ἔκτισεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (335), ὁ ὁποῖος σφίζεται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι τὸ προσκύνημα ὄλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀνήγειρεν ἐπίσης ναοὺς εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ὅπου ἐγενήθη ὁ Κύριος, καὶ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅπου ἔγινεν ἡ Ἀνάληψις Αὐτοῦ.

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία μας ἀνεκήρυξε καὶ τοὺς δύο **ἱσαποστολόλους**, ἑορτάζει δὲ τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τὴν 21ην Μαΐου.

30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361-363).

Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου συνέχισαν τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ἀπομεινὰς ὅμως μετ' ὀλίγα ἔτη μόνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖος ἦτο ἀρειανὸς καὶ ἐτάραξε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρειανῶν. Ἀλλὰ περισσότερο συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντῖον εἰς τὸν θρόνον ἐξάδελφός του **Ἰουλιανός**.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μεγάλην θέλησιν καὶ σπουδαίαν μόρφωσιν. Ἐ-

σπούδασε τὴν ἀρχαίαν σοφίαν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε δὲ ὡς συσπουδαστὰς τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐνῶ ὅμως οὗτοι διὰ τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν ἐστερέωσαν περισσότερο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των, ὁ Ἰουλιανὸς περιέπεσεν εἰς πλάνην. Καταμαγευθεὶς δηλ. ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς δημιουργίας ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐπανελαμβάνετο τοῦτο, ἂν ἐπεκράτει πάλιν ἡ ἐθνικὴ θρησκεία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους. Ἀπεμάκρυνε τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀξιώματα, καί, διὰ νὰ ἐπιφέρῃ σύγχυσιν, ἀνεγνώρισεν ὅλας τὰς αἱρέσεις.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι, διότι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ριζώσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχαία θρησκεία ἦτο πλέον ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως νεκρά. Τοῦτο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐθνικοὶ ἀνεγνώριζον¹.

Ὁ Ἰουλιανὸς πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπληγώθη βαρέως καὶ προαισθανθεὶς τὸ τέλος τοῦ ἀνεφώνησε: «Νενικήκας με, Ναζωραῖε!».

Ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Παυραβάτης ἢ Ἀποστάτης.

31. Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379-395).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἰοβιανὸς κατήργησε τὰ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν διατάγματα αὐτοῦ καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ προνομία των.

Ἀλλὰ ἡ ἀναταραχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησεν ὀλίγα ἀκόμη ἔτη, μέχρις ὅτου ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδοσίος. Οὗτος ἐστερέωσεν ὀριστικῶς τὸν χριστιανισμὸν καταστήσας αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους καὶ στηρίξας τὴν ὀρθοδοξίαν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ ἄλλων αἱρέσεων.

Ὁ Θεοδοσίος κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ κόσμου, καὶ ἔκλει-

1. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπήντησαν ὡς ἐξῆς πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, ὁ ὅποιος ἐξήτησε σχετικὸν χρησμόν:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ: Χαμαὶ πέσε δαιδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

σεν όριστικῶς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἐπίσημον διωγμὸν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν δὲν ἐκήρυξεν. Ἄλλὰ μερικοὶ χριστιανοὶ κινούμενοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζήλον καὶ φανατισμὸν διέπραξαν τότε πολλὰς ἀσχημίας. Κατέστρεψαν πολλοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα. τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οἱ ἐπίσημοι χριστιανοὶ ἀπεδοκίμαζον τὰ βίαια ταῦτα μέτρα.

Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε οἱ Ἐπίσκοποι δὲν ἐδί-σταζον καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιτιμῶσι. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐφρονεύθησαν κάποτε ἐξ αἰτίας μιᾶς στάσεως εἰς Θεσσαλο-νίκην ἐκτὸς τῶν ἐνόχων καὶ ἐπτὰ χιλιάδες ἀθῶων κατοίκων τῆς πόλεως. Ὅταν ὅμως ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (395) προσῆλθεν ὁ Θεοδοσίος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μεδιολάνου, διὰ νὰ ἐκκλησιασθῆ, ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος ἀπηγόρευσε εἰς αὐτὸν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ ἐπέβαλεν ὀκτάμηνον «μετάνοιαν».

32. Ἰουστινιανὸς (527-565) καὶ Ἡρά- κλειος (610-641).

Καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδοσίου Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες στηρίζουν παντοειδῶς τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Τὸ τελειωτικὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ καταρρέοντος ἐθνισμοῦ ἐπιφέρει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Οὗτος ἐκλείσειν ὀριστικῶς τὰς λειτουργούσας ἀκόμη φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξώρισεν ὅλους τοὺς φιλοσόφους (529 μ.Χ.). Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἐξέλειπεν ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις καὶ βρα-δύτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἱεραπόστολοι διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἔφθασαν μέχρι τῆς Κίνας. Λαμπροτάτη ἦτο ἐπίσης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀνθησις τῆς χριστιανικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας ὑπέροχον δημιούργημα εἶναι ὁ θαυμάσιος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν αὐτοκράτορες ἀγωνίζονται συνεχῶς κατὰ τῶν παντοειδῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν τὸ κράτος καὶ τὸν χρι-στιανισμὸν. Σλάβοι καὶ Ἀβάροι εἰς τὰ σύνορα τοῦ Δουνάβεως, Πέρσαι εἰς τὸν Εὐφράτην κάμνουν ἐπιδρομὰς, καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Οἱ ἀγῶνες τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος προσλαμβάνουσι δραματικὸν χαρακτῆρα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλεί-ου. Ἡ Ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τοὺς θησαυ-

ρούς τῶν ναῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἡ πίστις ἐνδυναμώνει τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν Παλαιστίνην καὶ εἶχον ἀρπάσει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὁ Ἡράκλειος προσεύχεται ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν: «Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσης ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς Σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν Σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῶνται οἱ ἄλαστορες κατὰ τῆς Σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι».

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακροχρονίου ἐκστρατείας του (622 - 628) ὁ Ἡράκλειος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μικρὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Οἱ στρατιῶται ἔβλεπον μὲ συγκίνησιν τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ στρατηγοῦ των.

Ὁ Ἡράκλειος εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰν φρουρὰν πρὸς ὑπεράσπισίν της ἐναντίον βαρβαρικῆς τυχὸν ἐπιδρομῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 626 οἱ Ἄβαραοι συνεννοηθέντες μὲ τοὺς Πέρσας ἐμφανίζονται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πολιορκοῦν. Αἱ ἐπιθέσεις των ὁμως κατὰ τῶν τειχῶν ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βῶνος ἐμφυχώνουν τοὺς πολεμιστὰς.

— Ἡ ὑπέρμαχος τῆς πόλεως Θεοτόκος, τονίζει ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς πολεμιστὰς, δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον θὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχὴν σας καὶ θὰ χαλυβδώσῃ τοὺς βραχίονάς σας.

Οἱ Ἄβαραοι ἐπαναλαμβάνουν τὰς ἐφόδους των, ἀλλ' ἀποκρούονται μὲ πολλὰς ἀπώλειας καὶ ἀναγκάζονται νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν κατησχυμένοι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δοξολογοῦν τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Τότε ἐψάλη τὸ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν ὁ Ἄκάθιστος Ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον. Οὗτος, συμπληρωθεὶς βραδύτερον, ψάλλεται μέχρι σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἀκούεται πάντοτε μετὰ συγκινήσεως καὶ ὁ Ὕμνος καὶ τὸ Κοντάκιον:

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις σου, Θεοτόκε...

Ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησε καὶ αὐτὸς μετὰ δύο ἔτη κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας. Ἐπανῆλθε θριαμβευτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν ὡς τὸ πολυτιμότερον καὶ ἱερώτερον τῶν λαφύρων. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 629 ὁ Ἡράκλειος ὕψωσε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν θέσιν του ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων διὰ λαμπρᾶς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς καὶ τὴν πρώτην ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐλένης, εορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἤτοι τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

Ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶναι πλήρης.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΕΙΣ

33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Εὐθύς ὡς ἐσταμάτησαν οἱ διωγμοὶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, παρουσιάσθη ἄλλος σοβαρὸς κίνδυνος τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι αἱ αἰρετικαὶ διδασκαλίαι, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ταύτας κατεπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρωτοβουλία τῶν ἰδίων ἢ τῇ ὑποδείξει τῆς Ἐκκλησίας, ὡσάκις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ λύσουν τοπικαὶ ἢ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι. Τοιαῦτα ζητήματα ἦσαν πρωτίστως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως (δόγματα). Ἐλέγοντο Οἰκουμενικαί, διότι προσήρχοντο εἰς αὐτὰς Ἐπίσκοποι καὶ κατωτέρων βαθμῶν μορφωμένοι κληρικοὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμένην.

Αἱ σύνοδοι ἦσαν ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ ἀποφάσεις διὰ τὰ δογματικὰ ζητήματα ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται ὁμοφώνως, οἱ δὲ τυχόν διαφωνοῦντες ἐκηρύσσοντο αἰρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας (ἀφωρίζοντο). Αἱ ἀποφάσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ζητήματα διοικήσεως ἢ λατρείας καὶ τάξεως, ἐλαμβάνοντο κατὰ πλειοψηφίαν. Αἱ πρῶται ἐλέγοντο **δόγματα, σύμβολα, ὄροι**, αἱ δευτέραι **κανόνες**.

Τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπεκύρωνον οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐγίνοντο αὐταὶ τοιοῦτοτρόπως νόμοι τοῦ κράτους.

Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐγίναν ἑπτὰ, ἅπασαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ πρὸς καταπολέμησιν αἱρέσεων.

34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἰρέσεων.

α') Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

Ὁ Ἀρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ περὶ τὸ ἔτος 318 ἤρχισε νὰ διδάσκη ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ὅπως ὁ Πατήρ, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ δημιουργηθὲν ὑπ' Αὐτοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἔφερον ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ὁμο-

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

ούσιος τῷ Πατρί. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἣ ὅποια κατεδίκασε τὴν ἀρειανὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ὁ Ἀρειος ἐξηκολούθησε νὰ ταράσῃ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν κακοδοξίαν του.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας συνεκάλεσε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Συνῆλθον εἰς αὐτὴν 318 θεοφόροι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο ὁ ἅγιος Νικόλαος καὶ ὁ ἅγιος Σπυρίδων, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἐπίσκοποι, καὶ ὁ νεαρὸς τότε διάκονος Ἀθανάσιος, ὁ ὅποιος κατέπληξε τὴν Σύνοδον μετὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν θεολογικὴν σοφίαν του.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασεν ὡς αἰρετικὸν καὶ ἀφώρισε τὸν Ἄρειον. Ὀρίσεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς, ὅπως ὁ Πατήρ, καὶ συνέταξε τὰ ἐπτά πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Ὀρίσθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς Συνόδου ὅτι τὸ Πάσχα πρέπει νὰ ἐορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἣ ὁποία θὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν.

Οἱ Ἄρειανοί, καίτοι καταδικασθέντες, ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα νὰ ταρασσούν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολὺ χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη ἐξ αἰτίας τῶν εἰς στάσεις καὶ ταραχάς.

β') Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381).

Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ συνῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 381 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου τότε τῆς Πρωτευούσης Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀποτελεσθεῖσα ἐξ 150 πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὁ ὁποῖος ἠρνεῖτο τὴν θεϊότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Σύνοδος ὥρισεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, Θεὸς ἀληθινός, ὅπως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, συνεπλήρωσε δὲ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῶν πέντε τελευταίων ἄρθρων του. Ἐπίσης κατεδίκασε καὶ τὸν Ἀπολλινάριον, Ἐπίσκοπον Λαοδικείας.

γ') Αἱ Γ' καὶ Δ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (431, 451).

Αἱ δύο αὗται σύνοδοι διετύπωσαν εἰς δόγμα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ὅτι αἱ δύο αὗται φύσεις εἶναι ἡνωμέναι εἰς τὸν Χριστὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἁρμονικῶς.

Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, συγκληθεῖσα τὸ 431 εἰς τὴν Ἐφεσον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, κατεδίκασε τὸν αἰρετικὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως **Νεοτόριον**, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὴν γέννησιν ἠνώθη μετὰ τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν Παναγίαν Χριστοτόκον καὶ ὄχι Θεοτόκον. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νεοτόριον καὶ ὥρισεν ὅτι ὀρθῶς ἡ Παναγία ὀνομάζεται Θεοτόκος, διότι ἐγέννησε τὸν Χριστὸν Θεόν.

Ἡ Δ' Σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Χαλκηδόνι τὸ 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας, κατεδίκασε τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν Νεστοριανὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβυτέρου **Εὐτυ-**

χοῦς, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θεῖαν ἢ ἀνθρωπίνη φύσιν, ἔλεγεν ὁ Εὐτυχῆς, ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θεῖαν καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε μόνον Θεὸς καὶ φαινομενικῶς ἄνθρωπος.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται. Καὶ μετὰ τὴν καταδίκην των ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐπέμειναν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ πολλῶν ταραχῶν. Τελικῶς ἀπεχωρίσθησαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί, ὑποστηριχθέντες βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἀπέτελεσαν ἰδικὰς των Ἐκκλησίας. Τοιαῦται Μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν¹ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν² εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβησσυνίας.

δ') Αἱ Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (533, 680).

Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 553 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατεδίκασε πάλιν τὸν Μονοφυσιτισμὸν καὶ ἄλλας δοξασίας αἰρετικὰς, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς βιβλία ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἡ δὲ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆλθεν ἐπίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τῶν **Μονοθελητῶν**, τῆς ὁποίας κύριος ὁπαδὸς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ὀνώριος. Κατὰ τοὺς Μονοθελητὰς ὁ Χριστὸς εἶχε μὲν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δύο αὗται φύσεις ἦσαν ἡνωμέναι εἰς ἓν πρόσωπον, τοῦτο εἶχε μίαν μόνον **θέλησιν** καὶ ἐνέργειαν, τὴν θεῖαν, ὑπὸ ταύτης δὲ ἀπερροφήθη ἡ ἀνθρωπίνη.

Ἡ Σύνοδος διεκήρυξεν ὅτι ὅπως ὑπάρχουν δύο φύσεις εἰς τὸν Χριστόν, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτω καὶ δύο θελήσεις ἐν αὐτῷ ὑπάρχουν («δύο φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία»), ἡ ἀνθρωπίνη ὅμως θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θεῖαν³.

1. Ἰακωβῖται ὠνομάσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Ἰακώβου, ὅστις ὑπεστήριξεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἤνωσεν εἰς Ἐκκλησίαν.

2. Κοπτα. ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων οἱ Αἰγύπτιοι Μονοφυσῖται, διότι Κούβτ εἰς τὴν Αραβικὴν γλῶσσαν εἶναι συγκεκομημένος τύπος τοῦ Αἰγύπτιος.

3. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ λεγομένη Πενθεκτη Σύνοδος, συνεθροῦσα κατὰ τὸ 691 - 692 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπειδὴ συνεδρίαζεν εἰς μίαν αἴθουσαν τοῦ Παλατίου, ἡ ὁποία ἐστεγάζετο μὲ θόλον (τροῦλλον), λέγεται καὶ ἡ ἐν Τροῦλλῶ Παλατίου, ἡ ὁποία ἐστεγάζετο με θόλον (τροῦλλον), λέγεται καὶ ἡ ἐν Τροῦλλῶ Παλατίου. Ἡ Σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους

35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Ἀφ' ὅτου ἔπαυσεν ὁ φόβος συγχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν κοσμοῦντες τοὺς ναοὺς των μὲ εἰκόνας ἁγίων προσώπων ἢ σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Διὰ τῆς προσκυνήσεως καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν εἰκόνων ἠσθάνοντο μεγαλύτερον σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ παρεκινεῦντο νὰ μιμηθῶσι τὸν βίον των.

Ἀλλὰ πολλοὶ ἀπαίδευτοὶ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν διάκριση μεταξὺ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα ἀφ' ἑνὸς καὶ λατρείας ἀφ' ἑτέρου, τὴν ὅποιαν μόνον πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ ἀποδίδωμεν. Ἐλάτρευον λοιπὸν αὐτὰς ταύτας τὰς εἰκόνας. Ἐξ ἄλλου συνεκεντρώθη μέγας πλοῦτος εἰς τὰς μονὰς καί, ἐπειδὴ οἱ μοναχοὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ ὄχι ἀπὸ εὐλάβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ ὑπολογισμόν. Αἱ ἑορταὶ ἠυξήθησαν πάρα πολὺ καὶ οἱ ἄνθρωποι παρημέλουν τὰς ἐργασίας των.

Πάντα ταῦτα τὰ ἄτοπα, καὶ μάλιστα τὴν πλάνην εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717 - 741) ὑποστηριζόμενος ἀπὸ πολλοὺς μορφωμένους κληρικούς καὶ λαϊκοὺς. Ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας ὁ Λέων διέταξε νὰ τοποθετηθῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑψηλότερον. Τοῦτο ὅμως ἐξηρέθισε τοὺς χριστιανούς καὶ ἔφερον ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Δύο σοφοὶ μοναχοί, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὡς καὶ ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος ὁ Β' κατεπολέμησαν φανερά τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε ὁ Λέων ἐξέδωκε διάταγμα νὰ ἀφαιρεθῶν τελείως αἱ εἰκόνας ἐκ τῶν ναῶν καὶ νὰ καταστραποῦν.

Τὸ νέον διάταγμα προεκάλεσεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας ἀντιμαχομένας καὶ ἀλληλομισουμένας, τοὺς **εἰκονομάχους** καὶ τοὺς **εἰκονολάτραις**.

Οἱ εἰκονομάχοι εἰσῆρχοντο εἰς τοὺς ναοὺς, ἤρπαζον τὰς εἰκόνας, τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ βιβλία καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ τὰ ἔκαιον ἢ ἐπέχριον τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας δι' ἀσβέστου. Συχναὶ συγχρούσεις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων καὶ μεγάλαι καταστροφαὶ ἐγίνοντο.

εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται συμπλήρωσις τῆς Ε' καὶ τῆς ΣΤ' Διὰ τοῦτο λέγεται Πενθέκτη.

Ἡ ἀναταραχὴ αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Γ' αὐτοκράτορων Κωνσταντίνου τοῦ Ε' καὶ Λέοντος τοῦ Δ'. Ἡ σύζυγος τοῦ τελευταίου τούτου αὐτοκράτορος **Εἰρήνη**, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ', συνεκάλεσε τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὸ 787 μ.Χ. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τοὺς εἰκονομάχους καὶ ὤρισε (κατὰ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ) ὅτι ἡ λατρεῖα ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, τὰς εἰκόνας δὲ πρέπει ἀπλῶς νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ ἐν αὐταῖς εἰκονιζόμενα πρόσωπα.

Ἡ διαταχθεῖσα ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων δὲν ἕτεράτισε τὴν εἰκονομαχικὴν ἔριν, διότι καὶ ἄλλοι μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες ἦσαν εἰκονομάχοι καὶ μάλιστα ὁ Θεόφιλος (829 - 842). Ἐπὶ τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς, ἀνεστήλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας τὸ 842 μ.Χ. Ἀπὸ τότε ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὀριστικῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς.

Η καταπολέμησις τῶν αἵρέσεων καὶ τῆς κακοδοξίας, ὁ καθορισμὸς τῶν λεπτομερειῶν τῆς λατρείας, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν χριστιανῶν συνεπληρώθη καὶ ἐφωτίσθη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἀγίων καὶ μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰ κηρύγματα τῶν ἡρμηνευσαν οὗτοι ὀρθῶς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ βίου δὲ καὶ τοῦ παραδείγματός των ἔγιναν οἱ φωτεινοὶ ὁδηγοὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν, πραγματικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐκεῖνος τὸ ὅποσον χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους πατέρας τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ποικιλία γνώσεων, δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ πρωτοτυπία, ὡς καὶ σπανία ρητορικὴ δεινότης καὶ εὐγλωττία. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν προσόντων τούτων εὗρον πολῦτιμον βοήθον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν, τὴν ὅποιαν μετὰ προσοχῆς ἐσπούδασαν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐθριάμβευσαν εἰς τοὺς ἀγῶνάς των ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ ὅτι τὰ μέγιστα δύναται νὰ ὠφεληθῇ ὁ χριστιανὸς ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Ἀπὸ τῆς ἐσοχῆς ταύτης ὁ χριστιανισμὸς μετὰ τὴν συμπαράστασιν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ λαμβάνει νέαν ζωὴν καὶ προχωρεῖ σταθερῶς εἰς

τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θεοπνεύστου ἔργου του, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἐπικράτησις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Δικαίως ἡ ἐποχὴ αὕτη (καὶ ἰδίως ὁ Δ' καὶ Ε' αἰὼν) ὀνομάζεται *χρυσοῦς αἰὼν* τῆς Ἐκκλησίας. Κέντρα θεολογικῶν σπουδῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς σοφίας ἀνεδείχθησαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τινες πόλεις εἰς τὴν Δύσιν (Ρώμη, Καρχηδὼν κ.ἄ.).

37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες.

α') Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου.

Ὁ Εὐσέβιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ εἶχε διδάσκαλον τὸν πρεσβύτερον καὶ κατόπιν μάρτυρα Πάμφιλον, ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτὸν ἀπεκλήθη «Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου». Ἀνεδείχθη Ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Καισάρειαν καὶ μετέσχε τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος πολὺ τὸν ἐτίμα διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μετριοπάθειάν του.

Ὁ Εὐσέβιος ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τέσσαρας κατηγορίας : ἱστορικά, ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά καὶ δογματικά.

Πολύτιμος εἶναι ἡ ἐκ 10 βιβλίων «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξιστορεῖ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος μέχρι τῆς ἡττης τοῦ Λικινίου (323 μ.Χ.). Ἐκ τῶν ἀπολογητικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι ἡ «Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευὴ» καὶ ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις».

Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 340. Ὀνομάζεται Πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

β') Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἁγίων πατέρων θέσις τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 295 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Διεκρίνετο μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν του διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Εἰς πολὺ νεαρὰν ἡλικίαν προεχειρίσθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον συνώδευσε εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ὅπου ἐθαυμάσθη διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν του. Εἰς τὸν Ἀθανάσιον κυρίως ὀφεί-

λεται ἡ ὀρθόδοξος διατύπωσις τοῦ ὅρου περὶ τῆς θεότητος καὶ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀνεδείχθη αὐτὸς Ἐπίσκοπος καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 46 ἔτη. Ὑπῆρξε δεινὸς πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ. Πολλάκις κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων ἐξοριζόμενος κατὰ διαστήματα ἔζησεν ἐπὶ 16 ἔτη ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς ἐρήμου, τοὺς ὁποίους ἐθαύμαζε καὶ ἐτίμα. Κατηγορήθη ἐπίσης πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐνώπιον τοπικῶν συνόδων καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ὑπὸ ἀρειανικοῦ ὄχλου, ἐσώζετο δὲ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν καὶ τῶν μοναχῶν. Κατὰ μίαν ἐξορίαν του κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ τρία ἔτη καὶ κατέστησε γνωστὸν τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν Δύσιν.

Παρ' ἄλλας τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς του ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγράμματα. Τὰ περισσότερα ἔχουν ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα ἢ στρέφονται κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν δρασίην του, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρά του, τὴν θερμουργὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγάπην του καὶ τὴν ὑπέροχον προσωπικότητά του. «Ὁ βίος του κατέστη ὑπόδειγμα ἐπισκόπου καὶ ἡ διδασκαλία του νόμος ὀρθοδοξίας», εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ δὲ ὕμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου, δικαίως ὕμνεῖ τὸν ἅγιον μὲ τὰς φράσεις: «Ἀθανάσιον καὶ θανόντα ζῆν λέγω· οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθνηκότες».

γ') Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

1) Ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἓκ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ φωστῆρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη συνεορτάζεται τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου. Ἡ ἐορτὴ αὕτη θεωρεῖται ὡς ἐορτὴ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, τῆς ὁποίας πρότυπα εἶναι οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, ὡς συνδυάζοντες ἀρμονικῶς τὴν Ἑλληνικὴν - Ἐθνικὴν μὲ τὴν χριστιανικὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὸ 330 μ.Χ. Ὁ πατὴρ του, Βασίλειος ἐπίσης καλούμενος, ἦσκει τὸ ἐπάγ-

γέλμα τοῦ συνηγόρου, ἡ δὲ μήτηρ του Ἐμμέλεια, εὐσεβεστάτη γυνή, θυγάτηρ μάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν χριστιανικὴν ἀνατροφήν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐσπούδασεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπὶ 4 καὶ πλέον ἔτη παρηκολούθησεν εὐδοκίμως φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν, γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἰατρικὴν. Συσπουδαστὴν εἶχεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνεδέθη ἔκτοτε δι' ἀδελφικῆς φιλίας, ὡς καὶ τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ 356 ἐβαπτίσθη κατὰ τὴν τότε συνήθειαν νὰ βαπτίζωνται ὄρμοι τὴν ἡλικίαν καί, ἀφοῦ περιηγήθη τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν, διένειμε τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ὠραῖον παρὰ τὸν Πόντον τοπίον, διὰ νὰ μονάσῃ. Κατόπιν προσκλήσεώς του μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ ἰσάδελφός του Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Οἱ δύο φίλοι ἔζησαν μαζὶ ἀρκετὸν χρόνον προσευχόμενοι, μελετῶντες τὰς Γραφὰς καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν. Ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν κανόνων τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Μετὰ τινα ἔτη (362) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος καὶ διεδέχθη περὶ τὸ 370 τὸν ἀποθανόντα Ἐπίσκοπον. Εἰς τὴν Καισάρειαν ὡς πρεσβύτερος καὶ ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Βασίλειος ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν.

Ὅταν τὸ 368 ἐνέσκηψεν ἐκεῖ φοβερὸς λιμός, ἴδρυσεν τὸ περίφημον Πτωχοκομεῖον, ὀλόκληρον πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως, μὲ νοσοκομεῖον, ὄρφανοτροφεῖον κλπ., τὸ ὁποῖον ἠνομάσθη βραδύτερον πρὸς τιμὴν του « Βασιλείας ». Εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο συνεκέντρωνεν ὁ Βασίλειος καὶ περιέβαλλεν ὅλους ὅσοι εἶχον ἀνάγκην, διέθεσε δὲ πρὸς συντήρησίν του ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς του.

Θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσθη δι' ὄλων τῶν μέσων κατὰ τῆς κακοδοξίας τῶν ἀρειανῶν. Δὲν ἐκάμφθη οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος. Ὅταν ὁ ὑπαρχος τοῦ Οὐάλεντος Μόδεστος ἤλθε κατ' ἐντολὴν του πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν διαταγὴν καὶ νὰ γίνῃ ἀρειανός, συνήντησε κατηγορηματικὴν ἄρνησιν. Εἰς μάτην ὁ Μόδεστος ἐπεχείρησε νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ ἀπειλῶν μὲ δήμευσιν περιουσίας, ἐξορίαν, βασανιστήρια καὶ θάνατον. Ὁ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε:

‘Ο Ίεράρχης Μέγας Βασίλειος.

κώβου του αδελφοθέου, ή οποία τελείται 10 φορές τὸ ἔτος, ἦτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακάς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην

— Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μὲ φοβί-
ζει. Ἡ μόνη περιουσία μου εἶναι ὀλί-
γα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία· ἡ
ἐξορία καὶ τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ
φοβίζουν, διότι τὸ ἀσθενές σῶμα
μου ταχέως θά ὑποκύψῃ, τὸν δὲ θά-
νατον θεωρῶ εὐεργέτην, διότι θά μὲ
ένωση οὗτος ταχύτερον μετὰ τοῦ
Θεοῦ...

Καὶ εἰς τὸν Μόδεστον καὶ εἰς
τὸν αὐτοκράτορα ἐπεβλήθη μὲ τὴν
θαρραλέαν ταύτην στάσιν του, ὥστε
ὄχι μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον
διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ δωρεὰς ἔλαβε
παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν «Βα-
σιλειάδα».

‘Ο Βασίλειος ἀνεδείχθη μέγας ἐκ-
κλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ ὑπέρο-
χος ρήτωρ. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμ-
ματα κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἐρμη-
νεύειας τῆς Γραφῆς. Διεσώθησαν ἀξιό-
λογοὶ ἐπιστολαὶ καὶ ὁμιλίαι του, ὡς
καὶ κανονισμοὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου.
Εἰς μίαν μικρὰν πραγματείαν του μὲ
τίτλον «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν
ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῦντο λόγων»
χαρακτηρίζει ὡς ὠφέλιμον τὴν σπου-
δὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ
τῶν ἔργων τῶν ὁποίων πρέπει νὰ λαμβά-
νωμεν τὰ πρὸς ἀρετὴν συντείνοντα¹.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ «Λειτουργίαν»
συντομωτέραν τῆς τοῦ Ἰα-
κώβου.

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ὠραῖον σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος

Πέμπτην καὶ τὸ Μέγα Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Ὁ ὑπερασκητικὸς βίος τοῦ Βασιλείου καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόνησαν τὴν υἱείαν του. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν. Κατὰ τὴν κηδεῖαν του μέγας ἦτο ὁ συνωστισμὸς τοῦ πλήθους, διότι πάντες τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἐτίμων βαθύτατα. Ἡδη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἶχεν ἀποκληθῆ Μέγας. Ἡ Ἐκκλησία μας κατατάσσει αὐτὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν.

2) **Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.** Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωριὸν Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας πλησίον τῆς πόλεως Ναζιανζοῦ κατὰ τὸ 329 ἀπὸ πατέρα Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἔγινεν Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, καὶ μητέρα τὴν εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον **Νόννην**, ἡ ὁποία τὸν ἀνέθρεψε χριστιανικῶς. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας πρῶτον, εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπειτα καὶ τέλος ἦλθε τὸ 354 εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε σπουδάζων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ ἕξ ἔτη.

Ἐπανελθὼν εἰς Ναζιανζὸν ἐβαπτίσθη καὶ ἀπεσύρθη δι' ὀλίγον χρόνον εἰς τὸν Πόντον παρὰ τῷ ἰσαδελφῷ φίλῳ του Βασιλείῳ. Ἐπιστρέψας ἐκ Πόντου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καὶ τὸν ἐβοήθει εἰς τὰ ἐπισκοπικά του καθήκοντα. Τὸ 372 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ φίλου του Βασιλείου Ἐπίσκοπος μικρᾶς ἐπισκοπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μετέβη. Βραδύτερον προσελήθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κωνσταντι-

τούτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «... Ἐκεῖνα αὐτῶν (τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων) ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν ἢ πονηρίαν διέβαλλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθῶν τοῖς μὲν λοιποῖς (ἀνθρώποις καὶ ζώοις) ἀχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροᾶς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κἀνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι καὶ ὠφέλειαν τινα ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Ἐκεῖνα γὰρ οὔτε ἅπασιν τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἐπιπτῶσιν (= εἰς ὅσα πετάξασαι ἐπικαθίσου) ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαιρεῖν ἀφῆκαν... Καὶ καθάπερ τῆς ροδωνιᾶς τοῦ ἀνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν (ἀποφεύγομεν), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλάξόμεθα...».

Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

Ξεφώνησε πλείστους λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα πέντε· μεταξύ τούτων εἶναι ὁ ἀποχαιρετιστῆριος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιμνίου του καὶ ὁ ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ ποιήματα (ἔπη), εἰς τὰ ὁποῖα

νουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, διὰ τὴν ἐνισχύσῃ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐκεῖ, εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ἐξεφώνησεν ὁ Γρηγόριος τοὺς πέντε περιφήμους λόγους του περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δηλ. τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ **Θεολόγος** ἐκλήθη.

Ἡ ἀρετὴ, ἡ παιδείσις καὶ ἡ εὐγλωττία του ἐθαυμάσθησαν ἀπὸ ὅλους. Ὁ μετ' ὀλίγον ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν φιλορθόδοξος αὐτοκράτωρ Θεοδοῖσις ὁ Μέγας ἀνύψωσεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Πρωτεύουσας τὸν Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος προήδρευσε ἐπ' ὀλίγον καὶ τῆς συνελθούσης τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐπειδὴ ὅμως ἱεράρχαι τινὲς ἤρχισαν νὰ διατυπώνουν ἀντιρρήσεις διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς του ὡς Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσύρθη οἰκιοθελῶς εἰς Ἀριανζόν, ὅπου ἀπέθανε περὶ τὸ 390. Διὰ τῆς διαθήκης του ἄφησε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Ναζιανζοῦ.

Ὁ Γρηγόριος ἐθαυμάσθη καὶ ἐφημίσθη κυρίως ὡς ρήτωρ. Ἐ-

ἐξιστορεῖ τὸν βίον του ἢ διδάσκει δογματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξε τὸν Γρηγόριον μεταξύ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ ἑορτάζει καὶ ἰδιαίτερος τὴν μνήμην του τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

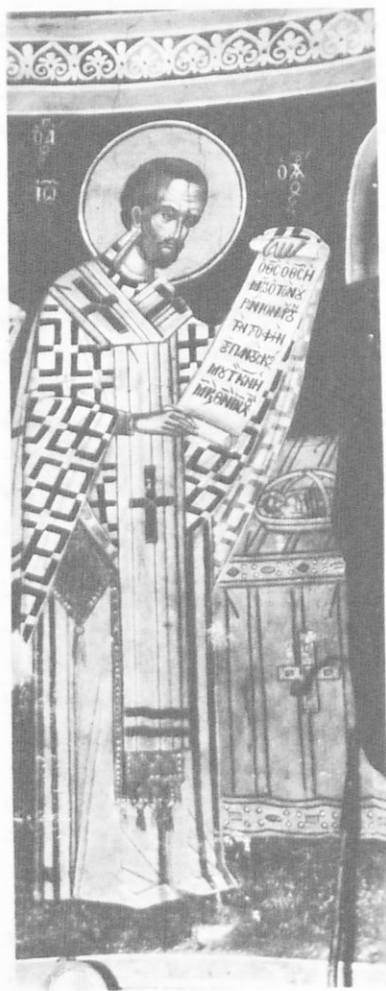
3) Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη τὸ 345 εἰς Ἀντιόχειαν. Εἶχε καὶ οὗτος εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον μητέρα, τὴν Ἀνθοῦσαν, ἣ ὁποία ἐπεμελήθη τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς του. Τὴν μητέρα τοῦ Ἰωάννου εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν τοῦ ὀθνικοῦ ρήτωρ Λιβάνιος, ὅταν εἶπε τὴν περίφημον φράσιν του: «Ἴδετε ποίας θαυμαστάς γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί!».

Ἐσπούδασεν ὁ Ἰωάννης εἰς Ἀντιόχειαν διδασκόμενος τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ρητορικὴν παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ. Τόσον διεκρίνετο μεταξύ τῶν συσπουδαστῶν του, ὥστε ὁ Λιβάνιος ἐρωτηθεὶς, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ τίνα θὰ ἀφήσῃ διάδοχον εἰς τὴν σχολὴν του ἀπήντησε: «Τὸν Ἰωάννην, ἐὰν μὴ οἱ χριστιανοὶ ἐσύλων (= ἤρπαζον) αὐτόν».

Ὁ Ἰωάννης ἐβαπτίσθη εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν καὶ ἐχειροτονήθη βραδύτερον πρεσβύτερος. Ἐθαυμάσθη ἀμέσως διὰ τὴν σοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὸ θάρρος του. Ἡ φήμη του διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὄλοι τὸν ἐπωνόμαζον διὰ τὴν εὐγλωττίαν του χρυσόστομον.

Ὅταν τὸ 397 ἐχῆρευσε ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ ἀνεδείχθη παρὰ τὴν θέλησίν του Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρωτευούσης. Ἀνέπτυξε τότε ἐξαιρετικὴν ποιμαντορικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν. Περιέβαλε τοὺς πτωχοὺς, ἤλεγχε τοὺς σκληροὺς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἐνουθέτει, συνέγραφεν, ἐκήρυττεν. Ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευε. Κατὰ τὰ κηρύγματα του ὁ ναὸς ἐπληροῦτο μέχρι ἀσφυξίας. Δικαίως ἀπεκλήθη Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ ἰδιαίτερας δριμύτητος ἤλεγχε τὰς παρεκτροπὰς τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους ἤθελε πρότυπα ἠθικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου. Περίφημοι εἶναι ἐν προκειμένῳ οἱ «περὶ ἱερωσύνης» λόγοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν τὰς παρεκτροπὰς δὲν ἐδίσταζε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους νὰ ἐλέγῃ, ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἄν ἴσταντο οὗτοι. Καὶ τῆς αὐτοκρατείας ἀκόμη Εὐδοξίας τὸ περιβάλλον δὲν διέφυγε τὸν ἐλεγχόν του. Διὰ τοῦτο ἀπέ-

‘Ο Ιεράρχης Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

ήθικας, ἐπιστολάς και ὁμιλίας. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἐπίσης και ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του και εἶναι συντόμευσις τῆς

κτησε και ἐχθρούς, οἱ ὁποῖοι ἐνι σχυόμενοι ἀπὸ τὴν Εὐδοξίαν ἠδυνήθησαν νὰ προκαλέσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν Συνόδου και διαταγὴν ἐξορίας του. Λόγω ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ ἀνεκλήθη ὁ Χρυσόστομος ἐκ τῆς ἐξορίας και ἀνέλαβε πάλιν τὸν θρόνον του.

Ἄλλὰ και πάλιν οἱ ἐχθροὶ του κατάρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν νέαν διαταγὴν ἐξορίας του (404). Ὁ Ἰωάννης ἀπῆλθεν ἡρεμος εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας, μικρὸν χωρίον τοῦ Πόντου, ὅπου ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν ἀναλλάσσων ἐπιστολάς και νουθετῶν τοὺς χριστιανοὺς τοῦ ποιμνίου του. Ὅταν ὅμως διετάχθη νέα μετακίνησις του εἰς μακρινώτερον τόπον, ὁ ἱεράρχης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς κακουχίας και ἀπέθανε καθ’ ὁδὸν τὸ 407. Οἱ τελευταῖοι λόγοι του ἦσαν ἡ συνήθης φράσις του : « Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν ».

Ὁ Χρυσόστομος δὲν διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητά¹ και τὴν φιλανθρωπικὴν του δρᾶσιν, ἀλλὰ και διὰ τὰ πολλὰ και σπουδαῖα συγγραφικὰ του ἔργα: ἐρμηνείας εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, πραγματείας δογματικὰς και

1. Ἰδεῖν τινὰ τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ Χρυσοστόμου δίδει τὸ παρατι-

Λειτουργίας του Μεγάλου Βασιλείου. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει καὶ ἰδιαιτέρως τὴν μνήμην του τὴν 13ην Νοεμβρίου.

Συνεορτάζει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην καὶ τῶν τριῶν μαζὶ Πατέρων καὶ Διδασκάλων τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

Ἐγνωρίσαμεν τὸν βίον, τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς σοφίας καὶ τοῦ παραδείγματός των. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν καλῶς πόσον ὀρθῶς καὶ δικαίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου ὁ ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ μὲ τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἐορτῆς ὄλους ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς νὰ τιμήσωμεν ὕμνοις « *Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τοὺς τὴν Οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας...* »

δ') Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης: Οὗτος ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης τῆς Καππαδοκίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν συγγραφικὴν του δρᾶσιν εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Ἐγραψε καὶ πολλὰς ἐπιστολάς καὶ «λόγους» ἠθικούς καὶ ἐπιταφίους. Ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῇ Σύνοδος ὀνομάζει τὸν Γρηγόριον «ἄνδρα μετὰ τὸν ἀδελφὸν δεύτερον», ἡ δὲ Ζ' τὸν ἀποκαλεῖ «πατέρα πατέρων». Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 10ην Ἰανουαρίου.

Δίδυμος ὁ τυφλός: Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄν καὶ

θέμενον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Πρὸς Εὐτρόπιον» λόγου του. Ὁ Εὐτρόπιος, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, κατέφυγεν ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐξεφώνησε δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θαυμάσιον λόγον:

«Ἄει μὲν, μάλιστα δὲ νῦν εὐκαιρον εἰπεῖν: Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης. Ποῦ νῦν ἡ λαμπρὰ τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ αἱ φαῖδραὶ λαμπάδες; ποῦ οἱ κρότοι καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ πανηγύρεις; ποῦ οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυβος καὶ αἱ ἐν Ἱπποδρομίαις εὐφημίαι καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακείαι; Πάντα ἐκεῖνα οἴχεται καὶ ἄνεμος πνεύσας ἀθρόον τὰ μὲν φύλλα κατέβλεψε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπόν... Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; Ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα;... Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄναρ καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη: ἄνθη ἦν ἔαρινά καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμαράνθη· σκιά ἦν καὶ παρέδραμε· καπνὸς ἦν καὶ διελύθη· πομφόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν· ἀράχνη ἦν καὶ διεσπᾶσθη...».

έτυφλώθη εις ηλικίαν 4 ἐτῶν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεώς του νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην μὲρφωσιν. Ἐγίνε διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας περὶ τὸ 400 μ.Χ.

Καὶ πλεῖστοι ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐζησαν καὶ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (5ον αἰῶνα). Ἀναφέρομεν ἐκ τούτων τὸν σοφὸν μοναχὸν Ἰσιδώρον τὸν Πηλουσιώτην καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πενταπόλεως τῆς Κυρήνης Συνέσιον.

Κατὰ τοὺς δύο ἐπομένους αἰῶνας (ΣΤ' καὶ Ζ') ἤκμασαν κυρίως ἱστορικὸι τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγγραφεῖς «βίων ἁγίων». Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἀναφέρομεν τὸν Ἰωάννην Μόσχον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἔχον τὸν τίτλον «Λειμῶν» ἔγινε προσφιλὲς ἀνάγνωσμα μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Σπουδαίαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κατέχει καὶ ὁ μοναχὸς καὶ φιλόσοφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἐγενήθη εἰς Δαμασκὸν περὶ τὸ 660 μ.Χ. ἐξ εὐπόρων γονέων. Ἐσπούδασε καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἀνεδείχθη ταχέως δεινὸς ρήτωρ καὶ σοφὸς χριστιανός. Βαρυνθεὶς τὰ ἐγκόσμια διένευε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σάββα παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐζήσε μέχρι βαθέως γῆρατος. Ἀπέθανε τὸ 750.

Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ «Ἡ Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη, ἧτοι 1) εἰσαγωγὴν εἰς τὴν δογματικὴν, 2) ἱστορίαν 103 αἰρέσεων καὶ 3) ἔκθεσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ τρίτον μέρος συνοψίζεται ἡ δογματικὴ ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγραψεν ἐπίσης τρεῖς λόγους ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ἐναντίον τῆς εἰκονομαχίας. Εἶναι τέλος ὁ Ἰωάννης εἰς τῶν μεγάλων ὕμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας. Διεμόρφωσεν εἰς ὀκτῶ ἤχους τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συμπληρώσας οὕτω τὴν «Ὀκτώηχον» καὶ συνέθεσεν ἐξόχους ὕμνους εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὰ Θεοφάνεια, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστήν.

Ἦνομάσθη «Χρυσσορόας ποταμὸς τῆς Ἐκκλησίας». Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ

Στουδίου παρά την Κωνσταντινούπολιν. Ἠγωνίσθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του περιέχεται ὅ,τι ἄριστον ἐλέχθη περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ἐν αὐταῖς πρόσωπα.

38. Λατίνοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν Δύσιν ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σπουδαῖοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι. Κατώρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν ἀξιόλογον Λατινικὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ προαγαγουν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται οἱ ἐξῆς:

1) Ἄμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 335 ἐξ εὐγενῶν γονέων καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ νομικά. Ἐξήσκησεν ἐπ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ διωρίσθη βραδύτερον διοικητῆς Μεδιολάνων. Ὄταν τὸ 374 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἐζήτησεν ἐπιμόνωσ νὰ δεχθῇ ὁ Ἄμβρόσιος νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς καὶ τέλος τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς γενικὴν τῶν χριστιανῶν ἀγαλλίασιν.

Ὁ Ἄμβρόσιος ἀνεδείχθη πρότυπον ποιμενάρχου. Διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ζῶν αὐτὸς λιτότατα ἐβόηθει πάντας τοὺς δυστυχεῖς, «χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαιόντων». Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αἰχμαλώτους, ἐπώλησε κάποτε καὶ τὰ χρυσὰ ἀφιέρωματα τῶν ναῶν. Ἦτο πολὺ θαρραλέος καί, ὅπως εἶδομεν, δὲν ἐδίστασε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον νὰ ἐπιβάλλῃ «μετάνοιαν»

Κατεπολέμησε τοὺς ἀρειανοὺς καὶ εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν λατρείαν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα ἐρμηνευτικά, δογματικά, καὶ ἠθικά, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ἐγραψεν ἐπίσης ὕμνους, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατατάσσει τοῦτον μεταξὺ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς.

Ὁ Ἄμβρόσιος ἀπέθανεν τὸ 397, ἡ δὲ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 7ην Δεκεμβρίου.

2) Ἰερώνυμος. Ἐγεννήθη οὗτος εἰς τὴν Δαλματικὴν πόλιν Στρι-

δῶνα τὸ 345. Ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν καὶ εἰκοσαετῆς ἐβαπτίσθη. Μετέβη κατόπιν εἰς Γαλλίαν, ὅπου κατέγινεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας μελετῶν τοὺς Ἑλληνας Πατέρας. Ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος εἰς Ἀντιόχειαν. Τὸ 382 μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου ἔζησεν ὀλίγα ἔτη θαυμαζόμενος διὰ τὴν σοφίαν του. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησε παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς ἀσκητῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανε τὸ 420 εἰς τὴν Βηθλεέμ.

Ὁ Ἱερώνυμος εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους καὶ πολυγραφωτέρους Λατίνους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Μετέφρασε τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἰς τὴν Λατινικὴν. Οὕτω προῆλθεν ἡ θεθεῖσα γενικῶς ἐν χρήσει εἰς τὴν Δύσειν μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἡ ἀποκληθεῖσα Vulgata, δηλ. κοινὴ, δημοτικὴ, ἐνῶ μέχρι τότε ἦτο ἡ Itala. Ἄλλα ἔργα τοῦ Ἱερωνύμου ἦσαν ἐρμηνευτικὰ, ἱστορικὰ περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστολαί, μεταφράσεις Ἑλλήνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων κ.ἄ.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸν Ἱερώνυμον « διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας » (Doctor Ecclesiae), ὅπως καὶ τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν πάπαν Γρηγόριον (τὸν Διάλογον).

3) **Αὐγουστῖνος.** Ὑπέρτερος ὄλων τῶν Πατέρων τῆς Δύσεως ἀνεδείχθη ὁ **ἱερός Αὐγουστῖνος** μετὰ τὴν σοφίαν του, τὴν συγγραφικὴν του δρασίαν καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ προσωπικὰ καὶ ποιμαντορικὰ χαρίσματα του. Ἐγεννήθη τὸ 354 εἰς μίαν κωμόπολιν τῆς Νουμιδίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του Μόνικα ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Καρχηδόνα διακρινόμενος διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἤσκησε βραδύτερον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου (387) πρὸς ἄφατον χαρὰν τῆς μητρός του. Ἐγκατεστάθη βραδύτερον εἰς μικρὸν κτῆμά του παρὰ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του εἰς Ἀφρικὴν. Ἡ φήμη τῆς σοφίας του ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀφρικὴν. Ὄταν τὸ 396 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς μικρᾶς παραλιακῆς πόλεως τῆς Νουμιδίας **Ἰπῶνος**, προεχειρίσθη κατὰ γενικὴν ἀπαίτησιν Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ἔζησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του (430 μ.Χ.).

Ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστῖνος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, ἔζη ὁ ἴδιος ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐκήρυττε καθημερινῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Σώζονται 450 ὀμιλῖαι του. Κατεπολέμησε τὰς αἱρέσεις καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Βρεταννοῦ μοναχοῦ **Πελαγίου**, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δύναται μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις, πράττων τὸ ἀγαθόν, νὰ σωθῆ ἄνευ τῆς θείας χάριτος.

Μὲ τὴν πολεμικὴν του ὁμῶς κατὰ τοῦ Πελαγιανισμοῦ ὁ Αὐγουστῖνος ἐφθασεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐπίσης διδασκαλίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος σώζεται μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος (διδασκαλία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ). Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία διδάσκει, ὡς γνωστόν, ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι προῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρας ἐνεργείας καὶ τῆς θείας χάριτος.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔγραψε πλεῖστα θεολογικὰ συγγράμματα, ἐρμηνευτικά, ἀπολογητικά, δογματικά καὶ ἠθικά.

Σπουδαιότατον θεωρεῖται τὸ «Περὶ πολιτείας τοῦ Θεοῦ» (De Civitate Dei), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξάιρεται ἡ κυβερνώσα τὸν κόσμον Θεία Πρόνοια καὶ τονίζεται ὁ τελικὸς θρίαμβος τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. Ἄλλα σπουδαῖα ἔργα του εἶναι αἱ Ἐπιστολαὶ του καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξομολογήσεις», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει μὲ εὐλικρίνειαν καὶ χάριν τὸν βίον του.

Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι μία ὄλως ἐξέχουσα μορφή τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἤσκησεν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν Δύσιν.

4) Ὁ Πάπας Γρηγόριος (ὁ Διάλογος). Ὁ Πάπας Γρηγόριος (590 - 604) εἶναι ὁ τέταρτος τῶν μεγάλων πατέρων καὶ «διδασκάλων» τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰργάσθη ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς λατρείας. Εἰργάσθη ἐπίσης διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ἀγγλοσαξόνων. Ἐγραψεν ἐρμηνευτικὰ κυρίως ἔργα καὶ ἐπιστολάς. Ἐν ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα Ἰταλῶν ἀσκητῶν, ἔγινε προσφιλὲς ἀνάγνωσμα εἰς τὴν Δύσιν καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. Εἰς τοῦτο ὀφείλει τὸ προσωνύμιον Διάλογος. Ὁ Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς ὑμνογράφος μεταρρυθμίσας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἄλλοι Λατίνοι πατέρες καὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σπουδαιότεροι εἶναι: 1) Ὁ

Ἰλαριος, ἐπίσκοπος Πικταβίου (Πουατιέ) τῆς Γαλλίας, ὁ ὀνομασθεὶς Ἀθανάσιος τῆς Δύσεως διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ (367). 2) Ὁ Ρουφῖνος, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν πολλὰ συγγράμματα Ἑλλήνων θεολόγων. 3) Ὁ Λέων Α', πάπας Ρώμης (440 - 461), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ 4) Ὁ Διονύσιος ὁ Μικρὸς, ὡς ὁ ἴδιος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του ἐκ μετριοφροσύνης (545). Οὗτος καθώρισεν ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τὸ 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἡ δὲ χρονολογία αὕτη καθιερώθη γενικῶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

39. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συστηματοποιεῖται καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν τῆς συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Μητροπολῖται διοικοῦν καὶ τώρα τὰς ἐπὶ μέρος Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου τὸ κράτος διηρέθη εἰς μεγάλας διοικητικὰς περιφερείας, οἱ Ἐπίσκοποι ἢ Μητροπολῖται τῶν πρωτευουσῶν τῶν διοικήσεων τούτων προσέλαβον « τιμητικὰ πρωτεῖα » μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων τῆς διοικητικῆς περιφερείας, προεδρεύοντες τῶν τοπικῶν Συνόδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζοντο διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἀνεγνωρίσθησαν λοιπὸν Ἐξάρχοι ἢ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἀπέκτησαν δικαίωμα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς περιφερείας των. Τοιοῦτοι ἔγιναν οἱ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἐφέσου, Θεσσαλονίκης καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ τοῦ Ἐ' αἰῶνος οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ὠνομάσθησαν Πατριάρχαι, οἱ δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης προσέλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πάπα. Ἄλλὰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν τίτλοι τιμῆς. Ἀνεγνωρίζοντο πάντως « πρεσβεῖα τιμῆς » εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης Ρώμης.

Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἦσαν ανεξάρτητα, ἀλλὰ εἶχον ὅλα τὴν αὐτὴν διοίκησιν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἔθεω-

ροῦντο ὡς ἀδελφοὶ μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ εἶναι ὁ Χριστός. Οὐδὲν τῶν Πατριαρχείων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν τινὰ εἰς τὴν διοίκησιν ἢ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Κράτος εἰς τὴν Ἀνατολὴν διετηρήθησαν καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην καὶ μέχρι τῆς Ἀλώσεως¹. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως λόγῳ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν βαρβάρων ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἰδρυθέντων ἐκεῖ κρατῶν. Ἐπέτυχε πρῶτον νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως: ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ᾤφειλον νὰ ὑπακούουν τυφλῶς εἰς αὐτόν. Περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης (754) ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Πιπῆνος ὁ Γ' ὁ Μικρὸς κατανίκησας τοὺς Λογγοβάρδους παρεχώρησεν εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἐξουσίαν τῆς Ραβέννης, διὰ νὰ τὴν κυβερνᾷ καὶ ὡς κοσμηκὸς ἄρχων. Τότε ἰδρύθη τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον βραδύτερον περιέλαβεν ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 800 ὁ Πάπας ἔστειψεν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Φράγκων τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν. Ἐκτοτε τὸ κῦρος τοῦ Πάπα εἰς τὴν Δύσιν ηὔξησε πάρα πολὺ καὶ ἐπὶ τούτου ἐστήριξεν ἐν μέρει τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὅλοι οἱ διοικοῦντες καὶ ὑπηρετοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν (διάκονοι, πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι) ἀπετέλουν, ὡς γνωστόν, τὸν κλῆρον. Ἡ θέσις τοῦ κλήρου ἦτο πολὺ τιμητικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο κληρικοὶ ἄνδρες διακρινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των, ὡς καὶ τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των. Οἱ κληρικοὶ ἐπετρέπετο νὰ εἶναι καὶ ἑγγαμοί, ἀν ὁ γάμος εἶχε γίνῃ πρὸ τῆς χειροτονίας των, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο μόνον ἐκ τῶν ἀγάμων. Εἰς τὴν Δύσιν ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους τοὺς κληρικοὺς ἀνεξαιρέτως. Ἐδικάζοντο ἐπίσης οἱ κληρικοὶ ἔχι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον οἱ κατώτεροι, ἀπὸ Συνοδικὸν δὲ τοιοῦτον οἱ ἐπίσκοποι.

1. Περὶ τῶν σχέσεων τούτων βλέπε κατωτέρω σελ. 106.

40. Ἡ λατρεία.

Ἡ λατρεία προσέλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγάλην λαμπρότητα, τελουμένη εἰς ὠραίους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ὁμοίομορφον τελετουργικὸν τύπον.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας ἦτο ἡ Θεία Λειτουργία, τῆς ὁποίας κεντρικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Μετὰ τῆς Θείας Λειτουργίας συνεδέετο καὶ τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη κατὰ τοὺς Δ' καὶ Ε' ἰδίως αἰῶνας μεγάλη σημασία. Τὰ κηρύγματα ἐγίναν ἀριστουργήματα ρητορικῆς τέχνης χάρις εἰς τοὺς μεγάλους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας Βασίλειον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον κ.ἄ. εἰς τὴν Ἀνατολήν, Ἀμβρόσιον, Αὐγουστῖνον κ.ἄ. εἰς τὴν Δύσιν.

Καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐξακολουθοῦν νὰ τελῶνται, ὅπως εἰς τὴν προηγούμενην περίοδον, διεμορφώθησαν δὲ ὀριστικῶς καὶ ἐπλουτίστησαν διὰ νέων ὕμνων καὶ εὐχῶν. Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα γίνεται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ γενικῶς ὁ νηπιοβαπτισμός.

Ὁ κύκλος τῶν ἑορτῶν ἐγίνεν εὐρύτερος διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν νέων ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν ἀπὸ τότε εἰς Δεσποτικάς, Θεομητορικὰς καὶ εἰς ἑορτάς Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, ἀφ' ἧς ἤρχιζε καὶ τὸ ρωμαϊκὸν οἰκονομικὸν ἔτος.

Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἐγένετο χρῆσις τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς ναοὺς, ἠνάπτοντο δὲ κηρία καὶ λυχνίαι. Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὸν Θ' εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐγενικεύθη ἐπίσης ἡ χρῆσις τῶν κωδῶνων εἰς τοὺς ναοὺς.

Ἡ Θεία Λειτουργία καὶ αἱ ἄλλαι ἱεραὶ Ἀκολουθίαι ἐπλουτίστησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἐγίναν μεγαλοπρεπέστεραι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὕμνογραφίας κυρίως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

41. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ μουσικὴ.

Ἡ ἀνάγνωσις περιχοπῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἡ κοινὴ τῶν πιστῶν ὕμνοδια κατελάμβανον ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέρος τῆς θείας λατρείας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐψάλλοντο ὕμνοι Ἰουδαῖοι

ἢ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ἢ ἀγνώστων χριστιανῶν ποιητῶν σύντομοι ὕμνοι. Ἀπὸ τοῦ Β' ὅμως καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος πολλοὶ Χριστιανοὶ ἔχοντες ποιητικὸν τάλαντον συνέθετον θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ὕμνους, οἱ ὅποιοι ἐψάλλοντο πλεόν κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ναοὺς. Τοιουτοτρόπως ἀνεπτύχθη ἡ χριστιανικὴ ποιήσις καὶ ὕμνογραφία.

Ἡ μεγαλύτερα ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως γενικῶς καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας ἐσημειώθη κατὰ τὸν ΣΤ', τὸν Ζ' καὶ μάλιστα τὸν Η' αἰῶνα, ὅποτε ἤχμασαν οἱ σπουδαιότεροι ποιηταὶ καὶ ὕμνογράφοι. Μερικοὶ ἐκ τούτων ἐμελοποιοῦν οἱ ἴδιοι τοὺς ὕμνους τῶν καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζονται μελωδοί. Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τούτων εἶναι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (740), ὁ Κοσμᾶς ὁ Μελωδός, ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ τῆς Φοινίκης (750), ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ Κασσιανὴ κ.ἄ. εἰς τὴν Ἀνατολήν¹, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Διάλογος εἰς τὴν Δύσιν.

1. Οἱ γνωστότεροι ὕμνοι, οἱ ὅποιοι συγκινοῦν πάντοτε βαθύτατα τοὺς χριστιανούς, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Α' Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·

Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι·

δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός...

(*Ρωμανοῦ: Κοντάκιον εἰς ἑορτὴν Χριστουγέννων*)

Β' Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί:

Πάσχα Κυρίου, Πάσχα·

Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν

Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν,

Ἐπινίκιον ἄδοντας....

(*Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ: «Κανὼν» Πάσχα*)

Γ' Χριστὸς γενῶνται, δοξάσατε·

Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·

Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·

ἔσατε τῷ Κυρίῳ

πᾶσα ἡ γῆ

καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε λαοί,

ὅτι δεδόξασται....

(*Κοσμᾶ τοῦ μελωδοῦ: Κανὼν εἰς τὴν Γέννησιν*)

Οἱ ὕμνοι ἀπηγγέλλοντο κατ' ἀρχὰς ἢ ἐψάλλοντο ἀπὸ ὄλους μαζί τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστοὺς ἐν μιᾷ φωνῇ ἄνευ μουσικῶν κανόνων καὶ σημείων. Βραδύτερον ὅμως, ὅταν ἡ λατρεία διεμορφώθη τυπικῶς καὶ προσέλαβε λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, φωνητικὴ πάντοτε, ἐσυστηματοποιήθη ἀκολουθήσασα ὀκτῶ τρόπους τοῦ ψάλλειν (ὀκτῶ ἤχους). Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν ὀκτῶ ἤχων, ἡ ἄλλως λεγομένη Βυζαντινὴ. Τὴν ὀκτώηχον συνεπλήρωσε καὶ ἐπλούτισεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καθιερώθη νὰ ψάλλωνται οἱ ὕμνοι ὑπὸ ὠρισμένων καλλιφώνων χριστιανῶν (τοῦ χοροῦ), οἱ δὲ ἄλλοι ἐκκλησιαζόμενοι χριστιανοὶ νὰ ἐπαναλαμβάνουν χαμηλῇ τῇ φωνῇ τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὕμων (νὰ ὑπηχῶσιν). Ὅταν τέλος ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἐχωρίσθη εἰς δύο, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, τότε ἡ ψαλμωδία ἐγένετο μόνον ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς ψάλλοντας κατ' ἀντιφωνίαν.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ναοὺς διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ψαλμωδίας καὶ μουσικὸν ὄργανον πολὺπλοκον, ἀποτελούμενον ἐκ συνδυασμοῦ αὐλῶν καὶ συρίγγων, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ὅργανον¹.

42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη

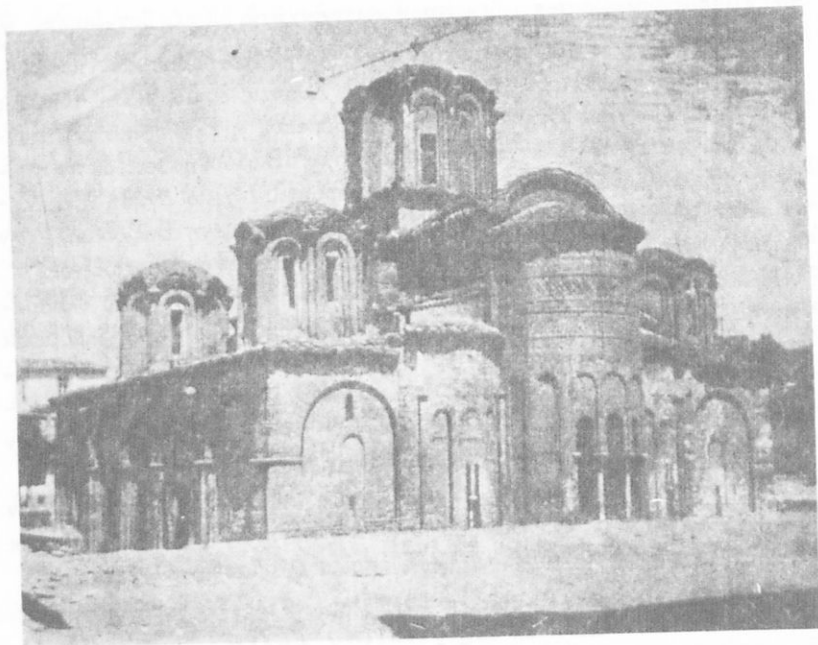
Μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ κάλλος θαυμαστὸν λαμβάνει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Τὰ ἔργα τῆς εἶναι κυρίως ναοί, διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων συνεργάζονται αἱ τρεῖς ἐκ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, δηλ. ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ.

α') Ἀρχιτεκτονικὴ.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ἀνάγκην εὐρυχώρων ναῶν διὰ τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας των, ἡ ὅποια εἶναι πλέον ἐλευθέρα. Τὰ παλαιότερον χρησιμοποιούμενα οἰκήματα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ καὶ εἶχον τὰ πλεῖστα καταστραφῆ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.

Ὡς ἀρχιτεκτονικὸν πρότυπον ἐχρησίμειυσεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ρωμαϊκὸν δημόσιον οἰκοδόμημα ὑπάρχον εἰς ὄλας σχεδὸν τὰς πόλεις

1. Αἱ μικραὶ ἐκκλησίαι ἔχουν τὸ ἀρμόνιον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος πιάνου. Ἀρμόνιον ἔχουν συνήθως καὶ τὰ σχολεῖα.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

καὶ ὀνομαζόμενον **Βασιλική** (στοά). Αἱ ρωμαϊκαὶ Βασιλικάι ἦσαν μεγά-
λαι ὀρθογώνιοι αἵθουσαι ἐστεγασμένα, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον ὡς δι-
καστήρια ἢ ὡς χρηματιστήρια διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς. Ὁ ἀρχι-
τεκτονικὸς λοιπὸν ρυθμὸς, κατὰ τὸν ὅποιον ἀνηγέρθησαν οἱ πρῶτοι μεγά-
λοι χριστιανικοὶ ναοί, εἶναι ὁ λεγόμενος **ρυθμὸς Βασιλικῆς**.

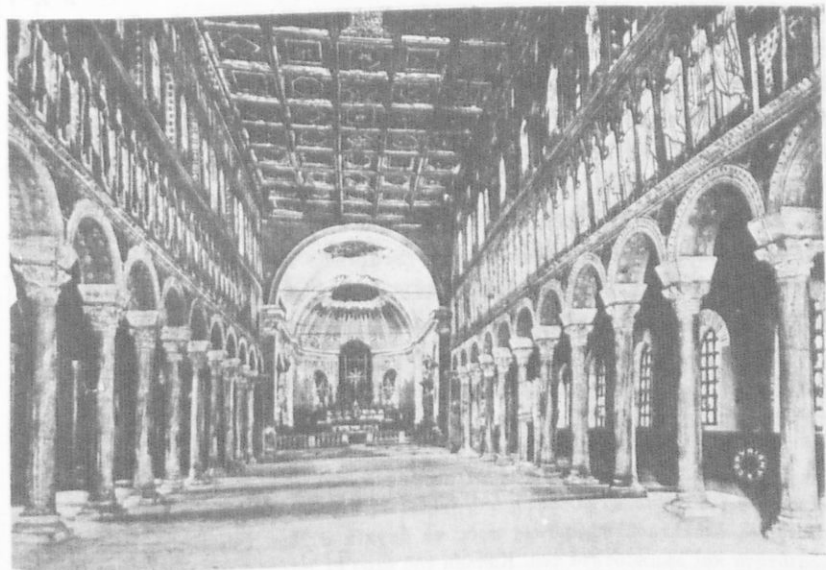
Οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι μεγάλου σχετικῶς μήκους καὶ πλάτους ὀρθογώ-
νια οἰκοδομήματα, ἐστεγασμένα διὰ ξυλίνης συνήθως στέγης σαμαρω-
τῆς καὶ ἔχοντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς στενὴν πλευράν των,
ἐνῶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς στενὴ ἐπίσης πλευρὰ ἐσχημάτιζε κόγχην (ἀψίδα).
Ἐσωτερικῶς ἐστηρίζετο ἡ στέγη των εἰς διπλὴν σειρὰν κιόνων τοποθε-
τημένων παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ χωριζόντων τὸν
ναὸν εἰς τρία μέρη (κλίτη), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον ἦτο πλατύτερον
τῶν δύο ἄλλων, δεξιῶ καὶ ἀριστεροῦ. Εἷς τινὰς Βασιλικὰς ἡ στέγη

τοῦ μεσαίου κλίτους ἦτο χωριστή, ὑψηλότερον τῆς στέγης τῶν δύο ἄλλων κλιτῶν.

Μικρὸν μέρος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἔχον ὑψηλότερον δάπεδον, ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ δρυφάκτου (κάγκελα) ἐκ μεταλλίνων ἢ ξυλίνων μικρῶν στύλων. Τὸ μέρος τοῦτο ὠνομάσθη **Ἅγιον Βῆμα** καὶ προορίζεται διὰ τοὺς κληρικοὺς· ἐν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς κόγχης τοποθετεῖται ἡ **Ἁγία Τράπεζα**, ἐφ' ἧς τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἰς τὸν κυρίως ναὸν παρέμενον οἱ πιστοὶ καὶ εἰς τὸν πρόναον (ἢ νάρθηκα) οἱ κατηχούμενοι. Τὸ **Ἅγιον Βῆμα** ἐχωρίσθη βραδύτερον ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου (τέμπλου).

Μεγάλοι καὶ ὠραῖοι ναοὶ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν εἰς Ρώμην, εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Παλαιστίνης καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἦτο ρυθμοῦ Βασιλικῆς· τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ

Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ . Εἰς τὰς Ἀθήνας ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς παρὰ τὸν Ἰλισὸν καὶ ὁ ναὸς τῶν Καθολικῶν ἐν τῇ ὁδῷ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἰς τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα Βασιλικῆς σημειώνει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς παλαιο-χριστιανικῆς τεχντροπίας εἰς τὸν νέον ρυθμόν, τὸν ὀνομασθέντα βραδύ-τερον **Βυζαντινόν**.

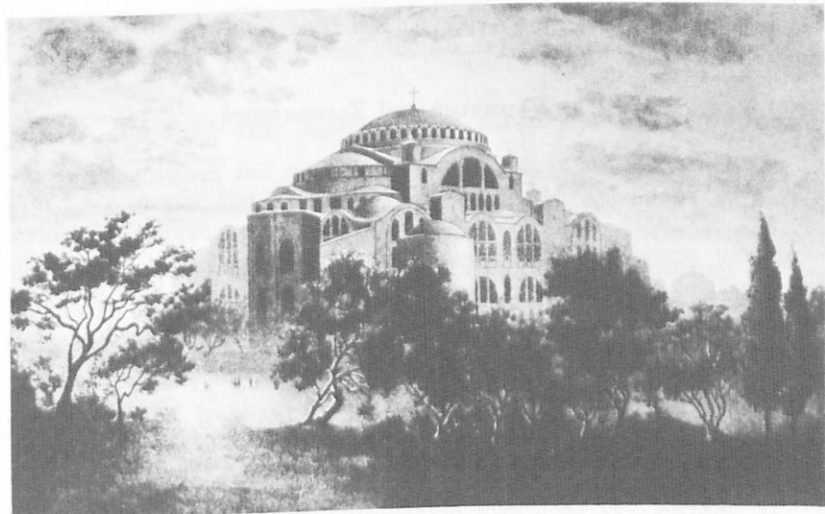
Ἡ Ἁγία Σοφία. Ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ ἦσαν οἱ Μικρασιαῖ-ται Ἑλληγες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος. Χιλιάδες ἔργατῶν καὶ τεχνιτῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑξ ἔτη (532 - 537), ἔδαπανήθησαν δὲ 360 ἑκατομμύ-ρια χρυσῶν δραχμῶν.

Ἡ Ἁγία Σοφία εἶναι ρυθμοῦ σταυροειδοῦς Βασιλικῆς μετὰ τρούλ-λου (θόλου). Ὁ μέγας, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ, θό-λος στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κτιστῶν κίωνων (πεσσῶν) αἱ κορυφαὶ τῶν πεσσῶν συνδέονται διὰ τεραστίων ἀψίδων, ἐπὶ τῶν ὑποίων ἐστηρίχθη ἡ κυκλικὴ βᾶσις (στεφάνη) τοῦ θόλου. Ἐκ τῆς κυκλικῆς βᾶσεως τοῦ θόλου καὶ κατὰ προέκτασιν τοῦ τοξοειδοῦς ἀνοίγματος τῶν ἀψίδων ἐκφύ-ονται καὶ φθάνουν μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ τέσσαρες θολωταὶ καμάραι (ἡμιθόλια) δίδουσαι εἰς τὴν στέγασιν τοῦ ναοῦ τὸ σχῆμα σταυροῦ.

Ὁ ναὸς ἔχει δύο νάρθηκας, ἐξωνάρθηκα καὶ ἐσωνάρθηκα ἀπὸ τοῦ-του δι' ἑνέα μεγαλοπρεπῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μεσαῖαι ὀνο-μάζονται «Βασιλικαὶ πύλαι», εἰσέρχεται τις εἰς τὸν κυρίως ναόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτικὴ. Ὁ ἐπισκέπτης βλέπων πρὸς τὸν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια, ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν ὑποίων ἀπλετον φῶς

1. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Ἐκτοτε πολλάκις καταστραφεῖς καὶ ἀποκατασταθεῖς εἶχε διασωθῆ-μέχρι τοῦ 1917, ὅτε κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Ἀνοικοδομηθεῖς ὅμως καὶ ἀναστη-λωθεῖς ἔξ ὀλοκλήρου συμφώνως πρὸς τὰ ἀρχαῖα σχέδια ἐπανέκτησε τὴν παλαιὰν ὠραιότητα καὶ λαμπρότητά του. Κάτωθι τοῦ ναοῦ ἐν ὑπογείῳ κρύπτη - σοφᾶ ὑπάρχει ὁ παλαιότατος (τοῦ 4ου αἰῶνος) νασκος τοῦ Ἁγίου καὶ παρ' αὐτὸν μαρμαρινὴ λάρ-ναξ - δεξαμενὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνέβλυζε τὸ μύρον τοῦ Ἁγίου (ἔξ οὗ καὶ Μυρο-βλήτης).

Ἐξέλιξις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ

καταυγάζει τὸν ναόν, νομίζει ὅτι ἀτενίζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ ψυχὴ του μεταρσιοῦται. Ὅταν δὲ διεσώζετο ἀκόμη ὁ θαυμάσιος διάκοσμος τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὰ πολυχρώμα μαρμάρια, τὰ μωσαϊκά, τὸν χρυσοῦν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, πάντα ταῦτα ἄφηνον ἐκστατικὸν τὸν ἐπισκέπτην. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαίρεται, οὐ μακρὰν πον ἡγούμενος Αὐτὸν εἶναι». Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅταν εἰσῆλθε κατὰ τὰ ἐγκαίνια εἰς τὸν ναόν, θαμβωθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτοῦ ἀνέκραξε: «Νενίκηκά σε, Σολομών», θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία ἦτο λαμπροτέρα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ αὐλὴν ὑπῆρχε κρήνη (φιάλη), ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε χαραχθῆ ἡ περίφημος καρκινικὴ ἐπιγραφή:

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Ἄναγιγνώσκεται καὶ εὐθέως καὶ ἀντιστρόφως καὶ δίδει τὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὰς δύο ἀναγνώσεις ἐντολήν, τοῦ καθαρμοῦ δηλ. ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναόν.

Σήμεραν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς Μουσεῖον.

β') Γλυπτική καὶ Ζωγραφική.

Αἱ δύο αὗται καλὰ τέχνηαι καλλιεργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται εὐρύτατα, ἀλλὰ χάνουν τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ γίνονται θεραπευαίνιδες τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχνηαι ἀποφεύγουν τὰ **περίοπτα** γλυπτὰ ἀγάλματα, διότι ἢ διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασις θείων μορφῶν, ὅπως ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν - Ἑλλήνων, ἔθεωρεῖτο ἀσέβεια¹ μόνον ἐπὶ πλακῶν, ἐπιταφίων κυρίως, φιλοτεχνοῦν ἀναγλύφους μορφὰς ἢ παραστάσεις² διακοσμοῦν ὅμως λεπτότατα καὶ ἀριστοτεχνικῶς τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων, τὰ θωράκια¹ καὶ ὅλα τὰ μαρμάρηνα μέρη τοῦ ναοῦ.

Ἡ ἄκानθος τοῦ ἑλληνικοῦ κιονοκράνου ἀντικαθίσταται ἀπὸ πολὺπλοκον διάτρητον δαντελλωτὴν διακόσμησιν ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ κιονοκράνου τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Εἰς τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων φιλοτεχνοῦνται σταυροί, ἔλικες, ἀκτινωτοὶ τροχοί. Τὰ θωράκια διακοσμοῦνται μὲ διάφορα φυλλώματα ἢ κληματίδας, φανταστικὰ ζῶα, σταυρούς, ρόδακας² κ.λ.π.

Ἡ χριστιανικὴ **ζωγραφικὴ** δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὰς συμβολικὰς παραστάσεις τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἦδη οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι φιλοτεχνοῦσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ ἐπὶ ξυλίνων πινάκων φορητῶν εἰκόνας θείων μορφῶν ἢ παραστάσεις σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ζωγραφικῆς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρμονία τῶν χρωμάτων, ὡς καὶ ἡ κατασκευτικὴ σεμνότης καὶ ἱερὰ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν.

Ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν καὶ λαμπρότητα παρουσιάζουν αἱ **ψηφιδωταὶ ἢ μωσαϊκαὶ** εἰκόνας. Περίφημα ἦσαν τὰ ἐπὶ τοίχων μωσαϊκὰ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς ἐπεχρίσθησαν δι' ἀσβεστοκονιάματος

1. **Θωράκια**: εἶναι πλάκες μαρμάρηναι καλύπτουσαι τὰ κενὰ τῶν στύλων, δι' ὧν ἐχωρίζετο τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀπὸ τῶν κυρίως ναῶν ἢ τὰ κενὰ τῶν κιόνων εἰς τὸ ὑπερῶον κ.λ.π.

2. **Ρόδαξ**: σχῆμα ρόδου μὲ ἀνοικτὰ φύλλα.

μετά τὴν "Αλωσιν, ἐλάχιστα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχουν «ἀποκαλυφθῆ» δι' ἐπιπό-
νου καὶ προσεκτικῆς ἐργασίας εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἀρχαιολόγων.

43. Τὰ ἤθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον.

Τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν δὲν διατηροῦνται τόσον ἀγνά, ὅπως ἦσαν κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον. Πολλοὶ Ἑθνικοὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνάληψιν προστασίας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγένοντο χριστιανοὶ ὄχι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ ἰδιοτελείας καὶ ὑπολογισμοῦ. Εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἀγνότητος τῶν ἠθῶν πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάμειξις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις. Τοῦτο προεκάλεσεν ἀδιαφορίαν καὶ ψυχρότητα ἢ ὑποκρισίαν πρὸς τὴν πίστιν, σφοδρὰ δὲ πάθη καὶ μῖσος πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας.

Ἡ Ἐκκλησία προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὰ ἤθη διὰ διαφορῶν μέσων καὶ μάλιστα διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν κανόνων μετανοίας. Οἱ Ἐπίσκοποι διέθετον τὰ εἰσοδήματά των ἢ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τὰ ἀφιερῶματα πολλάκις τῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῆς ἐξαγορᾶς δούλων ἢ αἰχμαλώτων. Κατὰ τοὺς σεισμοὺς ἢ τὰς ἐπιδημίας ἡ Ἐκκλησία περιέθαλπε τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς αὐτὴν κατέφευγον οἱ καταδιωκόμενοι, διὰ νὰ εὑρουν προστασίαν.

Μοναχικὸς Βίος. Τὴν ἠθικὴν αὐστηρότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εὐρίσκομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὸν μοναχικὸν βίον.

Ἰδρυτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο, ὡς γνωρίζομεν, ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Οἱ μοναχοὶ ἔζων κατ' ἀρχὰς κειρωρισμένως εἰς καλύβας ἢ κελλίαι. Ὁ μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου **Παχώμιος** ἱδρυσεν κοινόβια μοναστήρια καὶ ἐσυστηματοποίησεν τὸν κοινοβιακὸν βίον τῶν μοναχῶν ὑποχρεώσας τοὺτους νὰ ζῶσι κατ' ὀρισμένους κανόνας. Τὸ μοναστήριον, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν εἰς τὴν νῆσον Ταβέρνην τοῦ Νείλου ποταμοῦ, εἶχεν 7 χιλιάδας μοναχοῦς.

Εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου συνετέλεσαν καὶ τὰ σχετικὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, μάλιστα δὲ τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ Μ. Βασίλειος ἠτύχησεν νὰ ἴδῃ 80.000 μοναχοὺς νὰ ζῶσι κατὰ τὰς ἰδικὰς του ἀσκητικὰς διατάξεις.

Ἐν τούτοις πολλοὶ μοναχοὶ - ἀσκηταὶ ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι μόνοι

των εις τὰς ἐρήμους. Μερικοὶ ἐζήσαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάνω εἰς στύλους (κίονας), ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Στυλίτης. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατ' ἀρχὰς ἡ Αἴγυπτος, ἔπειτα δὲ διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς Παλαιστίνην καὶ Συρίαν καὶ γενικῶς εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Αἱ κυριώτεραι ἀρεταὶ τῶν μοναχῶν ἦσαν ἡ **πενία**, ἡ **ὕπακοή** καὶ ὁ **ἀγνὸς βίος**. Ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν κατ' ἀρχὰς, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὰ μοναστήρια ἔγιναν κέντρα θεολογικῆς παιδείας καὶ εἰς αὐτὰ ἐξεπαιδεύθησαν ἔξοχοι κήρυκες τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τὴν **Δύσιν** ὁ μοναχικὸς βίος ἔγινε γνωστὸς διὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Διεδόθη ἀμέσως καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων Ἀμβροσίου, Αὐγουστίνου κ.ἄ. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὁ μοναχὸς Βενέδικτος μετερρῦθμισε τὸν μοναχικὸν βίον τῆς Δύσεως προσαρμόσας αὐτὸν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἐκεῖ συνθήκας. Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρῦθησαν βραδύτερον διάφορα **μοναχικὰ τάγματα** μὲ ἰδιαιτέρους ἕκαστον κανόνας λειτουργίας καὶ ἀσκήσεις.

Οἱ μοναχοὶ ἐγίνοντο πολὺ συχνὰ ἱεραπόστολοι καὶ ἔκαμνον μακρινὰς πορείας πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀντέγραφον ἐπίσης παλαιὰ χειρόγραφα καὶ διέσωσαν οὕτω τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαιότητος.

Δὲν ἐγίνοντο μόνον ἄνδρες μοναχοί. Καὶ γυναῖκες ἐπίσης ἀπεσύροντο τῆς κοσμικῆς ζωῆς καὶ ἤρχισαν νὰ ἰδρῦνται μοναστήρια γυναικῶν μοναχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔζων ἐν προσευχῇ καὶ μελέτῃ.

44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀριστικοῦ χωρισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο κράτη, Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, ἀρχίζει καὶ ἡ διάκρισις τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατακλύζουσι τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ ἀποκτᾶ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἰδρυθέντα ἐκεῖ βαρβαρικά κράτη.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐπίσης μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ στενωτάτην μετ' αὐτοῦ σχέσιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐμερίμνα μετὰ τῶν Πατριαρχῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἐδραΐωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς πίστεως. Ἐπεκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἔκαμνεν αὐτὰς νόμους

τοῦ κράτους. Ἀφ' ἧν ἀφορολόγητον τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ἡ δὲ διαχείρισις τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἤτο εἰς χεῖρας τῶν Ἐπισκόπων.

Ὁ Πατριάρχης ἐξ ἄλλου ἔστεφεν ἐν θρησκευτικῇ τελετῇ (ἀπὸ τοῦ 457) τοὺς αὐτοκράτορας εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἠὺλόγει δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ στρατεύματα ὅταν ἀπῆρχοντο εἰς πόλεμον. Ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὸν Σταυρόν, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζεν ἐκεῖ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς πίστεως πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ἦσαν καὶ ἐχθροὶ τῆς πίστεως. Ἡ ἐνότης αὕτη τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος μας.

Μερικοὶ αὐτοκράτορες ἔκαμον ἐνίοτε κατάχρησιν τῆς δυνάμεώς των ἀναμειγνύμενοι καὶ εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ὅμως δὲν ὑπέκυπτε συνήθως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ μάλιστα ὅταν Πατριάρχαι ἦσαν ἄνθρωποι ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος.

45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διαδίδεται καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐξαπλοῦται εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον. Ἡ διάδοσις γίνεται διὰ μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται εἰς πραγματικοὺς **ιεραποστόλους**. Χριστιανοὶ ἐπίσης αἰχμάλωτοι ἐκχριστιανισθέντες καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας των ἐκήρυσσον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διέδιδον τὰς ἀληθείας του. Ἐμποροὶ τέλος χριστιανοὶ μεταβαίνοντες εἰς μακρινὰς χώρας διέδιδον καὶ οὗτοι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἡ ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη.

Εἰς τὴν Δύσιν ἰδρύθησαν πολὺ ἐνωρίς, ὅπως γνωρίζομεν, χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν (τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα) αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως εἶχον τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε ἀναλαμβάνουσι τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ ἐπομένως τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἱδρυσαν νέα κράτη. Πρῶτοι δέχονται τὸν χριστιανισμὸν οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ Ὀστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθοῦν οἱ Λογγοβάρδοι εἰς ἄνω Ἰταλίαν καὶ οἱ Φράγκοι εἰς Γαλατίαν. Βραδύτερον ἐκχριστιανίζονται οἱ Ἰρλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, οἱ Ὀλλανδοί, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Σκανδιναβικοὶ λαοί.

Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶχον δεχθῆ τὸν χριστιανισμόν.

Εἰς τὴν Ἑξάχρονην ἢ διάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα προχωρεῖ μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀβησσυνίαν. Ἱεραπόστολοι φθάνουν μέχρι τῆς Κίνας.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς. Οἱ λαοὶ εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ ἀπαράσκευοι νὰ δεχθῶσι πνευματικὴν θρησκείαν, οἷα ἡ χριστιανικὴ. Εἶχον συνηθίσαι καὶ ἤθελον ὄρατους θεοὺς (εἰδωλα) καὶ λατρεῖαν δι' ὕλικῶν καὶ αἵματηρῶν θυσιῶν. Ἐπερίμεναν ὕλικὰς ἀπολαύσεις εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος.

Ἄλλος ἐπίσης σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν μὴ ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶναι ἡ ἐμφάνισις καὶ ταχύτατῃ ἐξάπλωσις μιᾶς νέας θρησκείας, τοῦ **Μωαμεθανισμοῦ**. Ἡ νέα αὕτη θρησκεία ἐκηρύχθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὅλοι οἱ Ἀραβες ἔγιναν φανατικοὶ **Μωαμεθανοὶ** καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632) ἐξώρμησαν ἀπὸ τὴν χερσόνησον αὐτῶν, διὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέαν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ κατάκτησις τῶν γειτονικῶν χωρῶν Συρίας, Περσίας, Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς αὐτὰς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἔγινε ταχύτατα, μέχρι τέλους δὲ τοῦ Ζ' αἰῶνος οἱ Ἀραβες εἶχον ἰδρύσει ἰσχυρὰ κράτη (Καλιφάτα¹) εἰς Ἀσίαν (Δαμασκὸς καὶ Βαγδάτη), εἰς Ἀφρικὴν (Κάιρον) καὶ, βραδύτερον, εἰς Ἰσπανίαν (Κορδοῦη).

Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶναι μείγμα θρησκευτικῶν ἰδεῶν: ἰουδαϊκῆς, χριστιανικῆς καὶ παλαιᾶς ἀραβικῆς θρησκείας. Διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, αἰώνιος, πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, οἱ δὲ ἄνθρωποι εἶναι δούλοι τοῦ Θεοῦ: «Εἰς ὁ Θεός, ὁ Ἀλλάχ, καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ». Ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ αὐτοὶ προφῆται, ἀλλὰ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἤλθε νὰ ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. Παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ διδάσκει ὅτι εἰς τὸν Παράδεισον αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν θὰ ἔχουν ὅλας τὰς ὕλικὰς ἀπολαύσεις.

1. Καλιφης: τοποτηρητὴς τοῦ Προφήτου.

Διδάσκει τέλος ότι ο άνθρωπος, αἱ πράξεις δηλαδή καὶ ἡ ζωὴ του, εἶναι προωρισμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμὲτ = πεπρωμένοι).

Ὁ Μωάμεθ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς καθήκοντα :

1) τὴν **προσευχὴν**. αὕτη πρέπει νὰ γίνεται πεντάκις τῆς ἡμέρας μετὰ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας εἰς πάντα τόπον ἢ μέσα εἰς ναοὺς (τζαμιά)· τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγῆται καθαρμὸς δι' ὕδατος τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν·

2) τὴν **νηστείαν** κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν· αὕτη ἐγένετο μόνον τὴν ἡμέραν· τὴν νύκτα ἐπετρέπετο πᾶσα τροφὴ καὶ διασκεδάσις· ἀπηγορεύετο νὰ τρώγουν χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ πίνουν οἶνον·

3) τὴν **ἐλεημοσύνην** πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ

4) τὴν **ἐλίσκεψιν** τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας, ὅπου ὑπάρχει ὁ οὐρανόπετῆς ἱερός λίθος Καάβα.

Ἡ ὅλη διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν **Κοράνιον**, τὸ ὁποῖον, ὅπως πιστεύουν, εἶναι ἀντίγραφον πρωτοτύπου ὑπάρχοντος εἰς τὸν Οὐρανόν.

Ὁ Μωαμεθανισμὸς ἢ Ἰσλαμισμὸς (ἀπὸ τὴν λέξιν Ἰσλάμ = ἀφώσιωσις εἰς τὸν Θεόν) ἢ Μουσουλμανισμὸς (Μουσλίμ = ἀφωσιωμένος) ἐπεκράτησεν εὐκόλως εἰς τοὺς ἀμορφώτους λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἀριθμῆ δὲ σήμερον περὶ τὰ 250 ἑκατομμύρια πιστῶν εἰς Τουρκίαν, Συρίαν, Ἀραβίαν, Αἴγυπτον, Περσίαν, Τουρκεστάν καὶ Ἀφγανιστάν, Κίναν καὶ Ἰνδίας (Πακιστάν).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (867 - 1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

46. Τὰ αἷτια τοῦ Σχίσματος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνετελέσθη τὸ θλιβερόν γεγονός τοῦ χωρισμοῦ τῆς Δυτικῆς ἢ Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς μιᾶς ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ κοινῶς λεγόμενον σχίσμα.

Τὰ βαθύτερα αἷτια τοῦ σχίσματος εἶναι ἡ ἀξίωσις τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης περὶ ἀναγνωρίσεως εἰς αὐτὸν ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἐστήριξεν ὁ Πάπας πρῶτον εἰς τὰ « πρεσβεῖα τιμῆς », τὰ ὅποια ἀνεγνώριζον οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι εἰς αὐτόν, ὡς ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτεύουσας. Ὁ Πάπας Λέων ὁ Α΄, ὅταν ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) ἀνεγνώρισε καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἴσα πρὸς αὐτὸν « πρεσβεῖα τιμῆς », διεμαρτυρήθη ἐντόνως διεκδικῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμὴν.

Τὰς περὶ πρωτείου τοῦ Πάπα ἀντιλήψεις ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν εἰς ἀξίωσιν πραγματικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιχειρήσαντες μάλιστα νὰ τὴν θεμελιώσουν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἰσχυρίζοντο δηλ. ὅτι ἀνήκει ἡ ἐξουσία αὕτη εἰς τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρώμης τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἴδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ διετέλεσε πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτῆς. Ὁ δὲ Πέτρος, ἔλεγον, εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας, διότι πρὸς αὐτὸν εἶπεν ὁ Κύριος : « Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ

πέτρα οικοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς» (Ματθ. 16Τ', 18).

Ἄλλὰ ἡ ἀληθὴς ἐννοία τῆς Εὐαγγελικῆς αὐτῆς περιχοπῆς εἶναι ὅτι ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σταθερὰ πίστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν τίποτε δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ. Ἐπειτα οὔτε πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, διότι ὅλοι εἶναι ἴσοι, οὔτε ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, διότι αὕτη ἰδρύθη ὑπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προηγήθη τοῦ Πέτρου· οὔτε καὶ Ἐπίσκοποι μιᾶς πόλεως ἔγιναν Ἀπόστολοι, διότι ἔφευγον ἀπὸ χώρας εἰς χώραν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αὐτοὶ ἄλλωστε οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Δύσεως Ἀμβρόσιος καὶ Αὐγουστίνος δὲν παρεδέχοντο ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ἐν τούτοις οἱ Πάπαι λόγῳ τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν, ἐπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς ὅλην τὴν Δύσιν χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν. Ἐπεδίωκον λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἐξουσίαν ταύτην.

47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος.

Ἀφορμὴν διὰ τὴν προβολὴν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Πάπα περὶ ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἔδωσεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

Ὁ Φώτιος κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας. Εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκοπικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842 - 867), ἦτο εὐσεβὴς καὶ χρηστὸς ἄνθρωπος καὶ εἶχε θαυμαστὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ ἔτος 857 ἐκλήθη ὁ Φώτιος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Πατριάρχον Ἰγνάτιον, ὅστις ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πανίσχυρον θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Βάρδαν ἐξωρίσθη καὶ ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ. Ὁ Φώτιος ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀναλάβῃ τὰς βαρεῖας ὑποχρεώσεις τοῦ ἀρχιεπισκοπικῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὑπεχώρησε τελικῶς πρὸς τῆς ἐπιμόνου ἀπαιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κλήρου. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἀνῆλθεν ὅλα τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα καὶ τὴν 25ην Δεκεμβρίου τοῦ 857 προεχειρίσθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τοπικὴ δὲ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του.

Τὴν ἄνοδον τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνήγγειλεν

ὁ αὐτοκράτωρ δι' ἐπιστολῆς του καὶ ὁ ἴδιος ὁ Φώτιος διὰ τῶν λεγομένων « κανονικῶν γραμμάτων » κατὰ τὰ εἰωθότα πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Συγχρόνως ἐκάλουν αὐτοὺς νὰ μετᾶσχουν εἰς Σύνοδον μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ τὸ 861 πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν ἐκ τῆς λήξεως τῆς εἰκονομαχίας προκυψάντων ζητημάτων.

Πάπας Ρώμης ἦτο τότε ὁ ὑπερήφανος καὶ δεσποτικὸς Νικόλαος ὁ Α'. Πρὸς τοῦτον εἶχον καταφύγει φίλοι τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἰγνατίου ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξίν του διὰ τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Νικόλαος εὔρε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀπέστειλε λοιπὸν δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον μὲ ἐπιστολάς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φώτιον. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν του κατέκρινε τὴν ἐπικυρώσασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου « ἄνευ τῆς εἰδήσεως αὐτοῦ » Σύνοδον καὶ τὸν Φώτιον διὰ τὴν ἀντικανονικὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀθρόαν ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἀρχιερέα προαγωγὴν του.

Ἡ Σύνοδος, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχον καὶ οἱ δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα Ροδοάλδος καὶ Ζαχαρίας καὶ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, συνῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὸ 861. Ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου καὶ καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον ἀρνηθέντα νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του. Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ὑπογεγραμμένα καὶ ὑπὸ τῶν δύο ἐκπροσώπων τοῦ πάπα, ἀπεστάλησαν καὶ εἰς αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Πάπας πλήρης ὀργῆς συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Ρώμην τὸ 863, ἥτις τοὺς μὲν δύο ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπογράφαντας τὰ πρακτικὰ καθήρεσε καὶ ἐξώρισε, τὸν δὲ Φώτιον ἀφώρισε καὶ καθήρεσε τοῦ θρόνου· ἀνεγνώρισε τέλος ὡς κανονικὸν Πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πάπα, ὡς ἔχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ ὡς ὄργανου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ « διὰ θείου κύρους περιβεβλημένου ».

Ἡ πρώτη αὕτη σοβαρὰ διάσπασις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔγινε μεγαλυτέρα λόγῳ μιᾶς νέας ἀθαιρέτου ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐξαπλωθῆ τόσον πολὺ ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις εἶχε βαπτισθῆ καὶ εἶχε λάβει τὸ ὄνομα Μιχαὴλ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀναδόχου του αὐτοκράτορος. Ὁ Φώ-

τιος είχε στείλει εις Βουλγαρίαν ιερείς και ἐπισκόπους πρὸς ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὁμως και ὁ Πάπας ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εις Βουλγαρίαν και ἔπεισε τὸν Βόγοριν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπισκόπους και ἱερείς τοῦ Πατριαρχείου, μετὰ τὴν δικαιολογίαν ὅτι λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐκινδύνευε και ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας του. Οἱ Λατῖνοι κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἀντικατέστησαν τοὺς τοῦ Πατριαρχείου, ἐδίδασκον εις τοὺς Βουλγάρους χριστιανούς και ὅλας τὰς κακοδοξίας, τὰς ὁποίας εἶχεν εἰσαγάγει εις τὴν πίστιν και τὴν λατρείαν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Διεκήρυσσαν προσέτι ὅτι ὁ Φῶτιος δὲν εἶναι κανονικὸς και νόμιμος Πατριάρχης.

Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Πάπα εις χώραν ἀνήκουσαν ἐκκλησιαστικῶς εις τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δυσηρέστησε πολὺ ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Φῶτιος συνεκάλεσεν εις Κωνσταντινούπολιν τὸ 867 Σύνοδον, εις τὴν ὁποίαν παρέστησαν 1000 ἐπίσκοποι και κατωτέρων βαθμῶν κληρικοί, ὡς και ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Συνεζητήθη ἐν τῇ Συνόδῳ ὄχι μόνον τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, ἀλλὰ και τὸ ζήτημα τῶν κακοδόξων νεοδιδασκαλιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦται ἦσαν : 1) προσθήκη εις τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται και ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), 2) ἡ τέλεσις τοῦ βαπτίσματος διὰ ραντίσματος μόνον, 3) ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου και τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου, 4) ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης εις τὴν λατρείαν κ.ἄ.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε πανηγυρικῶς τὸν Πάπαν διὰ τὴν ἐπέμβασιν εις Βουλγαρίαν, ἀνεθεμάτισε δὲ αὐτὸν διὰ τὰς κακοδόξους νεοδιδασκαλίας του.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σχίσματος ἐγένε.

48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 867 ἀνῆλθεν εις τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, τὸν δὲ Πάπαν Νικόλαον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀδριανὸς ὁ Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Πάπαν διὰ πολιτικούς λόγους ἐξώρισε τὸν Φῶτιον, ἐπανάφερε τὸν Ἰγνάτιον εις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον και ἔγραψεν εις τὸν Πάπαν παρακαλῶν νὰ στείλῃ και αὐτὸς ἀντιπροσώπους εις νέαν Σύνοδον πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἡ Σύνοδος συνήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 869 παρισταμένων ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα καὶ 100 ἐν ὄλῳ ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία ἐπανήλθεν ἐν τῷ μεταξύ ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δὲν ἐλύθη κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, πολλοὶ δὲ ἐπίσκοποι ἀναγκασθέντες νὰ ὑπαγράψουν διὰ τῆς βίας τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ἐζήτησαν νὰ ἀκυρωθῶσιν αἱ ὑπογραφαὶ των. Οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν τὴν Σύνοδον ταύτην ἔγκυρον καὶ τὴν ὀνομάζουσι Ὀγδόην Οἰκουμενικὴν, ἡ Ὁρθόδοξος ὅμως Ἐκκλησία τὴν ὀνομάζει ψευδοσύνοδον.

Μετ' ὀλίγα ἔτη, ἐκλιπόντων τῶν πολιτικῶν λόγων, ὁ Φώτιος ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων τοῦ αὐτοκράτορος. Συνεφιλιώθη μὲ τὸν Ἰγνάτιον καί, ἀποθανόντος τούτου τὸ 878, ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Νέα τότε Σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 879)880 καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 383 ἐπισκόπων καὶ ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ἀπεδοκίμασε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 869 καὶ ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον. Αἱ σχέσεις ὅμως μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Ἀνατολικῆς καὶ Παπικῆς) διεκόπησαν καὶ πάλιν, διότι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Ἡ' Πάπας Μαρῖνος διὰ νέας Συνόδου ἐν Ρώμῃ συνελθούσης ἀφώρισε τὸν Φώτιον.

Ἐν τούτοις ἐπανελαμβάνοντο κατὰ διαστήματα αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1053 ὁ Πάπας Λέων ὁ Θ' ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους του εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ρύθμισιν τῶν διαφορῶν. Οἱ ἀλαζονικοὶ οὗτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα δυσηρέστησαν τοὺς πάντας καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ των ἀπέτυχεν. Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία, καὶ ἀφήσαντες ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεχώρησαν.

Ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλάριος μόλις κατῴρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐξαγριωθέντα λαόν, νὰ μὴ κακοποιήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα. Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἦτοι τὴν **20 Ἰουλίου 1054**, συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἀφώρισε τὸν Πάπαν καὶ πάντας τοὺς βλασφημοῦντας τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διέγραψε δὲ ὀριστικῶς τὸν Πάπαν ἀπὸ τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλη-

σίας. Τοιουτοτρόπως τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας συνετελέσθη ὀριστικῶς καὶ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον μέχρι σήμερον.

49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054 γεγονότα κατέστησαν ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξύ τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Αἱ σταυροφορίαι, ἡ ἄλσισ τῆς Πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν βάρβαρον βεβήλωσιν καὶ λεηλασίαν τῶν ὀρθοδόξων ναῶν, ἡ Φραγκοκρατία καὶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Λατίνων κληρικῶν ἐπεδεινώσαν τὰς σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν πρὸς τοὺς παπικούς. Διὰ τοῦτο ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ ἀκούσῃ συζήτησιν περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ ἐνώσεως. Ἐγνώριζεν ἄλλωστε πολὺ καλὰ ὅτι ἔνωσις διὰ τὸν Πάπαν ἐσήμαινε πλήρη ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, ὅταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν ἀπὸ παντοίους ἐχθρούς, αἱ συζητήσεις περὶ ἐνώσεως ἐπανελήφθησαν, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἤλπιζον ὅτι ὁ Πάπας θὰ παρεκίνησει τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ τοὺς βοηθήσουν. Αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1274) καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1366) ἀπέτυχον.

Ἡ σοβαρωτέρα προσπάθεια ἐνώσεως ἐγένετο ἐπὶ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου, ὅταν ὁ τουρκικὸς κίνδυνος ἦτο πλέον « πρὸ τῶν πυλῶν ». Συνεκλήθη τότε (1438) ὑπὸ τοῦ Πάπα Σύνοδος εἰς τὴν Φερράραν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ, ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ σοφὸς Γεώργιος Πλήθων (ἡ Γεμιστός) κ. ἄ. Ἐφάνη ἀμέσως ὅτι ὁ Πάπας, ἐνῶ ἦτο σχετικῶς ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Filioque, τοῦ τρόπου τοῦ βαπτίσματος κ.λ.π., ἐπέμενε ἀνενδότης εἰς τὸν ὄρον τῆς κυριαρχίας του.

Αἱ συζητήσεις διεκόπησαν καὶ ἐπανελήφθησαν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου μετεφέρθη ἡ Σύνοδος (1439). Ἐκεῖ, κατόπιν μεγάλης πιέσεως ἐκ μέρους καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὑπεγράφη ἡ ἀπόφασις περὶ

« ἐνώσεως ». Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου καὶ ἄλλοι τινὲς δὲν ὑπέγραψαν.
Ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχε ἀποθάνει ἐκ τῶν κακουχιῶν.

Ἀλλὰ ὅταν οἱ « ἐνωτικοὶ » ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν,
ὁ λαὸς καὶ ὁ κλῆρος τοὺς ἀπεδοκίμασαν ζωηρότατα, ἐνῶ ἐπευφήμησαν
καὶ παντοιοτρόπως ἐτίμησαν τοὺς μὴ ὑπογράψαντας « ἀνωτικούς ».
Μετ' ὀλίγα ἔτη ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ λαοῦ ὁ τελευταῖος λατινόφρων « ἐ-
νωτικὸς » Πατριάρχης Γρηγόριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν
Πατριαρχικὸν θρόνον (1450), ἐνῶ τὰ ἄλλα τρία Πατριαρχεῖα τῆς
Ἀνατολῆς διὰ Συνόδου ἐν Ἱερουσαλὴμ (1443) εἶχον ἀποκηρύξει τὴν
ἐνωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

50. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδο-
σις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους.

Η Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους λαούς. Ἀφ' ὅτου οἱ Σλάβοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤρχισεν ἡ προσπάθεια τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ εἰς αὐτούς. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐτελεσφόρησε τελικῶς κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα διὰ τῶν δύο ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφῶν μοναχῶν **Μεθοδίου** καὶ **Κυρίλλου**.

Οὗτοι μαθόντες τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς παρά τὸν Κεντρικὸν Δούναβιν Σλαβικοὺς λαοὺς Κροάτας, Σέρβους, Μοραβοὺς καὶ Βοημοὺς καὶ τοὺς Δαλμάτας. Ἐφεῦρον ἀλφάβητον Σλαβικὸν καὶ μετέφρασαν τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν.

Μαθηταὶ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ἤδη αὐτὸν ἀπὸ αἰχμαλώ-
τους. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη πανηγυρικῶς τὸ 864 μὲ ἀνάδοχον ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε. Τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Βούλγαροι καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐστερεώθη. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, περιπεσοῦσα, ὅπως εἶδομεν, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Πάπα, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξάρτησίν της.

Περὶ τὰ 100 ἔτη βραδύτερον καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγνώρισαν τὸν χριστιανισμόν διὰ τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος των Ἰγὸρ Ὀλγας. Αὕτη ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς (955 μ. Χ.). Ἐκεῖ ἔγινε χριστιανὴ ὀνομασθεῖσα Ἐλένη. Οἱ Ρῶσοι τὴν ἀνεκήρυξαν Ἀγίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται ἡ πρώτη ἐν Ρωσίᾳ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐδέχθη εἰς Χερσῶνα τὸ βάπτισμα καὶ ἔλθων εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Κίεβον ἐπέβαλε καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐπισήμους Ρώσους καὶ τὸν λαόν του νὰ βαπτισθοῦν. Οἱ Ρῶσοι ἐδέχθησαν κληρικούς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Κιέβου ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐχειροτονοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Σύζυγος τοῦ Βλαδμήρου ἔγινεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου Ἄννα. Αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ ἐκπολιτισμόν τῶν Ρώσων.

Ὁ Βλαδίμηρος ἔκτισεν ἐκκλησίας καὶ ἴδρυσεν σχολεῖα. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καὶ Ἰσαπόστολον.

51. Νέοι αἵρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος εἶχεν ἐμφανισθῆ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μία νέα αἵρετικὴ διδασκαλία ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν τελετουργικῶν τύπων. Οἱ νέοι αἵρετικοὶ ἀπέρριπτον τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετάς, ὡς καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὀνομάσθησαν διὰ τοῦτο **Παυλικιανοὶ** ἢ **Παυλιανῖται**.

Οἱ Παυλικιανοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἠθικοὶ καὶ εἰρηνικοί. Ὑπερησπίσθησαν ἐν τούτοις μὲ θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν τὰς χώρας, ὅπου κατόικουν, κατὰ τῶν Ἀράβων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μετεφέρθησαν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς Θράκην. Ἦσκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Σλάβων, παραλλαγὴ δὲ τῆς Παυλικιανῆς αἵρέσεως ἦτο καὶ ἡ Σλαβικὴ αἵρεσις τῶν Βογομίλων (Βογμίλου = Θεέ, ἐλέησον), ἡ ὁποία ἀνεφάνη τὸν δέκατον αἰῶνα καὶ διεδόθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τοῦ Αἴμου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Παυλικιανοὶ εἶχον ἀναμείξει εἰς τὰς δοξασίας των καὶ τὰς περ-

σεως » διαθερμαίνουν τὸν ζῆλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναδεικνύουν ἀνδρας μεγάλης ἀξίας.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ ἐξῆς :

1) Ὁ Πατριάρχης Φώτιος (820 - 891). Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ Λέοντος, ὑπῆρξε καὶ ὁ Φώτιος ὁ σοφώτερος τῆς ἐποχῆς του. Τὴν πολυμαθειάν του ἀποδεικνύει ἡ « Βιβλιοθήκη » του (ἢ Μυριόβιβλος), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναλύονται 280 συγγράμματα ἀρχαίων σοφῶν, ὡς καὶ τὸ πολύτιμον « Λεξικόν » του.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρονται τὰ « Ἀμφιλόχεια ἢ Λόγων Ἱερῶν συλλογή, ἐν ἧ ἑτητήματα τῆς Θείας Γραφῆς διαλύονται » καὶ τὴν νέαν ἐκδοσιν τοῦ « Νομοκάνονος », ὁ ὁποῖος ἦτο παλαιότερα συλλογὴ ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ κανόνων.

2) Μιχαὴλ Ψελλός. Ἐζησε τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (1018 - 1078) καὶ ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον πολυμαθείας καὶ πολυγραφίας. Ἐλαβε τὸν τίτλον « ὑπέριτμος καὶ ὑπατος τῶν φιλοσόφων ». Ἐγραψε πλείεστα ἔργα φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά καὶ ἱστορικά, ἀκόμη δὲ καὶ νομικά καὶ ἰατρικά.

3) Εὐθύμιος Ζυγαβηνός. Ἦτο μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Περιβλέπτου. Ἐγραψεν ἐρμηνεύειας εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Ἐγραψεν ἐπίσης τὸ ἔργον « Δογματικὴ Πανοπλία » κατὰ τῶν ἀρετικῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081 - 1118).

4) Εὐστάθιος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐζησε τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ διετέλεσεν ἐπὶ εἰκοσαετίαν (1175 - 1194) Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν βαθεῖαν καὶ πολὺπλευρον μόρφωσίν του ἀπεκλήθη « ἥλιος τῆς Ἱερουσῶνης ». Ὀνομαστὸς ἐγένετο ὁ Εὐστάθιος καὶ διὰ τὸ καθαρῶς φιλολογικόν του ἔργον, τὰς « Παρεκβολὰς » δηλ. εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὰ Σχόλια εἰς τὸν Πίνδαρον.

5) Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ὁ Χιονιάτης¹ καὶ Νικήτας Ἀκο-

1. Χωναι : πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ἀρχαῖαι Κολοσσαί, ὄχι πολὺ μακρὰν

μινᾶτος ὁ Χωνιάτης. Ὁ πρῶτος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ 1180 καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κέα μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀποθανὼν ἐκεῖ εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐγραψε κατηχητικὰς ὁμιλίαις, λόγους καὶ ἐπιστολάς.

Ὁ νεώτερος ἀδελφὸς του Νικήτας ἦτο κυρίως ἱστορικὸς συγγραφεύς· ἔγραψεν ὅμως καὶ «Θησαυρὸν τῆς Ὁρθοδοξίας», περιέχοντα ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

6) **Γρηγόριος Παλαμᾶς.** Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἰσθανόμενος κλίσειν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἀπεσύρθη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου λόγῳ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του ἀνεγνωρίσθη πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν. Ἐγνώρισε τοὺς Ἡσυχαστὰς καὶ ἔγινε θερμὸς ὑποστηρικτὴς των. Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης τὸ 1359 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἀγίων.

7) **Μάρκος ὁ Εὐγενικός, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου.** Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ ρητορικὴν ἰκανότητα. Εἶναι εἰς ἕκ τῶν μὴ ὑπογραψάντων τὴν Ἐνωσιν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 19ην Ἰανουαρίου.

8) **Γεννάδιος (Γεώργιος Σχολάριος).** Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἄλωσιν Πατριάρχης. Εἶχε καταπολεμήσει σφοδρότατα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς λαϊκὸς Γ. Σχολάριος καὶ κατόπιν ὡς μοναχὸς Γεννάδιος. Ἐγραψε κατ' ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ «Ἐκθεσιν περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν», διὰ τὴν μάθη ὁ Μωάμεθ τίς ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

53. Διοίησις καὶ Λατρεία.

Ἡ διοίησις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργῆ ζητήματα καὶ διαταραχάς.

τοῦ σημερινοῦ Ἀϊδινίου. Ἀχομινᾶτον ὠνόμασε τὸν Νικήταν ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου του Wolf (1557), ἄγνωστον διατί. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 434).

Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀλλ' ἀναγνωρίζονται πάντοτε « πρωτεῖα τιμῆς » εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς μάλιστα οἱ νότιοι Σλάβοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγένοντο χριστιανοί, τὸ γόητρον τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐμεγάλωσε καὶ ἡ δικαιοδοσία του ἐξῆπλώθη πολὺ. Ἀντιθέτως ἡ δικαιοδοσία τῶν ἄλλων Πατριαρχείων περιωρίσθη πολὺ λόγῳ τῆς ἀραβικῆς πρῶτον καὶ τῆς τουρκικῆς ἔπειτα κατακτήσεως. Ἡ διάδοσις ἐπίσης τῆς Νεστοριανῆς καὶ Μονοφυσιτικῆς αἰρέσεως περιώρισε παλὺ τὴν δύναμιν τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἡ λατρεία διακρίνεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐορτῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐορτῶν τῶν Ἀγίων. Κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐγίνοντο κηρύγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυμνοῦντο αἱ ἀρεταὶ τῶν Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ μυστήρια τελοῦνται ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Εἰς τὸ βάπτισμα μόνον τῶν ἑτεροδόξων (Λατίνων ἢ Ἀρμενίων), τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐγένετο ἐπανάληψις τοῦ Χρισματος. Ὑπεχρεώοντο ἐπίσης οἱ τοιοῦτοι νὰ ὑπογράψουν δῆλωσιν (λίβελλον) ὅτι ἐγκαταλείπουν ὀριστικῶς τὴν παλαιὰν πίστιν των.

Προσετέθησαν τέλος καὶ ἄλλαι ἡμέραι νηστείας πλὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Προσετέθη δηλ. ἡ 40ήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων, ἡ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἡ τοῦ Δεκαπενταγούστου καὶ αἱ νηστεαὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων.

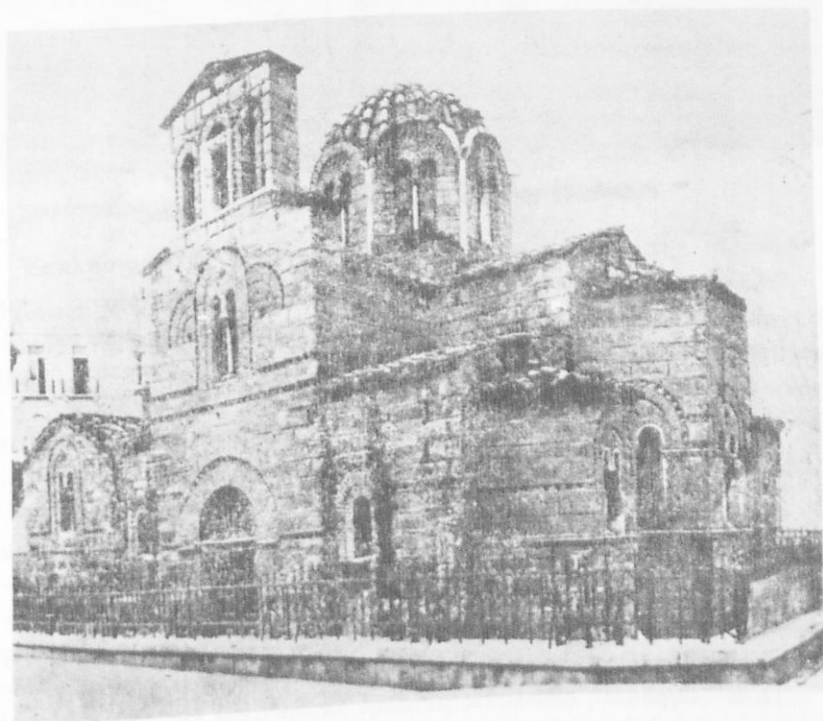
54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη.

α) Ἀρχιτεκτονική.

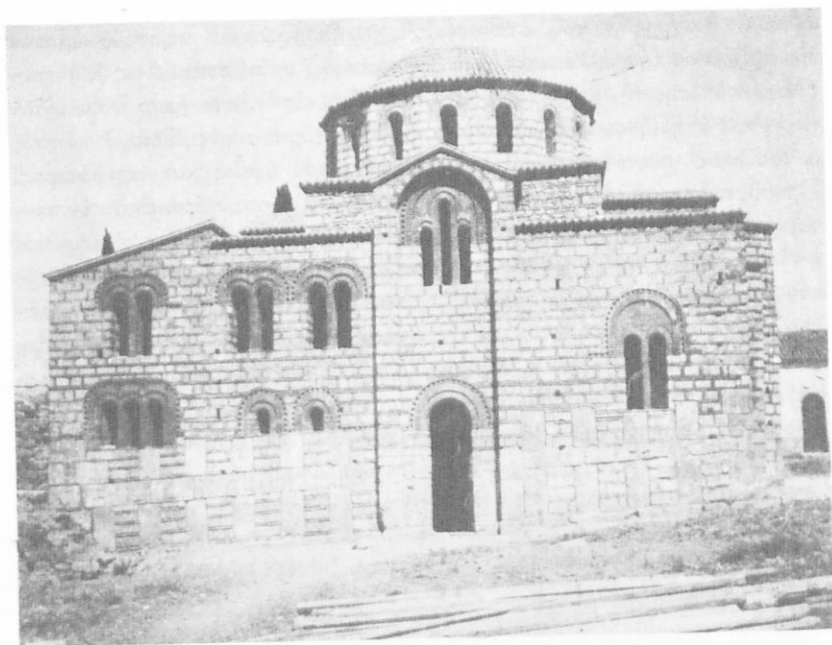
Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ φθάει τὴν περίοδον ταύτην εἰς μεγάλην ἀκμὴν διὰ τοῦ **Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ**. Ἡ μετάβασις εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς ἐγένετο ἤδη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διὰ τῶν ναῶν **Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου**. Τοῦ ρυθμοῦ δὲ τούτου θαυμαστὸν καὶ μεγαλοφυὲς δημιούργημα ἦτο, ὡς εἶδομεν, ἡ Ἁγία Σοφία.

Ἡ δὲ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐπιτυχάνουν τὴν ζωη-

ροτέραν διαγραφὴν τοῦ σταυροειδοῦς σχήματος τῶν ναῶν ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν (στέγασιν κυρίως). Μετατρέπουν ἐπίσης τὴν κυκλικὴν βᾶσιν τοῦ θόλου εἰς ὀκταγωνικὴν ἢ πολυγωνικὴν καὶ στηρίζουν αὐτὸν εἰς κίονας καὶ ὄχι εἰς πεσσούς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ τρούλλος γίνεται ἐλαφρότερος, μεγαλυτέρου ὕψους καὶ κομψότερος. Προσθέτουν τέλος καὶ ἄλλους μικροτέρους τρούλλους, γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικόν. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅτε σημειοῦται ἡ δευτέρα « χρυσή » ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, κτίζονται πλεῖστοι ναοὶ εἰς ὅλα τὰ χριστιανικὰ κέντρα καὶ διακοσμοῦνται πολυτελέστατα διὰ πλουσιωτάτης γλυπτῆς διακοσμήσεως καὶ ζωγραφικῶν ἔργων. Τοιοῦτοι ναοὶ εἶναι ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά παρὰ τὴν Λεβάδειαν, ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου παρὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ Ἁγιοὶ Θεόδωροι καὶ ἡ Καπνικαρέα τῶν Ἀθηνῶν κ.ἄ.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ).

Βυζαντινὸς ναὸς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῶν ναῶν. Εἰς τὸν Μυστράν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπάρχουν κομψότατοι ναοὶ τῆς περιόδου ταύτης.

β) Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ.

Ἡ γλυπτικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ πλουτίζῃ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν τῶν ναῶν μὲ νέα σχέδια ἐπὶ τῶν κιονοκράνων, τῶν θωρακίων, τῶν τέμπλων καὶ τῶν εἰκονοστασιῶν, ὡς καὶ τῶν πλαισίων τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων. Ἀποτολμᾷ ἐπίσης, ὅπως κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον, καὶ τὴν ἐπὶ πλακῶν ἀνάγλυφον ἀπεικόνισιν θεῶν καὶ ἁγίων μορφῶν.

Ἡ δὲ ζωγραφικὴ φθάνει εἰς μεγάλην ἀκμὴν μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος τὸ σύστημα τῆς δογματικῆς ἢ λειτουργικῆς εἰκονογραφῆσεως τῶν ναῶν. Εἰς τὸν τροῦλλον, ὁ ὁποῖος

συμβολίζει τὸν Οὐρανόν, εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς Παντοκράτωρ κρα-
τῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν.

Εἰς τὰς καμάρας καὶ τοὺς τοίχους ὑψηλὰ εἰκονίζονται σκηναὶ ἐκ τοῦ
βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι ἐτυποποιήθησαν εἰς τὰς
12 Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς (Δωδεκάορτον), ἧτοι Εὐαγ-
γελισμὸν, Γέννησιν, Ὑπαπαντὴν, Βάπτισιν, Μεταμόρφωσιν, Ἀνάστα-
σιν Λαζάρου, Βαῖοφόρον, Σταύρωσιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν, Πεντηκο-
στὴν καὶ Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὰς χαμηλοτέρας τέλος ἐπιφανείας τῶν τοίχων καὶ τοὺς νάρθη-
κας εἰκονίζονται μορφαὶ Ἁγίων καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας,
μαρτύρια Ἁγίων, Σύνοδοι κ.λ.π.

Θαυμαστῆς δεξιοτεχνίας καὶ λεπτοτάτης τέχνης δημιουργήματα
εἶναι τὰ μικρὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ἐπὶ ἑλεφαντοστοῦ ἢ μετάλλου ἢ
ξύλου, ἐπὶ δίσκων, πυξίδων, καλυμμάτων Εὐαγγελίων, λειτουργικῶν
σκευῶν κ.λ.π. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ἔργα χρυσοχοίας καὶ ἀργυροχοίας
μὲ διακόσμησιν ἐκ σμάλτου (λειψανοθῆκαι, σταυροί, κύλικες κ.λ.π.),
ὡς καὶ ὠραιότατα ὑφαντουργικὰ ἔργα.

Ὁραιόταται τέλος εἶναι οἱ μικρογραφίαι ἐπὶ χειρογράφων, διὰ τῶν
ὁποίων διεκοσμοῦντο ταῦτα καὶ ἠρμηνεύετο εἰκονογραφικῶς τὸ κείμενον.
Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐλέγοντο « ἱστορημένα χειρόγραφα ».

Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ. Κατὰ τὴν περίοδον
ταύτην ἐπικρατεῖ τὸ εἶδος τῆς ὕμνογραφίας τὸ εἰσαχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄν-
δρέου Κρήτης, οἱ λεγόμενοι Κανόνες. Εἶναι οὗτοι σειρὰ ὕμνων ἐχόντων
σχέσιν πρὸς τὴν ἑορτὴν. Κανόνας ἔγραψαν ὁ **Πατριάρχης Φώτιος**,
οἱ αὐτοκράτορες **Λέων ὁ Σοφὸς** καὶ **Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέν-
νητος** κ. ἄ. Ἡ μελοποίησις τῶν Κανόνων ἐγένετο τῶρα ὄχι ὑπὸ τῶν
ιδίων τῶν ὕμνογράφων, ἀλλὰ ὑπὸ Μουσικῶν (μελωδῶν) τῆς Ἐκ-
κλησίας, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὴν μουσικὴν παράδοσιν τῆς προη-
γουμένης περιόδου.

Σπουδαῖος ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνεδείχθη
ὁ **Ἰωάννης Κουκουζέλης**. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Δυρραχίῳ καὶ ἤκμασε
κατὰ τοὺς χρόνους 1081 - 1118. Ἐζῆσε πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινού-
πολιν καὶ ἐγένετο ἀρχιμουσικὸς τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τῶν Ἀνακτόρων.
Ἀπεσῦρθη κατόπιν εἰς Ἁγιον Ὅρος, ὅπου ἐμόνασε. Πότε ἀπέθανε δὲν
εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν.

55. Τὰ ἡθῆ καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

Ἡ Ἐκκλησία γενικῶς πρωτοστατεῖ καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ φιλαλληλίας. Νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενῶνες συντηροῦνται ὑπὸ Ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων. Πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν των.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μὲ τυπικὴν μόνον εὐσέβειαν· κάμνουν μακρὰς προσευχάς, ἀλλὰ δὲν ἐκτελοῦν ἀγαθὰ ἔργα. Πολλοὶ πλούσιοι καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες καὶ αὐτοκράτορες ἔδιδον δυστυχῶς τὸ κακὸν παράδειγμα. Ἐγγραφον ὕμνους, ἤκουον μακρὰς ἀκολουθίας εἰς τοὺς ναοὺς, ἔκαμνον μεγάλας δωρεάς ἢ ἐκτιζον μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ἀλλὰ δὲν ἔζων ἠθικὸν καὶ ἐνάρετον βίον. Εἰς τὴν κακὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν ἡθῶν συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ πίστις του εἰς μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

Ὁ μοναχικὸς βίος συστηματοποιεῖται καὶ ἀποκτᾷ μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν. Τὰ μοναστήρια πολλαπλασιάζονται καὶ προστατεύονται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν εἶναι αὐστηρὰ καὶ διέπεται ὑπὸ καθωρισμένων κανόνων καὶ τύπων. Τὰ μοναστήρια εἶναι ἡ **κοινὸβια** ἢ **ιδιόρρυθμα**. Εἰς τὰ κοινὸβια ἡ περιουσία τῆς Μονῆς, αἱ δωρεαί, τὰ εἰσοδήματα, τὸ προῖον τῆς ἐργασίας τῶν μοναχῶν κ.λ.π. εἶναι κοινὰ καὶ τρώγουσιν ὅλοι εἰς κοινὴν τράπεζαν. Εἰς τὰ ιδιόρρυθμα ἕκαστος μοναχὸς δύναται νὰ ἔχῃ ἰδίαν περιουσίαν καὶ φροντίζει ὁ ἴδιος διὰ τὴν συντήρησίν του· μόνον τὴν Κυριακὴν συντρώγουσιν εἰς κοινὴν τράπεζαν.

Μοναχοὶ ἐγένοντο καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ὑψηλῆς καταγωγῆς ἢ μεγάλης μορφώσεως. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ καὶ εἶχον ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπεστήριζον τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ πολὺ συνετέλεσαν διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐπιρροῆς των εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Μεγάλα μοναστήρια καὶ πλουσιώτατα λόγῳ τῶν πρὸς αὐτὰ δωρεῶν αὐτοκράτορων καὶ πλουσίων χριστιανῶν ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμόναζον χιλιάδες μοναχῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς αἰῶνας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔγινε κέντρον ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ χριστιανικῆς τέχνης. Πλουσιώταται βιβλιοθήκαι κατηρτίζοντο καὶ πολῦτιμα χειρόγραφα ἐφιλίσσοντο εἰς αὐτὰς πολλαπλασιαζόμενα διὰ προσεκτικῆς ἀντιγραφῆς.

"Άλλα μεγάλα μοναστήρια ἦσαν :

1) Ἡ Μονή τοῦ Στουδίου παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἔφθασε κάποτε νὰ ἔχῃ 1000 μοναχοὺς· 2) ἡ ἀρχαιοτάτη Μονή τοῦ Ὄρους Σινᾶ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί· εἶχε καὶ αὕτη πλουσίαν βιβλιοθήκην χειρογράφων· 3) ἡ Μονή τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· 4) ἡ Μονή τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ Μονή τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ μὲ τὰ ὠραῖα ψηφιδωτὰ τῶν ναῶν των, ἡ Μονή τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων παρὰ τὴν Καλαμπάκην.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

56. Ἡ Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Πάπαι τῆς Ρώμης ἀπέκτησαν ἤδη ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου μέγα κύρος καὶ ὅτι ὑπεδούλωσαν εἰς τὴν θέλησίν των τὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κληρικοὺς τῆς Δύσεως. Ἄφ' οὗτου μάλιστα ἔγιναν καὶ ἡγεμόνες ἰδίου κράτους (βλ. σελ. 96) ἢ ὑπ' αὐτῶν διοικήσις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέλεγκτος, αἱ δὲ καλούμεναι ὑπ' αὐτῶν Σύνοδοι ἦσαν πειθήνια ὄργανά των.

Οἱ Πάπαι ἐκάλουν Συνόδους καὶ ἐπεκύρωνον τὰς ἀποφάσεις των, μετέθετον ἐπισκόπους καὶ ἐπέβαλλον φορολογίας εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιρροή των καὶ ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πολὺ μεγάλη. Μέγα ὄπλον ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Διὰ τοῦ πρώτου ἀπηγορεύετο εἰς μίαν χώραν πᾶσα ἱεροτελεστία, τὸν δὲ ἀφορίζομενον οὔτε καὶ νὰ χαιρετίσῃ τις ἐπετρέπετο.

Ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Παπῶν ἦσαν :

1) **Γρηγόριος ὁ Ζ'** (1073 - 1085). Οὗτος ἐπέβαλε τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου καὶ ἐπάταξε τὰς καταχρήσεις τῶν κληρικῶν, κατῴρθωσε δέ, ὥστε εἰς πολλὰς χώρας καὶ ἡ ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων νὰ γίνεται ὑπ' αὐτοῦ. Διεκήρυξεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς τῆς παρὰ τοῦ ἡλίου, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ βασιλεῖς δέον νὰ λαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν των παρ' αὐτοῦ τοῦ ὁρατοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τόσον μέγα ἦτο τὸ κύρος τοῦ Γρηγορίου, ὥστε καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἑρρίκον Δ', ἀρνηθέντα νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα

έκλογήν καί διορισμόν τῶν Ἐπισκόπων εἰς τήν χώραν του, ἀφώρισε καί ὑπεχρέωσε νά ζητήσῃ ἐπίσημῶς παρ' αὐτοῦ συγγνώμην. Δέν ἤδυνήθη ὁμοῦς ὁ Γρηγόριος νά ἐπιβάλῃ τελικῶς ὅλας τὰς ἀξιώσεις καί μεταρρυθμίσεις του καί ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

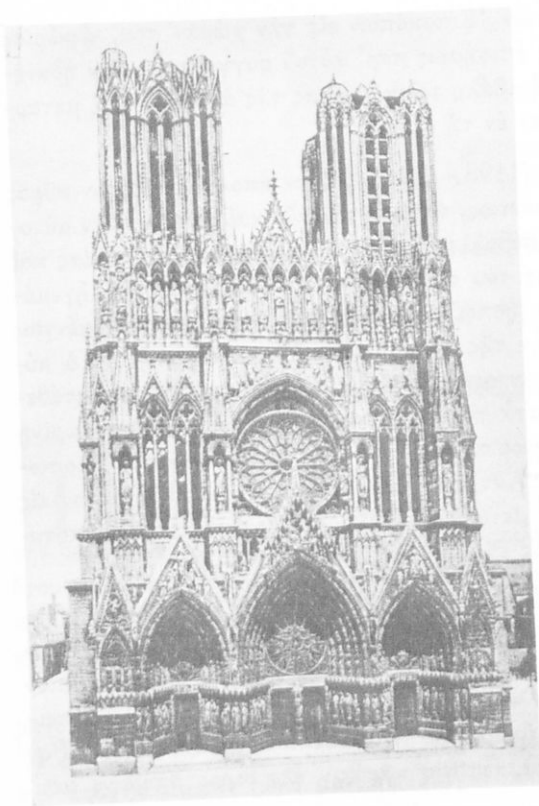
2) **Ἰννοκέντιος ὁ Γ'** (1198 - 1216). Εἶχεν ἀποκτήσει τόσον κύρος καί τόσην δύναμιν ὁ Ἰννοκέντιος, ὥστε ἀνεβίβαζε καί κατεβίβαζεν αὐτοκράτορας εἰς Γερμανίαν, ἐπέβαλλε δὲ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἀγγλίας τὰς θελήσεις του εἰς διαφόρους περιστάσεις. Οἱ ἡγεμόνες ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν ἠσπάζοντο τὸν πόδα του. Ὁ Ἰννοκέντιος ἐπεδίωξε καί τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο ὁ κύριος ὀργανωτὴς τῆς Δ' Σταυροφορίας καί αὐτὸς ἔδωσε τὴν συγκατάθεσίν του νά στραφῇ αὕτη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ προσωρινὴ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καί ἡ προσωρινὴ ἐπίσης ἐγκατάστασις Λατίνου Πατριάρχου συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν εὐρυσίν τοῦ χάσματος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καί τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν πρὸς ἔνωσιν αὐτῶν.

3) **Βονιφάτιος ὁ Η'** (1294 - 1303). Ὁ Βονιφάτιος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων Παπῶν τῆς περιόδου αὐτῆς. Λόγω τῶν μεγάλων ἀξιώσεών του ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον Δ' τὸν ἐπιλεγόμενον Ὁραῖον καί τὸν ἀφώρισε. Ὁ Φίλιππος ὁμοῦς ἔστειλεν εἰς Ρώμην στρατόν, ὁ ὁποῖος διεσκόρπισε τοὺς παπικούς. Ὁ Βονιφάτιος αἰχμαλωτισθεὶς καί ἀφθεὶς κατόπιν ἐλεύθερος ἀπέθανε μετ' ὀλίγους μῆνας.

Εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῆ τότε ἐκρυθμὸς κατάστασις καί διὰ τοῦτο ὁ ἐκλεγείς κατὰ τὸ 1305 Πάπας Κλήμης ὁ Ε', Γάλλος τὴν καταγωγὴν, ἀπέφυγε νά μεταβῇ εἰς Ρώμην καί ἐγκατεστάθη (1309) κατὰ τὴν πόλιν Ἀβινιὸν τῆς νοτίου Γαλλίας (120 χιλ. Β.Δ. τῆς Μασσαεἰς τὴν πόλιν Ἀβινιὸν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γάλλων βασιλέων, λίας). Εἰς τὴν πόλιν Ἀβινιὸν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γάλλων βασιλέων, παρέμειναν οἱ Πάπαι ἐπὶ 70 σχεδὸν ἔτη (1309 - 1377). Τὴν περίοδον ταύτην ὀνομάζουν οἱ Δυτικαὶ «δευτέραν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν».

57. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς Δύσεως περιορίζεται εἰς τὴν συλλογὴν καί συστη-

Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ
(Ὁ καθεδρικός ναός τῆς πόλεως Ρέιμς τῆς Γαλλίας)

τῆς Ἰταλίας εἰσαχθεῖσα καὶ διαδοθεῖσα ἑλληνικὴ φιλοσοφία, μάλιστα δὲ ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ σχολαστικοὶ θεολόγοι, ἀφορμώμενοι πάντοτε ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐπεδίωκον νὰ ἐξηγήσωσι τὸν ὄρατον κόσμον καὶ νὰ καθορίσωσι τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν πνευματικὸν καὶ ἀόρατον κόσμον διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοσοφίας· προσεπάθουν ἐπίσης διὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ δικαιολογήσωσι καὶ τὰ δόγματα τῆς Θρησκείας καὶ τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὸν τρόπον λατρείας τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Κύριος ὁδηγὸς τῶν φιλοσοφούντων τούτων θεολόγων ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης, τοῦ ὁποίου τὰς θεωρίας

ματικὴν κατὰ τὰς τῶν γνωμῶν τῶν ἀρχαιοτέρων Πατέρων τῆς. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς δὲν παρουσιάζουν καμμίαν πρωτοτυπίαν καὶ δημιουργικὴν παραγωγὴν.

Βραδύτερον ὅμως ἡ Θεολογία τῆς Δύσεως παρουσιάζει δημιουργικὴν ζωὴν καὶ χωρίζεται εἰς δύο τάσεις.

Ἡ πρώτη ὀνομάζεται **Σχολαστικὴ Θεολογία**. Ἡ ὀνομασία προῆλθεν ἀπὸ τὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια παραλλήλως πρὸς τὴν μελέτην καὶ ἐρμηνείαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ στοιχειώδεις ἐπιστημονικαὶ γνώσεις, ὡς καὶ ἡ διὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ διὰ

ἐγνώρισαν ἀπὸ τὰς ἀραβικὰς μεταφράσεις τῶν ἔργων του. Τοιούτοτρόπως ἡ φιλοσοφία ἐγινεν « ὑπηρετίς » τῆς Θεολογίας (Ancilla Theologiae), ὑποχρεωμένη νὰ ἀποδείξῃ ὅπωςδῆποτε διὰ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τῶν δογματικῶς πιστευομένων.

Οἱ σπουδαιότεροι σχολαστικοὶ θεολόγοι Ἄλβέρτος ὁ Μέγας (1193 - 1280) καὶ **Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης** (1225 - 1274) ἐκράτησαν τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν εἰς ἀνώτερα κάπως ἐπίπεδα, ἀπὸ τοῦ ΙΕ' ὅμως αἰῶνος ἡ σχολαστικὴ θεολογία κατῆντησε καθαρὰ σοφιστεία ἀσχοληθεῖσα μὲ ἀσκοπα καὶ γελοῖα κάποτε θέματα. Ταῦτα κυρίως διεκωμώδησεν ὁ οὐμανιστὴς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Ἐρασμος μὲ τὸ γνωστὸν ἔργον του « Μωρίας Ἐγκώμιον ». Ἐν τούτοις ἡ παπικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἐστηρίχθη καὶ στηρίζεται ἐν μέρει ἀκόμη ἐπὶ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας.

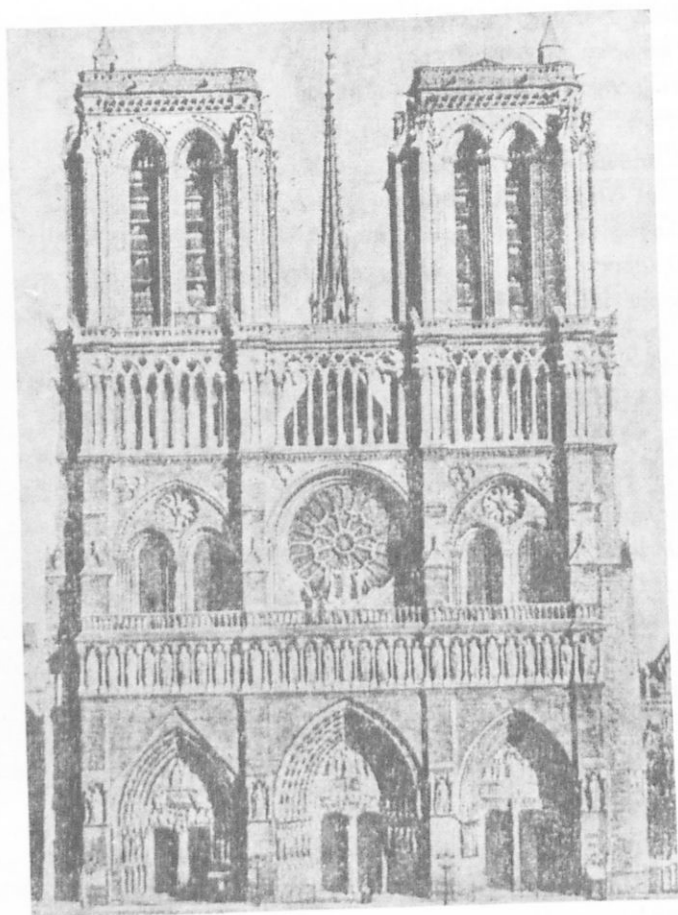
Ἡ δευτέρα τάσις τῆς θεολογίας παρήγαγε τοὺς λεγομένους **μυστικούς** θεολόγους. Οὗτοι ἐδίδασκον ὅτι αἱ μυστικαὶ ἀλήθειαι τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως δὲν δύνανται νὰ κατανοηθοῦν διὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ πρέπει ἀπλῶς νὰ πιστεύωνται διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καρδίας. Νομίζουν οὗτοι ὅτι πιστεύομεν τὸ θεῖον, διότι τὸ αἰσθανόμεθα καὶ ὄχι διότι τὸ ἐνοοοῦμεν. Ἐκ τῶν σπουδαιότερων μυστικῶν θεολόγων εἶναι ὁ **Θωμᾶς ὁ Κέμπης** (A Kempis, ἐκ Κέμπης τῆς Ρηνανίας). Τὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενον ἔργον « Ἡ μίμησις τοῦ Χριστοῦ » εἶχε τὴν μεγαλυτέραν μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν διάδοσιν καὶ μετεφράσθη εἰς τὰς περισσοτέρας γλώσσας τοῦ κόσμου.

58. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη εἰς τὴν Δύσιν.

Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Δύσεως προσλαμβάνει στοιχεῖα ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος πλῆθος καὶ τοῦ λεγομένου **ρομανικοῦ ρυθμοῦ**.

Ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὁ **Γοτθικὸς ρυθμὸς**, κατὰ τὸν ὅποιον ἀνηγέρθησαν λαμπρότατοι καὶ πολυτελέστατοι ναοί.

Ἡ θολωτὴ στέγασις εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα καὶ τῶν δύο τούτων ρυθμῶν. Ἀλλὰ ὁ μὲν ρομανικὸς θόλος ἔχει τὴν μορφήν κανονικοῦ τόξου, ὁ δὲ γοτθικὸς τὴν μορφήν διακοπτομένων τόξων καὶ ἀποληγόντων

Ναός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος
(Ὁ καθεδρικός ναός τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)

εἰς ὄξύ. Ὁξυκόρυφος δὲ εἶναι γενικῶς καὶ ἡ στέγασις τοῦ γοθικοῦ ναοῦ καὶ ἡ πλαισίωσις τῶν μεγάλων θυρῶν καὶ παραθύρων του. Ἐπὶ πλεόν ὁ γοθικὸς κίων ἔχει ραβδώσεις ἐν εἴδει νευρῶν πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ πλουσιωτάτη γλυπτὴ διακόσμησις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν γοθικῶν ναῶν, καθὼς καὶ ἡ ζωηρὰ εἰκονογράφησις τῶν ὑαλιωτῶν παραθύρων, προσδίδει θαυμαστὴν καλλιτεχνικὴν ὄψιν εἰς αὐτούς.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἸΕ' αἰῶνος, ὅποτε ἀρχίζει ἡ ἀναγέννησις τῶν Τεχνῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὴ τὴν γενικὴν τάσιν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Δημιουργεῖται τότε νέος ρυθμὸς, ὁ λεγόμενος τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὅποιον ἤρχισε νὰ κτίζεται εἰς Ρώμην ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου.

Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἀναπτύσσονται καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὡς ὑπηρετικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατ' ἀρχάς καὶ δημιουργοῦν ὠραῖα ἔργα. Πολὺ ἔνωρις ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπηγόρευσε τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν θείων μορφῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ἀποβάλλουν τὸ ἐσχηματοποιημένον καὶ τυπικὸν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ παρουσιάζονται ζωηραὶ καὶ φυσικαί.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παραμένει καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὡς διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Τοὺς ἐκκλησιαστικὸς ὕμνους συνοδεύει ἐπίσης τὸ ὄργανον (ἀρμόνιον), προσδίδον μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας.

59. Λατρεία καὶ ἡθῆ.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν εἰς μερικὰς χώρας οὔτε καὶ οἱ κληρικοί, οἱ κατώτεροι τοῦλάχιστον, δὲν ἐγνώριζον, κατέστησε τὴν λατρείαν ἐντελῶς τυπικὴν, μὴ δυναμένην νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν πιστῶν. Ἐνόμιζον ὅτι τὰ μυστήρια ἐπιδροῦν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ὅτι δὲν ἐχρειάζετο ἡ πίστις ἐκεῖνων, χάριν τῶν ὁποίων ἐτελοῦντο.

Μεταβολὰς μεγάλας εἰσήγαγεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων. Τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν ἐτέλουν δι' ἄζύμου ἄρτου, οἱ δὲ λαϊκοὶ μόνον τοῦ ἄρτου μετελάμβανον. Ἐχωρίσθη τὸ Χρῆσμα ἀπὸ τοῦ διὰ ραντίσματος γινομένου βαπτίσματος καὶ μετεδίδοτο (τὸ χρῆσμα) μόνον ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ Εὐχέλαιον παρείχετο μόνον εἰς ἐτοιμοθανάτους.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἀγίων ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπεδίδοτο μεγάλη τιμὴ εἰς αὐτούς, ἐξαιρετικῶς δὲ εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἀπέδιδον ἐπίσης μαχικὴν δύναμιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἀγίων. Ἐπεβλήθη γενικῶς ἡ ἀγαμία

τοῦ κλήρου. Μεγίστη σημασία ἀπεδίδετο εἰς τοὺς τύπους, τὴν τακτικὴν νηστείαν, τὰ προσκυνήματα κ.λ.π. καὶ ὀλιγωτέρα εἰς τὸν ἀγνὸν καὶ ἠθικὸν βίον. Διὰ τοῦτο τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, εὐρίσκοντο μακρὰν ἀπὸ τὰς ἠθικὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὴν Δύσιν ἀντίληψις ὅτι ὁ κλῆρος, καὶ μάλιστα ὁ Πάπας, ἠδύνατο νὰ δίδουν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. "Ἐκαστος χριστιανὸς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαγοράσῃ ὕσα ἁμαρτήματα εἶχε κάμει καὶ ὅσα θὰ ἔκαμνε τυχόν, ὡς καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῶν συγγενῶν του. Τοιαύτας ἀφέσεις (συγχωροχάρτια) ἐχορήγει ἄθροās ὁ Πάπας, ἰδίως εἰς ἐκείνους ποὺ ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρώμην κατὰ τὰ λεγόμενα **Ἰωβηλαῖα** ἔτη, δηλ. ἔτη ἀφέσεως. Ταῦτα καθιερώθησαν ἐπίσημως ἐπὶ Πάπα Βονιφατίου καὶ ἐτελοῦντο ἀνὰ 100 ἔτη κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἀνὰ 50, ἀνὰ 33 καὶ τέλος ἀνὰ 25 ἔτη ἀπὸ τοῦ 1470¹.

Εἶναι προφανές ὅτι ἡ τυπολατρία, ἡ ἀμάθεια καὶ μάλιστα αἱ ἀφέσεις θὰ προεκάλουν καὶ πράγματι προεκάλεσαν πλείστας καταχρήσεις καὶ διασφορὰν. Ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τούτων τοῦ κλήρου ἐξηγέρθησαν πολλοὶ χριστιανοὶ ζητοῦντες τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Καὶ οὗτοι μὲν ἐζήτησαν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἄλλοι δὲ ἔφθανον ἀκόμη περαιτέρω εἰσάγοντες αἰρετικὰς διδασκαλίας.

Τὸν ΙΑ' αἰῶνα παρουσιάσθη καὶ διεδόθη εἰς Ἰταλίαν καὶ νοτιοδυτικὴν Εὐρώπην ἡ αἵρεσις τῶν **Καθαρῶν**. Προέκυψεν αὕτη ἐκ τῆς αἵρέσεως τῶν Βογομίλων (σελ. 118), ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ φεύγοντες τὴν δίωξιν ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἰταλίαν. Οἱ Καθαροὶ ἀπῆλθον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξίν δύο ἀνταγωνιζομένων θεῶν, καλοῦ καὶ κακοῦ, ὅπως κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Παυλικιανοὶ καὶ παλαιότερον οἱ Μανιχαῖοι, καὶ ὅτι ἡ ἁμαρτία πηγάζει ἐκ τῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος· ἐπομένως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγνότητος διατηρεῖται καθαρὰ ἡ ψυχὴ.

Παρομοία ἦτο καὶ ἡ αἵρεσις τῶν **Ἀλβιγινῶν** ἢ Ἀλβιγιάν, παρουσιασθεῖσα τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς νότιον Γαλλίαν.

1. Κατὰ τὴν Π.Δ. (Λευιτικόν, ΚΕ' 9, 10) ἕκαστον 50ὸν ἔτος ἦτο ἔτος ἀφέσεως· ἐπιστρέφοντο κατὰ τοῦτο τὰ πωληθέντα κτήματα καὶ ἠλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀνηγγέλλετο διὰ σάλπιγγος, ἥτις ἐβραϊστὶ λέγεται γι ο μ π ε λ. Ἐκ τούτου τὸ Ἰωβηλαῖον, δηλ. ἔτος τῆς σάλπιγγος τῆς ἀφέσεως (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 482).

Τὸ ὄνομά των οἱ αἵρετικοὶ οὗτοι τὸ ὀφείλουσιν εἰς τὴν πόλιν Alba τῆς Νοτίου Γαλλίας. Ἦσαν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὅποιαν ὠνόμαζον Βαβυλῶνα τῆς Ἀποκαλύψεως. Κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν διὰ φοβερῶν σφαγῶν καὶ παντοειδῶν διώξεων. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐκήρυξεν ἀληθῆ σταυροφορίαν ἐναντίον των τὸ 1209 καὶ ἐπὶ 20 ἔτη ἐχύθη πολὺ αἷμα.

60. Ἱερὰ Ἐξέτασις.

Εἰς τὸν ἀγῶνά της κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησεν ὡς στήριγμα μὲν τὰ Μοναχικὰ τάγματα, ὡς ὄπλον δὲ τὴν φοβερὰν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἰδρυθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοναχικῶν ταγμάτων εἶναι, πλὴν τῶν Βενεδικτινῶν, τὰ τάγματα τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Οἱ μὲν Φραγκισκανοὶ ἀνέλαβον τὸ κήρυγμα κυρίως, οἱ δὲ Δομινικανοὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν αἵρετικῶν καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἰδρυθεῖσα τὸν ΙΒ' αἰῶνα καὶ συστηματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1235) ἤτο Ἱεροδικαστήριον ἐκ μοναχῶν δικάζον τοὺς αἵρετικούς. Τοιαῦτα δικαστήρια ἐλειτούργουν εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ ἀπέβησαν ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Οἱ συλλαμβανόμενοι ὡς αἵρετικοὶ προσήγοντο εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ ἐβασανίζοντο σκληρότατα, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἦσαν αἵρετικοί. Πολλοί, ἂν καὶ δὲν ἦσαν, διεκήρυσσον ὅτι ἦσαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Ἡ συνήθης καταδίκη ἤτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Μυριάδες χριστιανῶν ἦσαν τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, διότι μὲ πολλὴν εὐκολίαν ἤτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῆ τις αἵρετικός· καὶ αὕτη ἡ ἀνάγκωσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἢ ἀπλῆ δυσφορία διὰ τὰς καταχρήσεις τοῦ κλήρου ἐθεωρεῖτο αἵρεσις.

Διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἡ ὅποια ἐλειτούργησεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἰς τὴν Ἰσπανίαν δὲ μέχρι τοῦ 1808, καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ἐδιώχθησαν ἀμειλίκτως οἱ Καθαροὶ καὶ οἱ Ἀλβιγνοί, ὡς καὶ ἀπλοῖ μεταρρυθμισταὶ καὶ ἐπιστήμονες ἀκόμη βραδύτερον (Γαλιλαῖος κ.ἄ.). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐζήτησαν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας τῶν Παπῶν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου.

Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἦσαν: 1) Ὁ Ἄγγλος θεο-

λόγος και καθηγητής της 'Οξφόρδης **Ουΐκλιφ** (Wiclif) (1324 - 1384). 'Επολέμησε την παντοδυναμίας του Πάπα και την άγαμία του κλήρου διακηρύσσας ότι η ζωή των χριστιανών πρέπει να έχει ως βάση τις εντολές του Ευαγγελίου. Μετέφρασε την 'Αγία Γραφή εις την 'Αγγλικήν γλώσσαν και έζητει την ίδρυσιν ανεξαρτήτου, εθνικής 'Εκκλησίας εν 'Αγγλία. 'Ο Πάπας επέτυχεν εν τέλει την απομάκρυνσίν του εκ του Πανεπιστημίου, έδωξε δέ πάντας τους πολυπληθείς όπαδούς του.

2) 'Ο εν Πράγα της Βοημίας ιεροκήρυξ και καθηγητής του Πανεπιστημίου **Ιωάννης Ούσσιος** (Huss) (1369 - 1415). Ουτος εκλήθη ενώπιον της εν Κωνσταντία συνόδου (1414) να απολογηθή δια τα έναντίον του Πάπα κηρύγματά του εξ αιτίας των συγχωροχαρτίων. 'Εβασανίσθη επί έπτά μήνας και καταδικάσθη τέλος εις τον επί της πυρᾶς θάνατον, τον όποιον υπέστη μετά θαυμαστής γαλήνης.

3) 'Ο 'Ιταλός μοναχός **Σαβοναρόλα**, ό όποιος περι τα τέλη του ΙΕ' αιώνος εξηγγέρθη κατά της διαφθορᾶς της παπικής αλλῆς και απέκτησε μέγα κύρος εις την πατρίδα του Φλωρεντίαν. 'Εν τέλει και ουτος συλληφθείς απηγγονίσθη και έρρίφθη κατόπιν τό σώμά του εις την πυράν.

'Εν τούτοις παρ' όλας τας διώξεις και τα σκληρά μέτρα των Παπῶν ειχε γενικευθή πλέον εις την Δύσιν η αντίληψις ότι έπρεπε να γίνουν σοβαραί μεταρρυθμίσεις εις την 'Εκκλησίαν. Τούτο πράγματι έγινε κατά τας άρχάς του ΙΣΤ' αιώνος, όπως εις άλλο κεφάλαιον του βιβλίου τούτου θα ίδωμεν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ο Πατριάρχης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητὴς ἠθέλησε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἔχει μόνον δὲν θὰ καταδιώξῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅτι καὶ θὰ τὴν προστατεύσῃ. Ὁ Τοῦρκος σουλτᾶνος εἶχε συμφέρον νὰ κρατῇ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς τῶν Παπῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως, τοὺς ὁποίους ἐβλεπεν ὅλους ὡς ἐχθρούς. Εἶχε συμφέρον δηλαδὴ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῶν «ἀνθενωτικῶν» ὀρθοδόξων.

Διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἄλωσιν τοὺς ἐπιζήσαντας ἄρχοντας, κληρικούς καὶ λαϊκούς, νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ γνωστός διὰ τοὺς ἀνθενωτικούς ἀγῶνάς του μοναχὸς Γεώργιος Σχολάριος, ὅστις ἔλαβε κατὰ τὴν χειροτονίαν τὸ ὄνομα Γεννάδιος. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ περιέβαλε τὸν νέον Πατριάρχην δι' ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Τοῦ ἐνεχείρισεν ὁ ἴδιος τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον, ὡς ἐπραττον ἄλλοτε οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, τὸν προέπεμψε μέχρι τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων καὶ διέταξε νὰ τὸν συνοδεύσῃ τιμητικὴ φρουρὰ μέχρι τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Μωάμεθ διὰ διατάγματος καθώρισε τὰς σχέσεις τοῦ Πατριαρχ-

χείου πρὸς τὸ Κράτος ἀναγνωρίσας ἐν εἶδος ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν λεγομένων προνομίων.

Θρησκευτικὰ προνόμια καὶ διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῶν προνομίων ὁ Πατριάρχης ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν καὶ ἀντιπρόσωπός των ἔναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἐθνάρχης δηλ. ὄλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀπηγορεύθη δὲ ὁ βίαιος ἐξισλαμισμός. Ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης ὁ Πατριάρχης ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ κλήρου, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Ἡ δύνατο νὰ δικάζῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἢ οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἐντολήν του τοὺς κληρικούς, ὡς καὶ τὰς μεταξὺ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν διαφοράς. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ εἰσπράττῃ φόρους καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναστηριακῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἀφέθησαν ἀφορολόγητα.

Ὁ Πατριάρχης ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν ἔχων παρ' ἑαυτοῦ συμβούλιον (Σύνοδον) ἐκ κληρικῶν διαφορῶν βαθμῶν. Ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐπισήμου διερμηνέως τῶν Πατριαρχείων ὅστις εἶχε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου.

Βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ 1856, ἡ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Σύνοδος ἀπετελέσθη ἐκ 12 ἀρχιερέων καὶ αὐτῆ, ἔχουσα ὡς πρόεδρον τὸν Πατριάρχην, ἐκυβέρνα τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐτερον δὲ Συμβούλιον μεικτὸν ἐξ ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν προκρίτων ἔλυε ζητήματα, ποὺ δὲν ἦσαν καθαρῶς θρησκευτικὰ, ὅπως τὰ τῶν κληρονομιῶν, τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ κ.λ.π. Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πολὺ μικρός, δὲν λειτουργεῖ τὸ μεικτὸν συμβούλιον.

Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπάγονται καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας, αἱ ὅποια διοικοῦνται ὑπὸ Ἀρχιεπισκόπων καὶ περιλαμβάνουσι τοὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας Ἕλληνας Ὀρθοδόξους.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Σήμερον Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀθηναγόρας.

62. Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν.

Τὰ παραχωρηθέντα ὁμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς χριστιανοὺς προνόμια σπανιώτατα ἐσέβοντο οἱ Τούρκοι. Οἱ Σουλτᾶνοι ἐπενέβαινος

εις τὰ ἐσωτερικά τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβίβαζον ἢ κατεβίβαζον, ἐκακοποι-
ουν ἢ ἐστολλον εἰς ἀγχόνην Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους. Αἱ ἐπεμβά-
σεις των ἐλάμβανον ἐνίοτε χαρακτῆρα διωγμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
ἀνδρῶν ἢ δημεύσεως τῶν περιουσιῶν των.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Τούρκων παρεβίαζον συχνὰ τὰ
προνόμια τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσαν. Ἐκ-
κλησιαστικαὶ ἢ μοναστηριακαὶ περιουσίαι διηρπάζοντο, ναοὶ μετε-
βάλλοντο εἰς τζαμιά, χιλιάδες χριστιανῶν ἐξισλαμίζοντο διὰ τῆς βίας.
Μικροὶ χριστιανόπαιδες ἤρπάζοντο ἀπὸ τὰς οικογενείας των (παιδο-
μάζωμα), ἐξισλαμίζοντο καὶ κατετάσσοντο εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενι-
τσάρων.

Ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἦτο μαρτυρικὴ. Πολλοὶ ἔφευγον εἰς ὄρεινὰς
περιοχὰς ἢ εἰς ἄλλας χώρας. Πολλοὶ προετίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν
ἐξισλαμισμὸν ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως τῶν δεσποτῶν καὶ αὐ-
τοὶ εἶναι οἱ νεομάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὗτοι διὰ τῆς
θυσίας των, ὅπως οἱ μάρτυρες τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐνί-
σχουν τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν ἀγῶνά των ὑπὲρ τῆς θρη-
σκείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Τοιοῦτοι νεομάρτυρες ὑπῆρξαν:

1) ὁ μοναχὸς **Ἰάκωβος**, ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε τὸ 1520 εἰς τὸ
Διδυμότειχον κατήγορηθεὶς ὅτι ἐξήγειρε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν·

2) ὁ μοναχὸς **Μακάριος** εἰς Θεσσαλονικίην·

3) ὁ μητροπολίτης Κορίνθου **Ζαχαρίας**, ὡς συνεννοούμενος μετὰ
τῶν Ἐνετῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων·

4) ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τῆς **Ἐσίας Φι-
λοθέης** ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐμαρτύρησε τὴν 19ην Φε-
βρουαρίου 1589, διότι διέσωσε καὶ περιέθαλψεν εἰς τὴν μονὴν τῆς πολ-
λὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας. Τὸ σεπτὸν λείψανόν τῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν
Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν·

5) ἡ λαμπροτέρα τέλος καὶ ἀγνοτέρα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ
φυσιογνωμία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ νεομάρτυς **Κοσμάς ὁ
Αἰτωλὸς** (1714 - 1779). Ἐγενήθη ἐν Μεγάλῳ Δένδρῳ τῆς Ναυπα-
κτίας. Ἐσπούδασεν εἰς Σιγδίτσαν τῆς Παρνασσίδος καὶ κατόπιν ἤκουσεν
ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐχει-
ροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἀπὸ τοῦ 1760 ἤρχισε τὸ χριστιανικὸν καὶ ἐθνικὸν
ἔργον του. Περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

Στερεὰν Ἑλλάδα, ἐταξίδευσε δὲ καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἐκήρυττε πανταχοῦ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνίσχυε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα προτρέπων εἰς ἴδρυσιν σχολείων καὶ ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν. Ἡ διδασχὴ καὶ αἱ προτροπαὶ του εὔρισκον μεγάλην ἀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ. Συκοφαντηθεὶς ὡς παραξίας δῆθεν καὶ ὑποκινητῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν συνελήφθη καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ἡπειρον τὴν 14ην Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἐορτάζεται ἡ μνήμη του κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου του.

63. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνει ὄχι μόνον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους μας τὴν παιδείαν. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ταυτίζεται μὲ τὴν Ἐθνικὴν παιδείαν.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχε μικρὰ πνευματικὴ κίνησις γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὸ Φανάριον.

Ὁ πρῶτος Πατριάρχης Γεννάδιος ἴδρυσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν (Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν), ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἐλειτούργει κανονικῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας.

Εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, αἱ φοβεραὶ ἀνωμαλίας καὶ καταστροφαὶ τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἴδρυσιν σχολείων, ὥστε οἱ ὑπόδουλοι ἐστερήθησαν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη πάσης παιδεύσεως. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας ὁ Β' συνιστᾷ εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1593 νὰ μεριμνήσωσιν οἱ Ἐπίσκοποι διὰ τὴν ἴδρυσιν σχολείων εἰς τὰς περιφερείας των. Διδάσκαλοι ὅμως δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ κληρικοὶ, τῶν κατωτέρων ἱερατικῶν βαθμῶν μάλιστα, ἦσαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαιδευτοί.

Ἄλλὰ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἐπιεικεστέρα κάπως πολιτικὴ τῶν Τούρκων καὶ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐπέτρεψαν τὴν ἴδρυσιν σχολῶν εἰς διαφόρους πόλεις τῶν ὑποδοῦλων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Εἰς τὴν Ἑνετίαν δηλ. ἰδρύθη ἀνώτερον σχολεῖον τὸ 1621, ὀνομασθὲν

Φλαγγίνειον Φροντιστήριον ἀπὸ τὸν προικοδοτήσαντα αὐτὸ Κερκυραῖον Θωμᾶν Φλαγγίνην. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὸ ἀνώτερα μαθήματα ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα Ἑλληνας νέοι, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο κατόπιν διδάσκαλοι εἰς ἄλλα σχολεῖα τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος. Τοιαῦτα σχολεῖα ἰδρύθησαν τὸ 1647 ὑπὸ πλουσίων Ἑλλήνων τῆς Ἑνετίας εἰς τὰ Ἰωάννινα πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1676 ἰδρύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπίσης ἱεροσπουδαστήριον πρὸς μὸρφωσιν κατωτέρων κληρικῶν.

Μαθηταὶ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἔγιναν διδάσκαλοι εἰς Μέτσοβον, Λάρισαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἰδρύθησαν κατόπιν σχολεῖα.

«Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας», γράφει ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἰδρύθησαν εἰς ἕλας τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα: εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολῶν τούτων ἐγίνοντο ἱερεῖς ἢ διδάσκαλοι εἰς τὰ χωρία ἕλης τῆς Ἑλλάδος.

Πλησίον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, ἡ τῶν μητροπολιτικῶν μεγάρων εἰς τὰς πόλεις, ἐλειτούργουν σχολεῖα, μικρὰ ἢ μεγάλα. Ἐδιδάσκετο συνήθως εἰς αὐτὰ ἡ Ὀκτώηχος, ὁ Ἀπόστολος, τὸ Ψαλτήριον καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱερὰ βιβλία. Ὅπου δὲν ἐλειτούργουν σχολεῖα οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ ἐκάλουν τοὺς ἑλληνόπαιδας εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα.

Ἀνώτερα σχολεῖα συντηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν: 1) Ἡ **Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ** εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἀνώτατον ἔθνικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα· 2) ἡ **Πατμιάς Σχολῇ** εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, ἰδρυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· 3) ἡ **Ἀθωνιάς Σχολῇ** ἢ **Ἀκαδημία** εἰς τὸ Ἁγιον Ὄρος, ἰδρυθεῖσα ἐπίσης περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1843 ἰδρύθη ἡ **Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης**, ἡ ὁποία ἀπέβη ὀνομαστὴ καὶ παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς Χάλκης ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπατά ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα.

Πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγγραφεῖς ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκετοί. Οἱ περισσότεροι ἐσπούδασαν καὶ

εις ανωτέρας σχολάς και Πανεπιστήμια τῆς Δ. Ευρώπης. Διὰ τῶν συγγραμμάτων των προσεπάθουν νὰ ἐνισχύσουν τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἐναντι τῶν Δυτικῶν κυρίως (Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων).

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων συγγραφέων εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἦσαν οἱ ἑξῆς:

1) **Μελέτιος Πηγᾶς** (1535 - 1602). Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ κατόπιν Κωνσταντινουπόλεως. Κατήγετο ἐκ Κρήτης καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἰταλίαν. Ὑπῆρξε περίφημος ἱεροκῆρυξ. Ἐγραψεν ἐπιστολάς καὶ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Περὶ Πάπα», ἐν τῷ ὁποίῳ καταπολεμεῖ τὰς κακοδοξίας τῶν Δυτικῶν.

2) **Ἱερεμίας ὁ Β΄**. Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ ἔπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1572, τρεῖς πατριαρχεύσας μέχρι τοῦ 1595. Ἦτο εἰς ἐκ τῶν πλέον μορφωμένων κληρικῶν. Μετέβη εἰς Ρωσίαν καὶ ἐχειροτόνησε πρῶτον Πατριάρχην τῶν Ρώσων τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰωῶβ τὸ 1589. Ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς Διαμαρτυρομένους θεολόγους ζητοῦντας τὴν ἐνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπέρριψε τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς προτάσεις των. Σφίζονται πολλὰ συγγράμματα τοῦ μεταξὺ τούτων τρεῖς δογματικαὶ ἀποκρίσεις τοῦ πρὸς τοὺς Βιττεμβέργιους θεολόγους, νοητικὴ διδασκαλία πρὸς Γερμανούς, ἔκθεσις περὶ τῶν ἡθῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κ.ἄ.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔδωκε μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Κατὰ πρότασιν τοῦ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1593 ἔλαβεν ἀπόφασιν, ὅπως ἐν ἐκάστη Ἐπισκοπῇ ληφθῆ ἕξι μέρη διὰ τὴν ἰδρυσιν σχολείων.

3) **Κύριλλος Λούκαρις**. (1572 - 1638). Κατήγετο ἐκ Κρήτης· ἐσπούδασεν εἰς Ἑνετίαν καὶ Πάδουαν καὶ ἐγένετο Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πρῶτον καὶ ἔπειτα Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ὀνομαστός διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔγραψε πολλὰς πραγματείας. Ἐφρόντισε νὰ ἰδρυθῆ τυπογραφεῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκῆρυττεν ὁ ἴδιος τακτικώτατα. Κατέστη ὑποπτος εἰς τοὺς Τούρκους συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, πεντάκις ἐξεθρονίσθη καὶ ἀπέθανε στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τὸ 1638.

4) ὁ **Δοσίθεος Ἱεροσολύμων** (1641 - 1707). Κατήγετο ἐξ Ἀρα-

χόβης τῆς Αἰγιαλείας καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ἐξ ἐτῶν μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἄν καὶ αὐτοδίδακτος, ἐν τούτοις ἀνεδείχθη εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, πατριαρχεύσας ἐπὶ 37 ἔτη. Εἰργάσθη μετὰ θέρμης καὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀναδιωργάνωσε τὴν Ἀγιοταφικὴν Ἀδελφότητα, ἔδρυσε σχολεῖα, βιβλιοθήκας καὶ τυπογραφεῖον. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι ἢ «Ὁμολογία» του, ἔνθα ἀναπτύσσει τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν ἐναντίον τῶν Παπικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Σπουδαῖον ἐπίσης ἱστορικὸν ἔργον του εἶναι τὸ «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων».

5) **Μηνιάτης Ἡλίας** (1669 - 1715). Ἦτο Κεφαλλῆν καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἑνετιὰν διακριθεὶς διὰ τὴν φιλομάθειάν του. Νεώτατος διωρίσθη διδάσκαλος τοῦ Φλαγγινεῖου φροντιστηρίου ἐν Ἑνετίᾳ, ἐδίδαξε δὲ κατόπιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς. Αἱ ὁμιλίαι του διακρίνονται διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, τὴν χάριν καὶ τὴν πειστικότητα. Ἐγραψε καὶ ὁμιλεῖ εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Βραδύτερον ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων. Πλὴν τῶν ὁμιλιῶν του ἔγραψε καὶ σύγγραμμα διὰ τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τὸν τίτλον «Πέτρα σκανδάλου».

6) **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716 - 1806). Πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ. Ἐγενήθη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. Ἐδίδαξεν εἰς Ἰωάννινα καὶ Κοζάνην, εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν καὶ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταβὰς εἰς Ρωσίαν ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης ἀναδειχθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀκαδημαϊκός. Μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων του εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς: 1) Ἱστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Filioque)· 2) Ὁρθόδοξος Ὁμολογία· 3) Βιβλιάρχιον κατὰ Λατίνων κ.ἄ.

7) **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1731 - 1800). Συμπολίτης καὶ φίλος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Σπουδάσας εἰς Ἰταλίαν φιλοσοφίαν καὶ φυσικομαθηματικά ἐκλήθη εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἔπειτα Σταυρουπόλεως καὶ Ἀστραχάν, ὅπου ἐπέτυχε τὸν ἐκκρι-

στιανισμόν πολλῶν Μουσουλμάνων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Κυριακοδρόμιον», ἧτοι ἐρμηνεῖα καὶ ἀνάπτυξις τῶν κατὰ Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων περικοπῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἀποστόλων.

64. Αἱ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἡ μεριμνῶσα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς πίστεως ὅλων τῶν ὑποδούλων, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Ὑψίστας ὑπηρεσίας προσέφεραν ἡ Ἐκκλησία μας εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν μετέχουσα ἐνεργῶς εἰς ὅλας τὰς προσπάθειας ὀργανώσεως τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐξεγέρσεις του.

Πολλοὶ κληρικοὶ εὔρον μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος ὁ Σκυλοσόφος καὶ ὁ ἡγούμενος Σεραφεῖμ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἡπειροθεσσαλίας τὸ 1611, ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας κ.ἄ.

Σοφὸς ἱστορικὸς γράφει: «Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν πίστιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας. Ἐνῶ ὠδηγοῦντο δέσμοι καὶ ὑβριζόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγχόνης καὶ παρεκινοῦντο νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ὅλοι ἀνεξαιρέτως ἐπροτίμων τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον».

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Μεγάλῃς Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἐναρξιν, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Κλῆρος ἐπρωτοστάτησε καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Πρωτομάρτυρες εἰς τὸν βωμὸν τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδείας, ἀπηγγωνίσθησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς Κωνσταντινούπολιν (10 Ἀπριλίου 1821). Μετ' ὀλίγον εὔρον ἐπίσης μαρτυρικὸν θάνατον οἱ μητροπολίται Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως, Τυρνόβου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ κληρικοί.

Εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὁ κλῆρος πρωταγωνιστεῖ. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἀνδρούσσης Ἰωσήφ,

ὁ Λακεδαιμόνος Χρῦσανθος, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κληρικοί εἶναι ἐνθουσιώδεις ἀπόστολοι τοῦ Ἀγῶνος καὶ Ἀγωνισταί. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ Κορώνης Γρηγόριος, ὁ Μονεμβασίας Χρῦσανθος, ὁ Ἀμφίσσης (Σαλώνων) Ἡσαΐας καὶ πλεῖστοι ἐπίσης ἄλλοι καθαγιάζουν διὰ τοῦ αἵματός των τὸν Ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας.

Διὰ τὸν ὀρθόδοξον κληρὸν ὁ ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ταυτίζεται πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους. Ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' δίδει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ φύγῃ, διὰ νὰ σωθῆ: «Μὲ προτρέπετε νὰ φύγω... Ὅχι. Ἐγὼ διὰ τοῦτο εἶμαι Πατριάρχης, διὰ νὰ σώσω τὸ ἔθνος μου, καὶ ὄχι νὰ καταστραφῆ τοῦτο ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους. Ὁ θάνατός μου θὰ φέρῃ μεγαλυτέραν ὠφέλειαν παρὰ ἡ ζωὴ μου. Οἱ ξένοι χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ ἀγανακτήσουν διὰ τὸν ἀδικὸν θάνατόν μου καὶ θὰ ἐνοήσουν ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ πίστις ὑβρίσθη. Οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ θὰ πολεμοῦν μὲ μεγαλυτέραν μανίαν, ἢ ὅποια θὰ φέρῃ τὴν νίκην...».

Τὸ ἔθνος ἡμῶν ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας. Δυναμέθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὅπως ἄλλοτε ὁ χριστιανισμὸς διηκολύνθη εἰς τὴν διάδοσίν του ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ τώρα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

1) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας ἰδρύθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μονοφυσιτῶν πατριαρχῶν καὶ Ἀράβων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀναζωογονεῖται, ἰδίως δὲ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Αἴγυπτος ἐγένεν ἀνεξάρτητον κράτος. Οἱ ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἀνέρχονται εἰς 140 χιλιάδας.

Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας φέρει ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν τίτλον: Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας,

Λιβύης, Πενταπόλεως, Αιθιοπίας και πάσης 'Αφρικής, Πατήρ Πατέρων, Ποιμήν Ποιμένων, 'Αρχιερεύς 'Αρχιερέων, τρίτος και δέκατος τῶν 'Αποστόλων και Κριτής τῆς Οἰκουμένης, δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης Κελλεστίνου. Τὸ Πατριαρχεῖον διαιρεῖται σήμερον εἰς ἔνδεκα ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας, τὰς ἐξῆς: 1) 'Αλεξανδρείας με ἔδραν τὴν 'Αλεξανδρείαν ἢ τὸ Κάϊρον· 2) Πηλουσίου με ἔδραν τὸ Πόρτ-Σάϊδ· 3) 'Λεοντοπόλεως, με ἔδραν τὴν 'Ισμαηλίαν· 4) Νουβίας με ἔδραν τὸ Χαρτούμ. 5) 'Αξώμης με ἔδραν τὴν 'Αδδὶς 'Αμπέμπα· 6) 'Ερμουπόλεως με ἔδραν τὴν Τάντα· 7) Καρθαγένης με ἔδραν τὴν Τρίπολιν· 8) 'Ιωαννουπόλεως με ἔδραν τὸ Γιοχάννεσμπουργκ· 9) Κεντρώας 'Αφρικής με ἔδραν τὸ 'Ελισάμπεθβιλ· 10) 'Ανατολικῆς 'Αφρικής με ἔδραν τὸ Δάρ-ἐλ-Σαλαάμ· 11) Δυτικῆς 'Αφρικής με ἔδραν τὸ Γιαουτέ. Πατριάρχης εἶναι ὁ Χριστοφόρος.

2) Τὸ Πατριαρχεῖον 'Αντιοχείας.

'Η 'Αντιόχεια κατέστη εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων 'Αποστολικῶν χρόνων κέντρον διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ἐδοκιμάσθη ποικιλοτρόπως. Μέχρι τοῦ 1898 οἱ Πατριάρχαι ἦσαν Ἕλληνες. Τὸ 1900 ἀνεδείχθη Πατριάρχης 'Αραβ, σήμερον δὲ τὸ Πατριαρχεῖον εὐρίσκεται ὀριστικῶς εἰς χεῖρας τῶν Σύρων ὀρθοδόξων. Ἐδρα τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἡ Δαμασκός.

'Ο Πατριάρχης 'Αντιοχείας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Μεγάλης Θεουπόλεως 'Αντιοχείας, Συρίας, 'Αραβίας, Κιλικίας, 'Ιβηρίας τε καὶ Μεσοποταμίας και πάσης 'Ανατολῆς. Πατριάρχης εἶναι ὁ Θεόδωσιος.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον 'Ιεροσολύμων.

'Η Ἐκκλησία τῶν 'Ιεροσολύμων, τοῦ τόπου τῆς σταυρώσεως και ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἰδρυθεῖσα ὑπ' Αὐτοῦ, ἐστερεώθη διὰ τῆς ἀκλονήτου πίστεως τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη ἀκμὴ αὐτῆς σημειοῦται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου και ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τοῖς 'Αγίοις Τόποις.

'Όταν οἱ 'Αραβες κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην, τὸ Πατριαρχεῖον ὑπέστη πολλὰς διώξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν και ἐπὶ Σταυροφόρων. Περισσότερον και σκληρότερον ἐδοκιμάσθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως.

Μεγάλοι ἀγῶνες ἔγιναν μεταξύ τῶν Ὀρθοδόξων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων διὰ τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα τῶν ἱερῶν καὶ ἀγίων Προσκυνημάτων. Τέλος ἐπὶ Σουλτάνου **Σελῖμ τοῦ Α'** (1512 - 1520) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριότης τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων μοναχῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην οἱ Ἑλληνες Πατριάρχαι δὲν ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Ἀρμενίων ἰδίως, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀραβοφάνων ὀρθοδόξων. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς **Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος** εἰς τὰς προσπάθειάς καὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κατοχῆς τῶν Ἀγίων Προσκυνημάτων, καὶ μάλιστα τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Ἀραβίας καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἀγίας Σιών. Πατριάρχης εἶναι σήμερον ὁ Βενέδικτος.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σινᾶ.

Εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος τῆς χερσονήσου Σινᾶ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπου ὑπάρχει καὶ λείψανον τῆς Ἀγίας.

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς εἶναι ἀρχιεπίσκοπος καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Ἡ ἔδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μεταφέρεται τὸν χειμῶνα εἰς τὸ Κάϊρον.

Ἡ μονὴ ἔχει τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ὁ λεγόμενος Σιναϊτικὸς Κῶδιξ, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐδωρήθη εἰς τὸν τσάρον τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον, οἱ δὲ Κομμουνισταὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων λιρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

66. *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.*

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἰδρύθησαν Ἐκκλησίαι εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πολὺ ἔνωρις ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Κατὰ τὸν δεῦτερον αἰῶνα Ἕλληνας Ἀπολογηταί, ὁ Κορδατός καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐπιδίδου ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς πολλοὶ ἐπίσκοποι Ἕλληνας ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Εἰς τὴν νῆσον Μήλον ἀνεκαλύφθησαν χριστιανικαὶ κατακόμβαι. Εἰς ὅλας τέλους τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους φέρονται ὑπογράφοντες ἐπίσκοποι διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Πάντα ταῦτα, ὡς καὶ σπουδαῖα χριστιανικὰ μνημεῖα (ναοὶ καὶ ἔργα ζωγραφικὰ), ὑπάρχοντα ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἤδη αἰῶνος εἰς Πελοπόννησον, Ἀθήνας, Βοιωτίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλονίκην κ.ἄ., μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς ἀνῆκεν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανοὺς τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἀκριβῶς τὸ 733 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠνώθη μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ. Διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐτίμησαν αὐτήν, ὅπως ὁ Θεσσαλονίκης **Γρηγόριος Παλαμᾶς**, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης **Οἰκουμένιος** οἱ ἀδελφοὶ **Νικήτας** καὶ **Μιχαὴλ Ἀχομινᾶτοι** οἱ Χωνιάται, ὁ Θεσσαλονίκης **Εὐστάθιος**, ὁ Μεθώνης **Νικόλαος**, ὁ ἐπίσκοπος Ἀχρίδος **Θεοφύλακτος** ἐξ Εὐβοίας, διακριθεὶς ὡς ἔρμηνευ-

τῆς τῶν Γραφῶν, κ.ἄ. Πολλοὶ Πατριάρχαι κατήγοντο ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος: τοιοῦτοι εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Α΄, Μελέτιος ὁ Πηγάς, ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ὁ Δοσίθεος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ε΄ κ.ἄ.

Κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν οἱ μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα Ἐπίσκοποι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν των, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ Λατίνων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Φράγκων ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβε ταχέως καὶ κατὰ τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς καὶ τὸ ἠθικὸν στήριγμα τοῦ Ἔθνους μας.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν πρωτοστατεῖ, ὅπως εἶδομεν, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἔπρεπε καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ κρατοῦσαν συνήθειαν, καθ' ἣν ἐλεύθερον κράτος ἐδικαιούτο νὰ ἔχῃ ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο συνῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὸ 1833 σύνοδος ὄλων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀνεκλήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

67. Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν διοίκησιν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβε μικρὰ Σύνοδος ὀνομασθεῖσα «Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος». Ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε ἐπισκόπων καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ, ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, ὅστις ἐλέγετο Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἦτο ὁ ἔχων τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης, δηλ. ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὴν χειροτονίαν.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1852. Ἐκτοτε πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὠρίσθη ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, οἱ δὲ Συνοδικοὶ ἐλαμβάνοντο κατὰ τὴν σειρὰν τῶν πρεσβείων τῆς χειροτονίας των. Ὁρίσθη ἐπίσης νὰ λαμβάνεται τὸ ἅγιον μύρον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ. Ἡ Σύνοδος ἐξέλεγε τοὺς ὑπόψηφους Ἐπισκόπους, ἐπέβλεπε τὴν τήρησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τοῦ κλήρου.

Βραδύτερον προσετέθησαν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον Ἐκκλησίαν τῆς

Ἑλλάδος αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἐπτανήσου (1864) καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἄρτης (1881). Κατὰ τὸ 1928 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὤρισε διὰ Συνοδικοῦ Τόμου ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Μακεδονίας, Δ. Θράκης, Ἡπειροῦ καὶ Νήσων Αἰγαίου πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχὴν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης παραμένει καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Πατρίδος ἡμιαυτόνομος ὑπαγομένη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Διοικεῖται ὑπὸ ἰδίας Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς ἣν παρίσταται Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης μνημονεύει τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῆς· τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τῆς Κρήτης συζητοῦνται μεταξύ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸν ἰσχύοντα σήμερον **Καταστατικὸν Χάρτην** ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διοικεῖται ὡς ἑξῆς:

Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς σепτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος ἀποτελουμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Αὕτη συνέρχεται τὸν Ὀκτώβριον ἐκάστου ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὡςάκις παραστῆ ἀνάγκη, καὶ ἐπιλαμβάνεται τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος (ἀνὰ ἕξ) ὡς συνέδρων. Οὗτοι καλοῦνται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. Ἡ Συνοδικὴ περίοδος εἶναι ἑνιαυσία, ἄρχεται τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐκάστου ἔτους καὶ λήγει τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους· ἔδρα εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Καὶ τῶν δύο Συνόδων προεδρεύει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, παρίσταται δὲ εἰς τὰς συνεδριάσεις των ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Οὗτος γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τῶν συζητουμένων, ἀλλὰ δὲν ἔχει δικαίωμα ψήφου.

68. Λατρεία, ἡθὴ καὶ παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ λατρεία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους πρόσλαμβάνει λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ὡραῖοι ναοὶ ἀνεγείρονται εἰς ὅλας τὰς

πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ στολιζονται μὲ θαυμάσια ἔργα, τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, διακοσμήσεις. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καλλιεργεῖται καὶ ἀπὸ τοῦ 1904 διδάσκεται εἰς τὸ Ὁδεῖον Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μεγάλην ἀνάπτυξιν. Κατεβλήθη εὐθὺς ἀμέσως προσπάθεια μορφώσεως τοῦ κατωτέρου ἰδίως κλήρου. Ὁ πρῶτος ἐθνικὸς κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας ἴδρυσεν πρὸς τοῦτο Ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸν Πόρον. Ὅταν βραδύτερον (1837) ἰδρῦθη τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις, περιέλαβε καὶ Θεολογικὴν σχολὴν διὰ τὴν μόρφωσιν ἀνωτέρων κληρικῶν. Μετὰ δέκα ἔτη (1847) ἰδρῦθη ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Σήμερον λειτουργοῦσιν Ἱερατικαὶ σχολαὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Διαπρεπεῖς θεολόγοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, ἀνεδείχθησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα πολλοί. Σπουδαιότεροι εἶναι:

1) Ὁ **Θεόκλητος Φαρμακίδης** (1784 - 1860). Ἐγεννήθη εἰς Λάρισαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του. Τὸ 1837 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν. Ἐγράψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐξέδωσε μετὰ ὑπομνημάτων τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς ἑπτὰ τόμους.

2) Ὁ **Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων** (1780 - 1857). Ἄνεδείχθη οὗτος σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διαπρεπὴς θεολόγος. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἱεροκλήρυξ εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Φυλακισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐξεφώνησε θαυμάσιον λόγον κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθερὰν Ἑλλάδα τὸ 1835 καὶ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν συγγραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δράσιν.

3) Ἱστορικά, ἐρμηνευτικὰ καὶ ἠθικὰ συγγράμματα ἀξιόλογα συνέγραψαν οἱ θεολόγοι Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου **Κοντογόννης** (†1878), **Ρομπότης** (†1875), **Ν. Δαμαλᾶς** (†1892) καὶ ἄλλοι.

4) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπίσης ἔτη ἐζησαν, ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα πολλοὶ θεολόγοι: Ὁ Καθηγητὴς **Ἄ. Κυριακὸς** συγγραφέας

τρίτομον 'Ιστορίαν τῆς 'Εκκλησίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν **Χρυσόστομος Παπαδόπουλος** (†1938) διακριθεὶς διὰ τὴν σοφίαν, τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου καὶ τὴν πλουσίαν συγγραφικὴν δρασίαν του, οἱ σοφοὶ Καθηγηταὶ **Ζήκος Ρώσης** (†1933) καὶ **Χρ. 'Ανδροῦτσος** († 1935) ἀναπτύξαντες εἰς συγγράμματά των τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς 'Εκκλησίας μας κ.π.ἄ. Πλεῖστοι τέλος θεολόγοι ὑπάρχουν ἐν ζωῇ ἐργαζόμενοι μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου διὰ τὴν πρόοδον τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

'Η ζωνρὰ αὕτη παιδευτικὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν βελτιώσιν τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. 'Η 'Εκκλησία μας πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἴδρυσιν ἰδρυμάτων καὶ τὴν πραγματοποίησιν κοινωφελῶν ἔργων. Τὰ φιλόπτωχα **Τ α μ ε ἷ α** τῶν μητροπόλεων ἀνακουφίζουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας, ἀποφυλακίζουν κρατούμενους διὰ χρέη, διανέμουν βιβλία καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς ἀπόρους μαθητάς κ.λ.π. Τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη **Κ α τ η χ η τ ι κ ἄ Σ χ ο λ ε ἷ α**, ὡς καὶ ὁ 'Οργανισμὸς τῆς **'Α π ο σ τ ο λ ι κ ῆς Δ ι α κ ο ν ἱ ας** ἐργάζονται μετὰ ζήλου, διὰ νὰ θερμάνουν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν χριστιανῶν.

'Η 'Εκκλησία προσέφερεν ἐπίσης ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸ 'Εθνος μας κατὰ τοὺς προσφάτους ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς Βαλκαντοτουρκικοὺς πολέμους ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τοῦ 'Εθνους ὁ μητροπολίτης **Γ ρ ε β ε ν ῶ ν**, κατὰ δὲ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατεῖαν ἐθυσιάσθη μὲ θαυμαστὴν ἀνταπάρνησιν ὁ μητροπολίτης **Σ μ ῦ ρ ν ης Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ος**. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς προσφάτου Κατοχῆς ἡ 'Εκκλησία μας ἔγινεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἡθικὸν στήριγμα τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ. 'Ο ἐθνικὸς τέλος ἀγὼν τῆς τετραετίας (1946 - 1949) ἐναντίον τῶν ξενοκινήτων ὀρδῶν τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν εἰς τὴν 'Εκκλησίαν μας εὔρε τὸ σταθερώτερον στήριγμα τῆς νίκης του.

Αἱ θυσίαι τοῦ 'Ελληνικοῦ κλήρου κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς τελευταίας ὀκταετίας (1941 - 1949) εἶναι αἱ ἐξῆς:

'Εξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 26 κληρικοί, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν 75, ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν 20 καὶ ὑπὸ τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν 223· ἐν ὅλῳ 344.

'Ο Μητροπολίτης 'Αθηνῶν φέρει τὸν τίτλον: 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος. 'Αρχιεπίσκοπος εἶναι σήμερον ὁ Χρυσόστομος.

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πλὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Πατριαρχείων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσαι μετ' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (431 μ.Χ.) καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικότητος τῆς μεγαλονήσου. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Κύπρου εἶναι πραγματικὴ ἔθναρχία τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰ 4)5 τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Οἱ πρόσφατοι ἀγῶνες τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, πού ἐγένοντο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ θρυλικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Διγενῆ, συγκινοῦσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν καρδίαν. Ἡδὴ οἱ ἀγῶνες ἐτελεσφόρησαν καὶ ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος Δημοκρατία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἰουστινιανῆς καὶ Πάσης Κύπρου. Σήμερον ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου εἶναι ὁ ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς **Μακάριος**. Οὗτος εἶναι καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

Ἰδρυθεῖσα τὸν Ι' αἰῶνα, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τὸ ἔτος 1589 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β' εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μόσχας Ἰῶβ ὁ τίτλος τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τυπικῶς μόνον μέχρι τοῦ 1657 οἱ Ρῶσοι Πατριάρχαι ἐξήτουν τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς των. Ἐκτοτε ὁ Ρῶσος Πατριάρχης ἀπέβη πανίσχυρος ἐν Ρωσίᾳ, ἂν καὶ ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου ἡ

διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνετέθη εἰς Σύνοδον, ἐν τῇ ὁποίᾳ παρήδρευε καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος (1721).

Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Σιβηρίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ Ἰνδίας, ἐπροστάτευε δὲ πάντοτε τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπέδουλοι τῶν Τούρκων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐδιώχθη ἀγρίως ὁ ρωσικὸς ὀρθόδοξος κλῆρος ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος, πρὸ ὀλίγων δὲ μόλις ἐτῶν ἐπετράπη ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὲ πλήρη ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κράτος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας. Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀλέξιος.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

Ἰβηρία ἢ (ὡς πῶς ὠνομάσθη τὸν ΙΑ' αἰῶνα) Γεωργία εἶναι ἡ μεταξὺ τοῦ Καυκάσου, τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας χώρα, ἧς ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ὁ χριστιανισμὸς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἐξηρτάτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, ἔγινε δὲ ἀνεξάρτητος τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' τοῦ Μονομάχου.

Σήμερον ἡ Γεωργία εἶναι αὐτόνομον μέλος τῆς κομμουνιστικῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ δὲ ἀνεξάρτητος ἄλλοτε Ἐκκλησία τῆς ὑπήχθη εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

4) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας.

Μέχρι τοῦ 1766 ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνεξαρτησίαν τινα, τότε ὅμως ἐζήτησε νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὑπήχθη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὄταν τὸ 1879 ἡ Σερβία ἐγένεν ἀνεξάρτητον βασιλεῖον, ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. Ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ὑπάγονται οἱ Νοτιοσλάβοι ὀρθόδοξοι πλὴν τῶν Κροατῶν καὶ Σλοβένων, οἱ ὅποιοι εἶναι Δυτικοὶ (Καθολικοί). Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον Ἀρχιεπίσκοπος Ἰππεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου καὶ Καρλοβικίου καὶ Πατριάρχης τῶν Σέρβων.

5) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Ἀλβανίας ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου χιλιάδας καὶ ἀποτελοῦν σήμερον ἰδίαν, αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχηγὸς

τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας.

6) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι Ρουμᾶνοι ὑπήγοντο ἀνεκάθεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων Μητροπόλεων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὄταν ἐδημιουργήθη τὸ 1859 ἡ αὐτόνομος Ρουμανικὴ Ἡγεμονία ἠνώθησαν αἱ δύο Μητροπόλεις ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Βουκουρεστίου. Τὸ 1865 ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἀναγνωρισθεῖσα ὡς τιαυτή καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1885. Ἀπὸ τοῦ 1925 ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ Πατριάρχης Ρουμανίας.

7) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Καθ' ὄλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Βούλγαροι ὑπήγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ Ἐπισκόπων ἢ Μητροπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀφ' ὅτου ὅμως ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἤρχισε καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ νὰ δημιουργῆται ἰδία ἐθνικὴ συνείδησις μὲ πρῶτην ἐπιδιώξιν τὴν ἱδρυσιν ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐκδοσιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Χάττι Χουμαγιούν (1856), δι' οὗ ἐπεκυροῦντο τὰ θρησκευτικὰ προνόμια τῶν ὑποδοῦλων χριστιανῶν, οἱ Βούλγαροι ἐζήτησαν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸ Μεικτὸν Ἐθνικὸν Συμβούλιον (1860). Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις των, οἱ Βούλγαροι Ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν ὅτι ἀποσπῶνται αὐτοῦ καὶ ἤξίωσαν νὰ διορίζουν αὐτοὶ Ἐπισκόπους εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὑπῆρχον Βούλγαροι, καὶ νὰ ἔχουν ἴδιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας των (ἐξαρχον), ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε καὶ τὰς νέας ταύτας ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον τὴν ὑπαρξιν δύο Ἐπισκόπων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ὅμως ἀνεγνώρισεν ἐν τέλει τὴν ἱδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου τὸ 1870. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἔφερε τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς «Μεγάλῃς Συνόδου»,

εις ἣν μετέσχον πλὴν τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Ἡ Σύνοδος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξη «σχισματικούς» τοὺς Βουλγάρους Ἐπισκόπους καὶ τὴν Ἐξαρχίαν των καὶ νὰ καθαιρέσει καὶ ἀφορίσει αὐτούς (1872).

Ἀφ' οὗτου ἡ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη Ἡγεμονία ἡμιανεξάρτητος ὑπὸ τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου (1878), ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἤδρευεν (ἀπὸ τοῦ 1888) ἐκρίστικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ 1915.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐγέναν διαπραγματεύσεις πρὸς ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι ὅρων: 1) Αἵτησις συγγνώμης ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας· 2) περιορισμὸς τῆς Ἐξαρχίας ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ 3) ὑπακοὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Βουλγάρων κληρικῶν εἰς τὸν Πατριάρχην. Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1945 τοὺς ὅρους τούτους καὶ ὁ Πατριάρχης ἐκήρυξε τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος (25 Φεβρουαρίου 1945).

Ἡ Σύνοδος ὅμως, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας πρέπει νὰ λάβῃ τὴν τελικὴν περὶ ἄρσεως τοῦ σχίσματος ἀπόφασιν, δὲν συνῆλθεν ἀκόμη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Ἐξαρχος πάσης Βουλγαρίας. Σήμερον εἶναι ὁ Κύριλλος.

8) Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας.

Περιλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν χώραν ταύτην ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας εἶναι: Μητροπολίτης Βαρσοβίας καὶ πάσης Πολωνίας. Σήμερον εἶναι ὁ Διονύσιος.

Πᾶσαι αἱ ὡς ἄνω Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει περὶ τὰ 250 ἑκατομύρια χριστιανῶν.

Ὑπάρχουν ὅμως εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ἐκκλησίαι ἀποχωρισθεῖσαι τῆς Ὀρθοδόξου καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ χριστιανούς, τῶν ὁποίων αἱ δοξασαὶ κατεδικάσθησαν ὡς αἰρετικαὶ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τοιαῦτα εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Νεστοριανῶν εἰς Περσίαν καὶ ἄλλας χώρας, 2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἀκολουθοῦσα τὴν Εὐτυχιανὴν αἵρεσιν, 3) Αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἰακωβιτῶν τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας, τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀβησσυνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὴν μονοφυσιτικὴν αἵρεσιν.

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ. Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

70. *Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν.
Μαρτῖνος Λούθηρος.*

Κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα πολλοὶ λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ θεολόγοι τῆς Δύσεως εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Πάπα καὶ ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας ἐκυκλοφόρει εὐρύτατα, ἔπειθεν ὅτι καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα περὶ παντοδυναμίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ παπικοῦ κλήρου περὶ σωτηρίας τῆς ψυχῆς διὰ νηστειῶν μόνον καὶ ταξιδίων εἰς ἱεροὺς τόπους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῶν κληρικῶν δὲν συνεφάνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαιτέρως ἐσκανδάλιζε τοὺς χριστιανοὺς ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων, ἡ ὁποία εἶχε προσλάβει τὴν μορφήν πραγματικοῦ ἐμπορίου. Αἱ καταχρήσεις τοῦ παπικοῦ κλήρου ἐπέεζον περισσότερον τὰς ἐν Γερμανίᾳ Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἸΣΤ' αἰῶνος ὁ πάπας Λέων ὁ 10ος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς παρὰ τὸν Ρῆνον Μαγεντίας Ἀλμπρέχτον τὴν ἐλευθέραν καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν πώλησιν συγχωροχαρτίων, μετὰ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἤθελε νὰ συλλέξῃ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Μοναχοὶ περιέτρεχον τὴν Γερμανίαν διενεργοῦντες τὸ ἐμπόριον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

Εἰς τὴν Βιττεμβέργην τῆς Σαξονίας ἦτο τότε ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Αὐγουστίνος μοναχὸς **Μαρτῖνος Λούθη-**

ρος. Ούτος είχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, κατέκρινε δὲ ταύτας εἰς τὰ κηρύγματά του, τὰ ὁποῖα εὔρισκον μεγάλην ἀπήχησιν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1517 ἔφθασεν εἰς Βιττεμβέργην ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Τέζελ καὶ ἤρχισε τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων διακηρυσσῶν ὅτι, «μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ χρυσοῦ, ἢ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τοῦ Καθαρητηρίου εἰς τὸν Παράδεισον». Ὁ Λούθηρος ἐξηγέρθη τότε δημοσίᾳ κατὰ τοῦ παπικοῦ κλήρου καὶ ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βιττεμβέργης προκήρυξιν περιέχουσαν 95 «Θέσεις», ἐπιχειρήματα δηλαδὴ ἀποδεικνύοντα τὰς καταχρήσεις τοῦ Πάπα, καὶ προσέκλειε τὸν Τέζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν (31 Ὀκτωβρίου 1517). Ὁ χριστιανός, ἔλεγεν ὁ Λούθηρος, δὲν συγχωρεῖται διὰ χρημάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ τῆς εὐλικρινοῦς μετανόιας.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου διεδίδετο ταχέως. Ὁ Πάπας ἀνησύχησε καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ρώμην, ἵνα ἀπολογηθῆ. Ἐπειδὴ παρήκουσε, τὸν ἀφώρισεν. Ὁ Λούθηρος ὅμως ἔκαυσε τὸ ἀφοριστικὸν ἐγγράφον (βούλλαν) τοῦ Πάπα ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως λαοῦ, ἡ δὲ διδασκαλία του εἶχεν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν.

Συνεκλήθη τότε τῇ παρορμήσει τοῦ Πάπα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος συνέδριον (Δίαιτα) τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ρῆνον πόλιν Βόρμς (1521), εἰς τὸ ὅποιον ἐκλήθη καὶ ὁ Λούθηρος. Οὗτος μὲ θάρρος διεκήρυξε τὰς ιδέας του ἀλλ' ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἐτέθη ἐκτὸς νόμου. Ἐσώθη χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν μερικῶν ἡγεμόνων. Ἐπὶ διετίαν ἐκρύπτετο εἰς τὸν πύργον φίλου του ἡγεμόνος, ἔκαμε δὲ τότε τὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1529 συνῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σπάϊερ δευτέρα Δίαιτα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις κατὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου. Οἱ Λουθηρανοὶ διεμαρτυρήθησαν ἐγγράφως διὰ τὰ μέτρα ταῦτα καὶ ἔκτοτε ὠνομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι (Protestantes).

Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν Δίαιταν τῆς Αὐγούστης (1530) ὑπέβαλον ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ ἐλληνοιστοῦ Φιλίππου Μελάγχθονος, φίλου καὶ ὁπαδοῦ τοῦ Λουθήρου (Αὐγουσταια ὁμολογία). Προεκλήθησαν τότε ἀνωμαλίας καὶ ταραχαὶ εἰς Γερμανίαν ἐξ αἰτίας τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ μετ'

ὀλίγα ἔτη (1555) ἔγινεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐ-
γούστης, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ἐλευθερία θρησκευτικῆ καὶ
ισότης Διαμαρτυρομένων καὶ Παπικῶν (Καθολικῶν) ἐν Γερμανίᾳ.
Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπεχωρίσθησαν ὀριστικῶς τῆς παπικῆς Ἐκκλη-
σίας καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν Ἐκκλησίαν.

71. "Ἄλλοι Μεταρρυθμισταί. Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρ- ρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (1518) ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν, κατα-
πολεμήσας τὰς καταχρήσεις καὶ κακοδοξίας τῶν Παπῶν εἰς Ζυρίχην
τῆς Ἑλβετίας ὁ πρεσβύτερος **Σβίγγλιος**. Οὗτος ἐφονεύθη μετ' ὀλίγα
ἔτη εἰς μίαν σύγκρουσιν τῶν ὁπαδῶν του πρὸς τοὺς παπικοὺς. Ἡ διδα-
σκαλία του ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου.

Ἄλλος μεταρρυθμιστὴς ἐφάνη ἐπίσης εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἑλβετί-
ας, ὁ **Ἰωάννης Καλβῖνος**. Ὁ Καλβῖνος ἤθελε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Ἐκ-
κλησίας εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ ἐδίδα-
σκε τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «προορισμὸν» τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Καλβινισταὶ
ὠνομάσθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν Οὐγενότοι καὶ κατεδιώχθησαν ἀγρίως
(Νύξ Ἁγίου Βαρθολομαίου - σφαγὴ 20 χιλ. Οὐγενότων, 1572).

Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι, ἀφοῦ ἐστερεώθησαν ἐν Γερμανίᾳ, διε-
δόθησαν ταχέως εἰς τὴν Δανίαν, τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν
Ἑγγλίαν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Εἰς ὅλας τὰς χώρας
ταύτας ἰδρύθησαν νέαι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν μὲ μικρὰς
μεταξὺ των διαφορὰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ἢ τοῦ Καλβίνου.
Ἐπάρχουν σήμερον 180 περίπου ἑκατομμύρια Διαμαρτυρομένων, οἱ
ὁποῖοι κατανέμονται εἰς τρεῖς κυρίως Ἐκκλησίας: 1) τὴν Λουθηρανι-
κὴν ἢ Εὐαγγελικὴν, 2) τὴν Καλβινικὴν καὶ 3) τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ
Ἐπισκοπικὴν, λεγομένην οὕτω, διότι διετήρησε τὸν κληρικὸν βαθμὸν
τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων. Καθ' ἃ ἐδίδαξεν ὁ Λού-
θηρος καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί, οἱ Διαμαρτυρόμενοι πιστεύουν ὅτι
ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἐπιτυγχάνεται ὄχι δι' ἔργων νόμου (νηστειῶν,
προσευχῶν κ.λ.π.), ἀλλὰ διὰ τῆς **Θείας Χάριτος** ταύτης ἀξι-

οὔνται οἱ χριστιανοὶ διὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπι-
κοινωνίας των μετὰ τοῦ Θεοῦ ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως ἱερέων καὶ ἐπισκό-
πων· τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀποκτῶσιν ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Παραδέχονται ἐπομένως οἱ Διαμαρτυρόμενοι μόνον τὴν Ἀγίαν Γρα-
φὴν καὶ ἀπορρίπτουν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Δὲν ἔχουν Κλῆρον, κατὰ
τὴν ἔννοιαν ποῦ ἔχει ὁ Κλῆρος παρ' ἡμῖν, (πλὴν τῶν Ἀγγλικανῶν),
παρὰ μόνον ἐρμηνευτὰς τῆς Γραφῆς, ἱεροκλήρυκας. Ἡ Ἀγία Γραφή
μετεφράσθη καὶ ἐρμηνεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστης χώρας. Ἐκ τῶν
μυστηρίων παραδέχονται καὶ τελοῦν μόνον δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν
Θεῖαν Εὐχαριστίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν πιστεύουν ὅτι δὲν γίνεται μετου-
σίωσις τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ'
ἀπλῆ παρουσία Αὐτοῦ. Ἀπορρίπτουν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ
τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας των εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ οἱ
ὕμνοι.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ, ὅπως εἶπομεν, τοὺς Ἐπι-
σκόπους, ἡ δὲ Καλβινικὴ ἔχει πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, δι' ὃ καὶ
πρεσβυτεριανὴ λέγεται. Ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων δύ-
νανται νὰ εἶναι ἕγγαμοι.

72. Διοικήσεις, λατρεία, ἡθῆ, καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τὰς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διοικοῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν
μὲν οἱ Ἐπίσκοποι, εἰς ἄλλας δὲ χώρας συμβούλια ἐκ λαϊκῶν καὶ πρεσβυ-
τέρων.

Ἡ λατρεία εἶναι ἀπλῆ, περιοριζομένη εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς ὕμνους,
τοὺς ὁποίους ψάλλουν ὅλοι μαζί συνοδεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ
ὀργάνου (ἀρμονίου). Οἱ ναοὶ των δὲν ἔχουν εἰκόνας ἢ ἀγάλματα, κτίζονται
δὲ συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ρυθμὸν. Οἱ Καλβινισταὶ δὲν ἔχουν ναοὺς,
ἀλλὰ συναθροίζονται εἰς αἰθούσας.

Τὰ ἡθῆ τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι πολὺ καθαρώτερα τῶν ἡθῶν
τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο συντελεῖ πολὺ τὸ τακτικὸν κήρυγμα.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων εὐρίσκεται εἰς
λίαν ὑψηλὸν ἐπίπεδον, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Λούθηρος ἐτόνισεν ὅτι
κατῆκον τῶν χριστιανῶν ἦτο ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐλευθέρως

ἔρευνα. Ταχέως ἀνεπτύχθησαν αἱ θεολογικαὶ σπουδαὶ εἰς τὰς Διαμαρτυρομένης χώρας, ἰδρῦθησαν ἀνώτεροι σχολαὶ καὶ ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως, ὅπου παραλλήλως παρετηρήθη ἀξιόλογος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν, ἐφάνησαν ἔξοχοι θεολόγοι. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διακρίνεται διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ βαθεῖαν μόρφωσίν του.

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

73. Ἡ Ἀντιμεταρρυθμίσις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ὑπὸ τὴν πῆσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐδημιουργήθη ἐν τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ ζωηρὰ κίνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς, εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ὁπαδῶν τῆς καὶ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ὀνομάσθη Ἀντιμεταρρυθμίσις, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ ὡς μέσα:

1) Τὸ **Τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν**. Ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (1529) καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Γ' τὸ 1540. Σκοπὸς τοῦ νέου μοναχικοῦ Τάγματος ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῶν αἰρετικῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κατάπνιξις τῆς μεταρρυθμίσεως. Τὸ τάγμα εἶχεν αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ὁ κατατασσόμενος εἰς αὐτὸ ὄφειλε νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Οἱ Ἰησουῖται ἐξηπλώθησαν ταχέως εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἱδρυσαν παντοῦ σχολεῖα καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Παπισμοῦ. Ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν δι' ἐλευθέρως ἐρεύνης καὶ μελέτης δὲν ἐπέτρεπον, ἀλλὰ ἐκαλλιέργουν τὸν τυφλὸν φανατισμὸν καὶ τὴν θρησκομανίαν. Εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται καὶ τὸ ἀντιχριστιανικὸν δόγμα «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Τὸ Ἰησουϊτικὸν Τάγμα ἀνιμεγνύετο καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς υποθέσεις τῶν κρατῶν, ἐγένετο πολλάκις αἴτιον ταραχῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἰησουῖται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ πολλὰς χώρας.

2) 'Η 'Ιερὰ 'Εξετάσις. Τὰ δικαστήρια τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως ἐχρησιμοποιήθησαν ἐντατικῶς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης, ὄχι μόνον κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἢ τῶν διαφωνούντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν 'Επιστημῶν. Ὁ μέγας ἀστρονόμος καὶ φυσικομαθηματικὸς Γαλιλαῖος ἐδιώχθη ὑπ' αὐτῆς (1633) καὶ μόλις διέφυγε τὴν καταδίκην εἰς θάνατον, ἀναγκασθεὶς νὰ δεχθῆ ὡς πλάνην τὴν περὶ κινήσεως τῆς γῆς καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων θεωρίαν. Κατηρτίζοντο ἐπίσης « Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων », τὰ ὅποια ἀπηγορεύετο νὰ κυκλοφορήσουν καὶ ἀναγνωσθοῦν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ διώξεως ὑπὸ τῆς 'Ιερᾶς 'Εξετάσεως.

3) 'Η Σύνοδος τοῦ Τριδέντου. Αὕτη συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τοῦ 1545 μέχρι τοῦ 1563 εἰς τὴν πόλιν Τρίδεντον (Trento) τῆς Β. 'Ιταλίας, διὰ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας. 'Εξητήθη εἰς αὐτὴν νὰ θεωρῶνται αἱ Σύνοδοι ἀνώτεραι τῶν Παπῶν, νὰ τελεῖται ἡ λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν, νὰ ἐπιτραπῆ ὁ γάμος εἰς τοὺς ἱερεῖς κ.ἄ. Ὁ Πάπας ἐπέτυχεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ληφθῆ οὐδεμία ἀπόφασις περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ψηφισθῆ ἡ τελεία ὑποταγὴ τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὸν ὀριστικὸν ἀποχωρισμὸν τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τὴν ἴδρυσιν ὑπ' αὐτῶν χωριστῶν κατὰ χώρας καὶ ἔθνη 'Εκκλησιῶν, ἡ δύναμις τοῦ Πάπα περιωρίσθη κάπως. 'Εξηκολούθει ὅπωςδὴποτε νὰ ἔχῃ μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτουν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν παπικὴν 'Εκκλησίαν χριστιανοὶ (καθολικοὶ).

74. 'Η σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς παπικῆς 'Εκκλησίας.

Αἱ δεσποτικαὶ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα προεκάλεσαν δυσφορίαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας. Ἡ δυσφορία αὕτη κατέληξεν εἰς πραγματικὸν ρῆγμα κατὰ τὸ ἔτος 1870. Συνεκλήθη τότε ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ' Σύνοδος εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία παρεδέχθη τὸ « ἀλάθητον » τοῦ Πάπα, ὅταν οὗτος ὀμίλῃ «ἀπὸ καθέδρας», καὶ διὰ δογματικὰ ἀκόμη ζητήματα.

Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν πολλοὶ Γερμανοὶ θεολόγοι ἀνήκοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι, ἀποκηρυχθέντες ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπεσχίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν ὑπαδῶν των ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ὀνομασθέντες Παλαιοκαθολικοί. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰ συνέδριά των λαμβάνουν μέρος καὶ πολλοὶ Διαμαρτυρόμενοι καὶ Ὀρθόδοξοι θεολόγοι.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1870 ἡ θέσις τοῦ Πάπα ὑπέστη καὶ ἄλλο σοβαρῶτατον πλήγμα. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1861 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὁ Β' κατέλαβε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 τὴν Ρώμην, καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ καταργήσας οὕτω τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα. Οὗτος ἐκλείσθη τότε εἰς τὰ διαμερίσματα του τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βατικανοῦ καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του.

Τέλος ὑπεγράφη τὸ 1929 μεταξὺ Πάπα καὶ Ἰταλικοῦ κράτους σύμβασις (Κονκορδάτον), διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ὡς Ἐκκλησιαστικὸν κράτος μικρὰ περιοχὴ περὶ τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἡ «πόλις τοῦ Βατικανοῦ». Τὸ Παπικὸν τοῦτο κράτος ἔχει ἰδίους πρεσβευτὰς εἰς τὰ καθολικὰ κράτη (νούντσιοι), ἰδίους δικαστὰς καὶ ἀστυνομίαν εἰς τὴν περιοχὴν του. Ἡ πρώτη ἐξοδος τοῦ Πάπα ἐκ τοῦ κράτους του ἐγένετο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1939, ὅτε ἐπεσεκέφθη τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ τὸν Γ'.

Ἡ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ Πάπα εἶναι καὶ σήμερον πολὺ μεγάλη. Πλὴν τοῦ «ἀλαθῆτους» ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἁγιοποιήσεως, εἶναι ἀνώτατος νομοθέτης καὶ ἀνώτατος δικαστής. Ὅπλα του εἶναι ὁ ἀφορισμὸς, ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ἡ λύσις τῶν ὑπηκόων τοῦ ὄρκου των. Σημεῖον τῆς ἀρχῆς του εἶναι τὸ τριπλοῦν στέμμα (τιάρα): τὸ ἐν συμβολίζει τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῶν ἐπιγείων (ἀφορισμὸς), τὸ δεύτερον τὸ δικαίωμα τῶν οὐρανίων (ἁγιοποιήσις), τὸ δὲ τρίτον τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῶν καταχθονίων, τοῦ καθαρτηρίου δηλ. πυρὸς (ἀφέσεις).

Ὁ Πάπας ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν 70 Καρδινάλιων¹ ἐκ τούτων 6 εἶναι

1. Καρδινάλιοι ὀνομάσθησαν ὄρισμένοι ἐπίσκοποι τῆς παπικῆς αὐλῆς (ἐκ τοῦ *Cardinis Nostri* = τῆς ἡμετέρας στρόφιγγος τῆς πύλης, τῆς ἡμετέρας πύλης, τοῦ ἡμετέρου οἴκου).

Ἐπίσκοποι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, 50 πρεσβύτεροι καὶ 14 διάκονοι ὄρισμένων ναῶν τῆς Ρώμης.

Ἡ κατάσταση τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐβελτιώθη. Ἡ λατρεία μόνον ἔγινε μεγαλοπρεπεστέρα καὶ περισσότερον ἐπιδεικτική. Αἱ ἐορταὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐτελειοποιήθη.

Θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ τέχνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως (ΙΣΤ' αἰῶνα), ἐδημιουργήθησαν περίφημα ἀρχιτεκτονικά, γλυπτικά καὶ ζωγραφικὰ ἔργα εἰς Ἰταλίαν καὶ ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην διὰ μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ Λεονάρδο ντὰ Βίντσι, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτσιανός, ὁ Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο) κ.ἄ. Ἀνηγέρθη ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ρώμην (ρυθμοῦ σταυρικῆς βασιλικῆς) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ναοὶ διακοσμηθέντες πλουσιώτατα, νέος δὲ ρυθμὸς ἀρχιτεκτονικὸς ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην, ὁ λεγόμενος Μπαρόκ.

Τὰ ἔθνη τῶν Δυτικῶν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν.

Ὅλοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀνέρχονται σήμερον εἰς 250 περίπου ἑκατομμύρια.

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν.

Ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν οἱ Πάπαι προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπεχείρησαν πρῶτον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν Τούρκων, ἵνα ἀπελευθερώσωσι τοὺς ὑποδούλους, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ κατάρθωνον οὕτω νὰ τοὺς ὑπαγάγουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των. Δὲν ἐπέτυχον ὁμως, τίποτε, διότι οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπηρεάζοντο ὀλιγώτερον τῶρα ὑπὸ τῶν Παπῶν.

Προσεπάθησαν τότε νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των δι' ἄλλου μέσου, δηλ. διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπεσταλμένους των (Κομισσαρίους), Ἰησοῦτας κυρίως, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἵδρυσιν σχολείων καὶ μὲ διάφορα ἄλλα μέσα ἐνήργουν προσηλυτισμὸν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν παπισμὸν. Ἀλλὰ ἐλάχιστοι ὀρθόδοξοι εἰς τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Αἴγυπτον, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτεροι εἰς Κυκλάδας, τὴν Σμύρνην, καὶ τὴν Ἑπτάνησον προσῆλθον εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι **Οὐνίται**, ἤτοι ἠνωμένοι μετὰ τῶν Δυτικῶν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ τὰς δοξασίας τῶν Δυτικῶν. Ὁ Πάπας ἵδρυσεν καὶ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον ἐν Συρίᾳ περιλαμβάνον 120 περίπου χιλιάδας ὁπαδῶν. Οὐνίται ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ εἰς Ρωσίαν, Πολωνίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Δαλματίαν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν πλείστων ὑποδούλων ὀρθοδόξων λαῶν τὸν 19^{ον} αἰῶνα οἱ Πάπαι ἐκάλουν δι' ἐγκυκλίων αὐτοὺς πρὸς ἔνω-

σιν. Οἱ Πατριάρχαι ἐδήλουν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὅτι οἱ παπικοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν. Ἄν ἐγκαταλείψουν τὰς κακοδοξίας καὶ καινοτομίας οἱ Δυτικοί, θὰ ἐπιτευχθῆ τότε ἡ ὑπὸ πάντων ποθουμένη ἐνότης τῶν χριστιανῶν εἰς μίαν ποίμνην καὶ ἓνα ποιμένα κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐργάζονται πολλοὶ θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικούς.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ μεταρρυθμισταὶ κατεπολέμουν τὰς κακοδοξίας τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρηκολούθει μὲ συμπάθειαν τὴν προσπάθειάν των. Ἐβλεπεν ὅτι μέγα μέρος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἀντελήφθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία των δὲν ἠκολούθει τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ἀνέμενε νὰ ζητήσουν οὗτοι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὅμως, ἀντὶ νὰ πράξουν τοῦτο, ἐπλανήθησαν καὶ αὐτοί, ἀπομακρυνθέντες περισσότερο τῶν Παπικῶν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα ἀπεδοκίμασαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἐν τούτοις ὁ συνεργάτης τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγχθων ἔστειλε τὸ 1569 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ, διὰ τῆς ὁποίας προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς σέβεται τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ὅτι παραδέχεται τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Βραδύτερον καὶ ἄλλοι προτεστάνται θεολόγοι ἐργάστησαν διὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι προσέκοπτον εἰς τὴν ἀρνησίαν των νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Μετὰ φιλικωτέρων διαθέσεων ἤλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὁ Ἐπίσκοπος Καντέρβουρίας ἔγραψε τὸ 1889 πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα στενοτέρας ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐπηκολούθησεν ἡ σύστασις Ἐπιτροπῆς καὶ σύγκλησις συνεδρίων, εἰς τὰ ὁποῖα συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα

τῆς ἐνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ τοῦ Λονδίνου παρίστατο καὶ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον· οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν πάλιν τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐλπίδα περὶ ἐνώσεως.

Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τέλος τῆς νοτιοδυτικῆς Γερμανίας καὶ Ἐλβετίας, οἱ ὅποιοι ἱδρυσαν καὶ ἰδίαν θεολογικὴν σχολὴν εἰς Βέρνην, ἐπιθυμοῦν τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Συνεκλήθησαν συνέδρια, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀπεδέχθησαν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας. Δὲν ὑπολείπεται παρὰ ὁ καθορισμὸς ἐλαχίστων λεπτομερειῶν διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐνώσεως.

77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας.

Τὰ τέσσαρα ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα, τὰ νεώτερα Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Ἑλλάδος, Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας, Πολωνίας, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικῆς ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συνδέονται διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς αὐτῆς λατρείας ἀναγνωρίζουσαι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους συνέβησαν διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων ὀρθοδόξων λαῶν.

Νεαὶ σκέψεις καὶ διδασκαλῖαι διεδόθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι ἐνισχύουν τὴν ἡθικότητα τῶν λαῶν, ἄλλαι δὲ ἀντιθέτως τὴν ἐξασθενοῦν. Μερικοὶ ἐπίσης λατρευτικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἔλαβον διάφορον μορφήν εἰς τινὰς ὀρθοδόξους χώρας. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν ζητήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀνάγκην διευθετήσεως. Διὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε τὸ 1922 νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία νὰ συζητήσῃ πάντα ταῦτα καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Συνόδου καὶ διὰ νὰ τεθοῦν τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα θὰ συνεχίτῃ αὕτη καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἐμελέτα ἐκάστη Ἐκκλησία, συνῆλθε τὸ 1930 εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος πανορθόδοξον Συνέδριον,

εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ρουμανίας καὶ Σερβίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Εἰς τὸ Συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ πρῶτον Προσύνodos, ἥτις νὰ συζητήσῃ τὰ τεθέντα θέματα, καὶ κατόπιν νὰ συνέλθῃ ἡ Σύνοδος πρὸς λήψιν ὀριστικῶν ἀποφάσεων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν καθορισθέντων διὰ τὴν Προσύνodon θεμάτων ἦσαν ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου, ὁ μοναχικὸς βίος καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ τρόπος καταπολεμήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξύ των καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας.

Ἡ Προσύνodos δὲν συνῆλθε λόγῳ τοῦ ἐπακολουθήσαντος Β' παγκοσμίου πολέμου, τὴν πλήρη δὲ συνεργασίαν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐμποδίζουσι σήμερον λόγοι περισσότερον ἔθνικοὶ καὶ ὀλιγώτερον θρησκευτικοὶ ἢ ἐκκλησιαστικοί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει δείξει μεγάλην δράσιν, πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὅπως εἰς τὸ κεφάλαιον « Ἡθὴ καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος » ἀνεφέραμεν (βλ. σελ. 150 κ.έξ.)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἱεροκήρυκες. Εἰς ὅλας τὰς Μητροπόλεις ὑπηρετοῦν ἱεροκήρυκες.

Κατηχητικά σχολεῖα. Εἰς τὰς περισσοτέρας Μητροπόλεις λειτουργοῦν κατηχητικά σχολεῖα, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Μητροπολιτῶν. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ λειτουργοῦν πολλὰ.

Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἐκδίδει ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἡδὴ ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ ὅλους τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδίδει ἐπίσης θρησκευτικὰ περιοδικὰ ἀπὸ τοῦ 1950, ὅπως τὸ **Χαρούμενο σπίτι**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, **Τὰ Χαρούμενα παιδιὰ**, μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν κατηχητικῶν σχολείων, **Ἡ Φωνὴ τοῦ Κυρίου**.

Ἐπίσης ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας: Ἡ **Θεολογία**, ἐπιστημονικὸν περιοδικόν· Ἡ **Ἐκκλησία**, ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ **Ἐφημέριος**, ὄργανον τοῦ ὀρθοδόξου ἐνοριακοῦ κλήρου.

Πνευματικὸν Φροντιστήριον κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδρύθη τὸ 1957 εἰς τὴν μονὴν τῆς Πεντέλης Ἀθηνῶν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν κληρικῶν.

Ἀνωτέρα Σχολὴ Διακονισσῶν. Ἰδρύθη καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, με σκοπὸν τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν « διακονισσῶν », ἵνα βοηθοῦν τοὺς ἐφημέριους εἰς τὴν ἀσχυσιν τῶν καθηκόντων των πλησίον τῶν οἰκογενειῶν.

Ἐπίσης λειτουργοῦν: Ἡ Ριζάρειος Σχολή, 8 ἐκκλησιαστικά σχολαί, 7 ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά φροντιστήρια, Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, Ἱεροδιδασκαλεῖον Βελλᾶς, Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ δράσις τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσης εἶναι μεγάλη. Διατηρεῖ **Θεολογικὸν Οἰκοτροφεῖον**, ὅπου διαμένουν καὶ διαιτῶνται φοιτηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Εἰς αὐτὸ μελετοῦν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, διδάσκονται ξένας γλώσσας, ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀσκοῦνται εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς δράσεως τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τῆς Ἑλλάδος καταλέγονται καὶ φοιτηταὶ ἄλλων χωρῶν, ὅπως τῆς Οὐγκάντας, Αἰθιοπίας, Ἰαπωνίας, Κορέας, Λιβάνου, Συρίας, Ἰνδίας καὶ ἄλλων.

Οἶκος Φοιτηρίας. Λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1957, μὲ σκοπὸν τὴν ἀξιόπρεπὴν στέγασιν καὶ χριστιανοπρεπὴ ἀγωγὴν φοιτητριῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καταγομένων ἐξ ἐπαρχιῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐξ ἄλλοδαπῆς Ἑλληνίδων φοιτητριῶν.

Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἔχει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολλὰ χριστιανικὰ σωματεῖα.

Ἐπάρχει καὶ Ἐπιτροπὴ ἀλληλοβοηθείας καὶ σχέσεων μετὰ τῶν ξένων Ἐκκλησιῶν. Τελευταίως ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καταστατικὸς ὀργανισμὸς διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δράσιν εἰς τὰς ἐνορίας. Διὰ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ ἀποβλέπει ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐνοριῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἐκεῖ θὰ καλλιεργῆται ἡ ὑγιὲς θρησκευτικότης, θὰ πραγματοποιοῦνται τὰ χριστιανικὰ ιδεώδη καὶ θὰ τηροῦνται οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἐργάζεται μὲ δραστηριότητα καὶ ἐναντίον δύο μεγάλων κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν σήμερον τὴν χριστιανικὴν κοινότητα: τοῦ Χιλιασμοῦ καὶ τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Χιλιασμός. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Χιλιασμοῦ ὀνομάζονται καὶ σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ.

Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ φυλλαδίων καὶ

κυρίως πολυτελείς εκδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των.

Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἑβραίων, Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην. Κηρύσσουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνουν ὄπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ ἄλλα. Ὅπως βλέπομεν, εἰς τὸ βάθος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς αἵρέσεως κρύπτονται πολιτικοὶ σκοποί. Διὰ τοῦτο ἡ προπαγάνδα τῆς ἀντιχριστιανικῆς αἵρέσεως τῶν Χιλιαστῶν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος καὶ στρέφεται ἕχι μόνον ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ ἔθνους μας. Οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι λαμβάνουν ἔντονα μέτρα ἐναντίον των. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν καταδιώκει αὐτούς, ἐκτὸς ἂν προπαγανδίζουσι νὰ κάμουν ὁπαδοὺς ὑπὲρ τῆς αἵρέσεώς των.

Κομμουνισμός. Ὁ κομμουνισμὸς ἐξ ἄλλου στρέφεται φανερὰ ἐναντίον τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Οἰκογενείας καὶ τῆς ἰδέας τῆς Πατρίδος. Κατὰ τοὺς κομμουνιστὰς παντογνώστης καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς Πατὴρ δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ Θεία Πρόνοια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1943 - 1949) οἱ κομμουνισταὶ ἐπροξένησαν μέγα κακὸν εἰς τὴν Πατρίδα μας μὲ τὴν ἀνταρσίαν των καὶ τὰς καταστροφὰς πού προεκάλεσαν.

Ἡ Ἐκκλησία μας πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν κομμουνιστῶν, προσπαθεῖ δὲ καὶ τῶρα, δι' ὅλων τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτει, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτούς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον.

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν ὀρίων αὐτῆς συνεργασίας της εἰς τὸ **Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν** μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ τὸν ἀπώτατον σκοπὸν τῆς συνεργασίας σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἐπισημῶν ἀντιπροσωπειῶν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πλην τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Μερμινᾶ δὲ ἀφ'

ένος μὲν διὰ τὴν θεολογικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τούτων δογματικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν συγκέντρωσιν βοηθημάτων παντὸς εἴδους διὰ τοὺς παντοειδῶς πάσχοντας· ταῦτα διανέμονται εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὀφειλομένης ἀλληλεγγύης, ἣ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Τὴν ἀλληλεγγύην αὐτὴν εὐρέως ἐδοκίμασεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς.

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1959 συνῆλθεν εἰς τὴν Ρόδον τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνεζήτησε διάφορα ζητήματα διὰ τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

34	μ.Χ.	'Ο πρώτος διωγμός. - Μαρτύριον Στεφάνου.
48	»	'Αποστολική Σύνοδος
64 (ἢ 67)	»	Μαρτύριον 'Αποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.
94 - 96	»	Διωγμός Δομιτιανού.
101	»	Τελευτὴ 'Αποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ 'Ιωάννου.
155	»	Μαρτύριον Πολυκάρπου Σμύρνης.
202	»	Διωγμός Σεπτιμίου Σεβήρου.
250	»	Διωγμός Δεκίου.
303	»	Διωγμός Διοκλητιανού.
312	»	(28 'Οκτωβρίου) Κατανίκησις Μαξεντίου ὑπὸ Μ. Κων)νου.
313	»	Διάταγμα Μεδιολάνου.
325	»	'Η πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
327	»	'Η 'Αγία 'Ελένη ἀνευρίσκει τὸν Τίμιον Σταυρόν.
335	»	'Εγκαίνια τοῦ ἐν 'Ιεροσολύμοις Ναοῦ τῆς 'Αναστάσεως.
381	»	'Η Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
393	»	Κατάργησις 'Ολυμπιακῶν ἀγώνων ὑπὸ Θεοδοσίου.
431	»	'Η Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν 'Εφέσῳ.
431	»	'Η 'Εκκλησία τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζεται ἀνεξάρτητος.
529	»	Κατάργησις φιλοσοφικῶν σχολῶν 'Αθηνῶν ὑπὸ 'Ιουστινιανού.
553	»	'Η Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
626	»	'Ακάθιστος Ὕμνος.
680	»	'Η ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
754	»	'Ο Πάπας Ρώμης ἀποκτᾷ κοσμικὴν ἐξουσίαν.
787	»	'Η Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
864 - 867	»	'Ο Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος κηρύσσουν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ Δουνάβεως.
864 - 865	»	'Εχριστιανισμὸς Βουλγάρων.
867	»	Τὸ πρῶτον Σχίσμα.
1054	»	Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.
1309 - 1377	»	Οἱ Πάπαι εἰς 'Αβινιὸν (Βαβυλωνιακὴ αἰχμαλωσία).
1438 - 1439	»	Σύνοδοι Φεράρας καὶ Φλωρεντίας διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν

- 1517 » Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου.
- 1540 » Ὁ Πάπας ἀναγνωρίζει τὸ Τάγμα τῶν Ἱησουϊτῶν.
- 1545 - 1563 » Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου.
- 1572 » Νύξ Ἀγίου Βαρθολομαίου.
- 1611 » Ἰδρυσις Φλαγγινείου Φροντιστηρίου ἐν Βενετία.
- 1647 » Ἰδρυσις Σχολῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ Ἀθήνας.
- 1779 » Μαρτύριον νεομάρτυρος Κοσμά Αἰτωλοῦ.
- 1833 » Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνακηρύσσεται ἀνεξάρτητος.
- 1847 » Ἰδρυσις Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς.
- 1852 » Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρεῖον ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- 1870 » Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα.

ΕΙΚΟΝΕΣ

	Σελίς
1. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	10
2. Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στράφου	15
3. Σαοὺλ! Σαοὺλ! Τί με διώκεις;	19
4. Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	21
5. Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	24
6. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν .	26
7. Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	29
8. Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	31
9. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	35
10. Εἴσοδος κατακόμβης	60
11. Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	75
12. Ὁ Ἱεράρχης Μέγας Βασίλειος	84
13. Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	86
14. Ὁ Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	88
15. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων	100
16. Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς	101
17. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ...	103
18. Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ) ...	123
19. Βυζαντινὸς ναὸς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος	124
20. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ (ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)	130
21. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος (ὁ καθε- δρικός ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)	132

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Εϋσεβίου τοῦ Καισαρείας.
- 2) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ.
- 3) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωζομένου καὶ Θεοδώρητου.
- 4) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Κασσιοδώρου.
- 5) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Νικηφόρου Καλλίστου.
- 6) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Φ. Βαφείδου.
- 7) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Διομ. Κυριακοῦ.
- 8) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσοστόμου Ἀθηνῶν.
- 9) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσάνθου Ἀθηνῶν.
- 10) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Βασιλείου Στεφανίδου.
- 11) Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη.
- 12) Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια.
- 13) Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου».
- 14) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου.
- 15) Συμβολὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.
Γερ. Κονιδάρη (Καθηγ. Πανεπιστημίου).
- 16) Διάφοροι σχολικαὶ ἐκδόσεις κ.ἄ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελίς
1. Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία	5
2. Ἀξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	5
3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	6
4. Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	6

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἄπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγ. Κων-
σταντίνου (1 - 313).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς Ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας	7
2. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἡ Ἰ- δρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας	9
3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται	11
4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν — Ἀγάπαι	13
5. Ἡ ἐκλογή τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων.

6. Κλήσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμὸν	18
7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	20
8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱερο- σολύμων	22
9. Ἡ δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Αἱ πρώται Ἐκκλη- σῖαι ἐν Ἑλλάδι	23
10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐ- τοῦ	28
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	30

	Σελίς
12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.....	31
13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	32
14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι (Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος, Ἰάκωβος καὶ Ἰω- άννης	34
15. Οἱ ἀδελφῶθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

16. Εὐνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	38
17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	39
18. Οἱ Διωγμοὶ	40
19. Ἡ σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς Διωγμοὺς — Οἱ Μάρτυρες	43
20. Αἱ αἵρέσεις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων	46
21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες	48
22. Ἀπολογηταὶ	50
23. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή, Εἰρηναῖος — Ἀλεξανδρινὴ Σχολή — Ἀφρικανικὴ Σχολή καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησια- στικοὶ Συγγραφεῖς)	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας — Λατρεία καὶ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	58
25. Ἡ Λατρεία	59
26. Ἡ Πρωτοχριστιανικὴ τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα	61
27. Τὰ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Χριστιανισμὸς καὶ ἐργασία	62
28. Ὁ Ἀσκητισμὸς	65

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος (313 — 867).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	67
30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης	69
31. Θεοδόσιος ὁ Μέγας	70
32. Ἰουστινιανὸς καὶ Ἡράκλειος	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ Αἰρέσεις.

	Σελίς
33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	74
34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἰρέσεων (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κ.λ.π.) .	75
35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Οἱ Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας

36. Ὁ Χρυσσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς..	80
37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες (Εὐσέβιος — Ἀθανάσιος — Βασίλειος — Γρηγόριος — Χρυσόστομος — Οἱ ἄλλοι Ἑλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς)	81
38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς (Ἀμβρόσιος — Ἰερώνυμος — Αὐγουστῖνος — Γρηγόριος ὁ Διάλογος κ.ἄ.)	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Διοικήσεις, Λατρεία, Χριστιανικὴ Τέχνη καὶ Ἡθὴ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δευτέραν Περίοδον.

39. Ἡ Διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας	95
40. Ἡ Λατρεία	97
41. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ	97
42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη (Ἀρχιτεκτονικὴ — Ἁγία Σοφία — Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	99
43. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	105
44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	106
45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ	107

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς Ἀλώσεως (867-1453) .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ Σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας.

46. Τὰ αἷτια τοῦ Σχίσματος	110
47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος	111
48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικὸν	113
49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας	115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

50.	Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους	117
51.	Νέοι αἵρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν	118
52.	Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία καὶ Φιλολογία	119
53.	Διοικήσις καὶ Λατρεία	121
54.	Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Ἀρχιτεκτονικὴ - Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	122
55.	Τὰ ἥθη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ'. περίοδον.

56.	Ἡ Διοικήσις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν	128
57.	Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας	129
58.	Ἡ Χριστιανικὴ τέχνη εἰς τὴν Δύσιν	131
59.	Λατρεία καὶ ἥθη	133
60.	Ἱερὰ Ἐξέτασις	135

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

**Ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς
Τουρκοκρατίας**

61	Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον	137
62.	Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν	138
63.	Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	140
64.	Αἱ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν	144
65.	Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα	145

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

66.	Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	148
67	Διοικήσις τῆς Ἑλλάδος	149
68.	Λατρεία, Ἠθὴ καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.....	150

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι (Κύπρου, Ρωσίας κ.λ.π.). 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Ὀρθόδοξη Μεταρρύθμισις — Ὁ Προτεσταντισμός.

70. Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν — Μαρτίνος Λούθηρος 157
 71. Ἄλλοι μεταρρυθμισταὶ — Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων 159
 72. Διοικήσις, λατρεία, ἤθη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων 160

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία

73. Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν 162
 74. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Αἱ σχέσεις μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν 166
 76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς 167
 77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας 168

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἡ Ἐσωτερικὴ Ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας

- Πνευματικὴ δρᾶσις 170
 Κοινωνικὴ δρᾶσις 171
 Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν 172

 Χρονολογικὸς πίναξ 175
 Πίναξ εἰκόνων 177
 Βοηθήματα 178
 Περιεχόμενα 179

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.

Ἐο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15)21 Μαρτίου 1946. (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

Ἐκδοσις Δ', 1966 (VII) — Ἐντίτυπα 10.000 — Σύμβασις 1415/27-5-66

Ἐκτυπ. Γραφ. Τίτλαι Π. Γ'ΑΛΛΙΑΣ & Σία - Βιβλιοδ. Γ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο.Ε.

0020556269

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

